

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**JOSEF NOVOTNÝ – HISTORIK VE SLUŽBÁCH KSČ
(OSOBNOST A ROZBOR DÍLA)**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Autor práce: Petra Trübenekrová

Studijní obor: Učitelství českého jazyka a literatury – učitelství dějepisu

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 26. listopadu 2011

.....

Děkuji tímto svému vedoucímu práce, panu doc. PhDr. Bohumilu Jirouškovi, Dr. za rady ohledně výběru pramenů a literatury a veškerou pomoc, kterou mi při mé práci poskytl. Současně bych ráda na tomto místě poděkovala velmi vstřícnému a přátelskému přístupu kolektivu zaměstnanců Archivu Národního muzea v Praze.

ANOTACE

Tato diplomová práce přibližuje životní osudy jednoho z velmi významných českých historiků poválečné historiografie, který byl dosud ovšem opomíjen. Práce se nesnaží podat pouze informace o životě či jednotlivých dílech Josefa Novotného, ale zařazuje tohoto historika do kontextu doby, zaměřuje se na jeho názory a postoje, kterými podporoval komunistickou ideologii 60. let 20. století, jejímž byl velkým stoupencem. Autorka při tvorbě předkládané práce vycházela především z osobního fondu Josefa Novotného, který je uložen v Archivu Národního muzea v Praze, dále z prací samotného Josefa Novotného, z literatury k dějinám První republiky, Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava, v neposlední řadě využila literaturu k dějinám historiografie druhé poloviny 20. století.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola podává informace o životě Josefa Novotného. Od druhé do páté kapitoly jsou vylíčeny jeho osobní postoje a názory na historickou situaci konce 30. let až počátku 40. let 20. století. O Josefu Novotném nejsou prozatím vydány žádné publikace, které by se týkaly jeho života či díla. I literatura o něm většinou mlčí. Proto vidí autorka největší přínos v tom, že předkládanou prací podala informace o tomto historikovi, jež byl dosud českou historiografií opomíjen, a snad otevřela nové badatelské téma, které budou moci rozpracovat další historikové.

ABSTRACT

This diploma thesis approaches the life story of one of the very important Czech historian's postwar historiography, which has so far been overlooked, however. The work does not try to give information only about the life and works of Joseph Novotny, but classifies the historian in the context of time, focusing on his views and attitudes, which supported the communist ideology of the 60th of the 20 century, which was a great supporter. The author in creating the present study was based primarily on personal collection of Josef Novotný, which is stored in the Archives of the National Museum in Prague, Josef Novotny's work itself, the literature on the history of the First Republic, Second Republic and the Protectorate of Bohemia and Moravia, not least in the literature used to history of the historiography of the late 20th century.

The work is divided into five chapters. The first chapter gives information about the life of Joseph Novotny. From second to fifth chapter are portrayed his personal attitudes and opinions of the historical situation until 30 years until the early 40th of the 20 century. About Josef Novotny are not yet issued any publication that would cover his life and work. Even literature is silent about him most. Therefore, the author sees the biggest benefit is that the present study provided information about the historian, who has been neglected Czech historiography, and perhaps opened a new research topic that can be developed further historian's.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 Život Josefa Novotného	11
1.1 Mládí a studium	11
1.2 Nucené pracovní nasazení	12
1.3 Odbojová činnost	17
1.4 Poválečné období.....	20
1.4.1 Vysokoškolské studium	20
1.4.2 Po studiích.....	21
1.4.3 Vstup do Komunistické strany Československa	22
1.4.4 Zaměstnání.....	25
1.4.5 Vyloučení z KSČ a konec života	26
2 Proměny vztahu k Mnichovu	28
3 Vztah Josefa Novotného k prezidentům našeho státu	31
3.1 Klement Gottwald.....	31
3.2 Tomáš Garrigue Masaryk z pohledu KSČ a Josefa Novotného	34
3.3 Mnichov a Edvard Beneš	41
3.3.1 Protibenešovská kampaň.....	46
3.3.2 Protibenešovská kampaň, KSČ a Josef Novotný.....	50
3.3.3 Důvody kampaně	52
3.3.4 Měli jsme bojovat?.....	56
3.3.5 Bojeschopnost československé armády	60
4 Protektorát Čechy a Morava	65
4.1 Vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava	66
4.1.1 Formulace názvu Protektorát Čechy a Morava.....	68
4.2 Okupace	73
4.3 (Ne)informovanost o zřízení Protektorátu a následné okupace	76
5 Protifašistický odboj	80
5.1 Trilogie.....	83
5.2 Situace v Protektorátu Čechy a Morava	88
5.2.1 Odbojové skupiny	90
5.3 Odboj v díle Josefa Novotného.....	95
ZÁVĚR	105

PRAMENY	109
LITERATURA	111
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	114
PŘÍLOHY	115

ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na osobu Josefa Novotného – historika, který byl ve své době velmi žádaným, ale po vyloučení z komunistické strany také rychle zapomenutým. Jeho jméno dnes ve většině literatury nefiguruje, i když v 60. letech patřil mezi významné historiky autorského kolektivu Trilogie dějin československého odboje za druhé světové války, jehož byl vědeckým tajemníkem. V 60. letech přispíval do mnoha publikací i tiskovin a jejich prostřednictvím působil na vědomí tehdejšího obyvatelstva. Zasloužil se o vytvoření nového výkladu dějin československého odboje a války, čímž velmi přispěl k upevňování komunistického režimu. Za podporu a oddanost, kterou mu Josef Novotný celý život projevoval, byl v roce 1970 „odměněn“ vyloučením z KSČ, čímž pro něj neskončila pouze historicko-badatelská činnost, ale zemřela v něm i jedna jeho obrovská součást osobnosti.

Tato diplomová práce ovšem nemá být pouze výkladem života Josefa Novotného, i když jeho badatelský zájem a další činnost jsou jím silně ovlivněny. V kontextu komunistického režimu a ale také dějin se tedy pokusím přiblížit nejen jeho vlastní životní osudy, ale také dílo. Práce má podávat co možná nejucelenější pohled na Novotného, jeho názory, představy a díla, jimiž podporoval komunistickou ideologii. Ne náhodou je práce nazvaná Josef Novotný – historik ve službách KSČ. Prostřednictvím tohoto textu chci ukázat, jakými kroky Novotný podporoval komunistickou ideologii a jak svým způsobem vlastně „tvořil dějiny“. Spolupracoval také s čelnými historiky 60. let 20. století, jako byli například Václav Kural, František Janáček či Alena Hájková.

Práce je dělena do pěti chronologicky řazených kapitol, které obsahují i různé podkapitoly. První kapitola podává informace o životě Josefa Novotného, jeho mládí, studiu, nuceném pracovním nasazení, odbojové činnosti a působení v KSČ. Druhá až pátá kapitola se poté zabývá jeho dílem. Tyto kapitoly nejsou chronologicky řazeny podle data vzniku jednotlivých děl, ale dějinného vývoje, kterých se jednotlivá díla týkají. Nejprve jsou nastíněny proměny náhledů na Mnichov, otázka Mnichova jako taková, protiprvorepubliková politika KSČ, vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a nakonec protifašistický odboj a formování nového výkladu dějin. Samozřejmě vše ve vztahu k Josefu Novotnému a k dnešní moderní historiografii.

Pro tvorbu této diplomové práce byl v první řadě použit archivní materiál, uložený ve fondu Josefa Novotného v Archivu národního muzea v Praze, obsahující 12

kartonů písemností. První karton posloužil především k složení mozaiky Novotného života. Vzhledem k tomu, že jeho jméno se v dnešní literatuře již většinou neobjevuje, byl tento materiál také jediným možným, i když ne příliš bohatým, zdrojem získání těchto informací. Kromě různých průkazů, smluv, žádostí, osobní i oficiální korespondence, obsahuje tento karton také dva životopisy, přičemž první, psaný přímo Josefem Novotným, je doveden pouze do roku 1970, tedy do doby, kdy byl Novotný vyloučen z KSČ. Souhrnné informace o jeho životě podal ve stručnosti jeho syn Josef, který sepsal životopis svého otce až do roku 1986, tedy do smrti Josefa Novotného. Větší část fondu je poté tvořena Novotného historickými díly, ať už se jedná o články, statě, studie či referáty, proslovy, lektorské posudky a výpisky z cizí literatury. Z těchto pramenů jsem vycházela při tvoření druhé až páté kapitoly, které se zabývají Novotného historickou tvorbou.

Literatura, jež byla použita při výstavbě diplomové práce, by se dala rozdělit do dvou skupin. Na jedné straně to byly historické publikace, které se věnovaly době, do níž patřil i Novotný, tedy hlavně období 60. let 20. století. Byla to doba nového výkladu dějin druhé světové války, na němž se podílel. Novotný byl ovšem historikem i pamětníkem zároveň. Jeho díla jsou velkou měrou ovlivněna osobními zážitky z druhé světové války, proto bylo nemyslitelné, že by se plánování práce mohlo obejít bez druhého okruhu literatury, který tvořila díla věnující se dějinám druhé světové války a situaci v Protektorátu Čechy a Morava.

Při tvoření této práce jsem se přiklonila k základním metodám historické výstavby textu. Základem byly prosté metody indukce a dedukce, které jsou nezbytností při jakémkoli bádání v oblasti historie. Při řešení jednoduchých a obecných otázek byla poté použita metoda přímá. K metodě nepřímé jsem se přiklonila ve složitějších otázkách, jež se týkaly například názorů Josefa Novotného na dějinnou situaci Mnichova či následně na formování protifašistického odboje. Zde bylo nutno přistoupit k analýze více prací, aby bylo možné následně vyložit definitivní a ucelený názor Josefa Novotného na danou situaci. V tomto případě byla ovšem dále použita i metoda komparativní. Získané informace bylo nutné porovnat s nejnovější literaturou, čímž na povrch vystoupily prvky propagace KSČ a Sovětského svazu a případné odchylky od faktografické reality. Dále byla použita metoda progresivní, a to hlavně při tvoření jednotlivých kapitol o historické činnosti Josefa Novotného. V práci bylo postupováno od Mnichova až po formování odboje po vyhlášení protektorátu. Celou práci tedy

prostupuje i diachronní přístup k dějinám. Život Novotného, jeho názory, postoje i díla jsou velmi silně ovlivněny uplynulými dějinnými událostmi, které na vlastní kůži prožil.

Josef Novotný byl významnou osobností 60. let 20. století, kterou není možné jen tak vymazat z dějin. Proto mu je věnovaná tato práce, která by snad v budoucnu mohla posloužit jako „odrazový můstek“ historikům, aby jeho odkaz více rozpracovali a poukázali na jeho životní osudy a dílo v rozsáhlejších pracích.

1 Život Josefa Novotného

1.1 Mládí a studium

Josef Vladimír Novotný se narodil 21. února 1924 v malé vesničce v Libereckém kraji v Loukově u Semil. Dnes je Loukov součástí obce Háje nad Jizerou, která se rozkládá po obou stranách řeky Jizery.

Josef Novotný přišel na svět jako nemanželský syn Marii Novotné (později Tichánkové) a Josefu Vondruškovi. Svého otce, po kterém zdědil své první křestní jméno, neměl nikdy možnost osobně poznat. Pozice otce v jeho životě nebyla nikdy úplně naplněna. Ani pozice matky neměla pevné kořeny. Marie Novotná byla zpočátku zaměstnána jako textilní dělnice v Loukově, ale později musela odejít sloužit do Prahy. V Praze se seznámila s Josefem Tichánkem, který se stal její životní láskou. Tento mladý pár později oslavil svatbu a jejich rodina se rozrostla o syna, kterému dali jméno Jiří. Jiří Tichánek se stal Josefovým nevlastním bratrem. O jejich vzájemném vztahu se toho v archivních pramenech, týkajících se života Novotného, moc nedočteme.

Po odchodu Marie Novotné (Tichánkové) do Prahy spočinula výchova malého Josefa Novotného najednou na bedrech prarodičů. Josef a Božena Novotní se svého malého vnuka ujali a vychovávali ho v jeho rodné vísce.

Když prozatím pomineme jeho školní léta, není o dětství Josefa Novotného mnoho zpráv. V archivních pramenech se dočteme vlastně pouze o jedné zmínce pocházející z jeho dětství. Konkrétně o roku 1936, kdy mu zemřela matka a on se stal dědicem rodinné chalupy v Loukově. Průkaz, který činí Josefa Novotného vlastníkem této nemovitosti, byl vyplněn 9. března 1936 a podepsán na obecním úřadě v Rybnicích.¹ K této obci byl Loukov úředně řazen do doby, než se v roce 1960 stal součástí obce Háje nad Jizerou.

Svá studijní léta započal Josef Novotný ve své rodné obci Loukově. Zde jako šestiletý školák nastoupil do obecné školy, kterou navštěvoval pět let. Po ukončení této pětileté etapy studia se rozhodl pro nástup na německou měšťanskou školu v podkrkonošském Vrchlabí, kde ovšem zůstal pouze jeden rok. Jeho další kroky směřovaly do státního reálného gymnázia v Jilemnici. Ani v tomto městě, ležícím opět v podhůří Krkonoš, se mu nepodařilo dostudovat. Štěstí mu nepřálo a gymnázium bylo v roce 1941 z politických důvodů uzavřeno. Josef Novotný musel opět tzv. „o dům dál“.

---

¹ Archiv Národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 1, osobní doklady, inv. č. 1, osobní průkaz Josefa Novotného.

Své putování po různých gymnáziích zakončil v Nové Pace.² Zde nastoupil na Reálné gymnázium, kde také maturoval.³

V době dokončení svého středoškolského vzdělání ještě Josef Novotný netušil, že se do Nové Paky ještě později dostane. Tentokrát ovšem ne už v tak pozitivní situaci (viz níže).

O době jeho studií na obecné škole a na gymnáziu se toto z pramenů opět moc nedozvíme. Ovšem podle jeho následujícího vzdělání můžeme soudit, že ani na těchto nižších stupních nebyl studentem, který by své povinnosti bral na lehkou váhu.

Josef Novotný nezahálel ani v létě. Podle pramenů je patrné, že v době svých studií v rodném kraji si přivydělával jako brigádník. Zpočátku býval každoročně zaměstnáván v Loukově v kanceláři⁴ a dále pak v roce 1948 jako brigádník pracoval také v Loukově v lese, kde pomáhal kácet stromy.⁵

1.2 Nucené pracovní nasazení

Na přelomu let 1943 a 1944 se život Josefa Novotného značně zkomplikoval poté, co mu byl na jeho adresu doručen příkaz k totálnímu nasazení do Říše. Jako příslušník ročníku 1924 byl donucen opustit to, co zbylo z Československé republiky, konkrétně Protektorát Čechy a Morava, a odjet do Velkoněmecké říše, aby svými silami přispíval k posílení německého národa. Není tedy nutné dodávat, že celková situace působila na mladého Josefa Novotného silným (až odporlivým) dojmem. On, Čech, který se v naší rozbité zemi narodil, a který od počátku stál na straně českého národa, byl donucen odejít pracovat do hitlerovského Německa.

Co vlastně znamenalo totální (nucené) nasazení? V knize *Totální nasazení z roku 2006 od kolektivu autorů* je toto nasazení popsáno jako „*práce pouze v závislosti na svém původu, bez možnosti rozvázat pracovní poměr, práce nedobrovolná a daleko od domova a hlavně tato práce znamená hluboký zásah do osobní svobody*“.⁶ Uvedená charakteristika je opravdu použitelná pouze na „nucené“ nasazení v pravém slova smyslu. Dříve získávalo Německo pracovní síly i jinými způsoby. Prvním z nich byl tzv. *prostý nábor*. Při tomto způsobu získávání pracovníků byla hlavním rysem

---

² Toto město se rozkládá v okrese Jičín v Královéhradeckém kraji a v současnosti čítá přes 9000 obyvatel.

³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 7, informace z vlastního životopisu Josefa Novotného.

⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 1, osobní doklady Josefa Novotného. Smlouva podepsaná Franzem Gerlem.

⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 3, potvrzení o práci v lese, které vydal Jindřich Opočenský.

⁶ Kolektiv autorů, *Totální nasazení. Historie, která měla být zapomenuta. Vzpomínky těch, kteří to prožili. 60. let poté*, Brno 2006, s. 18.

dobrovolnost. Pracovníci odcházeli z Československa za prací a jednalo se především o dělníky. Dalším způsobem náboru byl *nábor se zásadním ovlivněním existenčních podmínek*. Zde už pomalu ale jistě začínala hrát svou roli nedobrovolnost. Pracovníci odcházeli do Říše z existenčních důvodů. Třetím typem nasazení byla tzv. *konskripce*, tedy odvody celých ročníků z nařízení místní státní správy. V Protektorátu Čechy a Morava to byl právě ročník 1924, k němuž náležel i Josef Novotný. Nasazení byli následně deportováni do Německa. Posledním způsobem náboru byla *deportace za svévolného použití násilí německých nebo s Němci spolupracujících bezpečnostních orgánů*.⁷ V tomto případě náborů neměly už s dobrovolností a vlastním rozhodnutím nasazených pracovníků nic společného. Nucené pracovní nasazení v Německu řídil Fritz Sauckel,⁸ který se také stal hlavním protagonistou zpřísnění náborů.

Pro uplatňování a řízení takovéto Velkoprostorové politiky bylo nutné přistoupit k organizovanému rozmísťování pracovníků. Mezi lety 1939-1941 bylo v Německu vydáno mnoho různých nařízení, která upravovala práva a povinnosti pracovníků. Dne 31. března 1939 bylo vydáno nařízení, které omezovalo volný pohyb mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství. Již v červnu stejného roku bylo z důvodu žní zavedeno nucené přikazování pracovních sil do zemědělství na dobu tří měsíců. Zavedena byla dále také všeobecná pracovní povinnost pro muže mezi 16 a 25 lety. Pracovní povinnost byla zpočátku stanovena na dobu jednoho roku, ale existovala možnost jejího prodloužení. Od července 1939 začal hlavně nábor do zbrojního a válečně důležitého průmyslu. Zavedeny byly také Úřady práce, které vedly evidenci pracovních sil, a bez jejich souhlasu nemohl nikdo navazovat ani rozvazovat pracovní poměry. Všechna tato opatření měla za následek to, že dělníci a zaměstnanci ztratili vlastně právo svobodné volby svého zaměstnání a museli se podřizovat rozhodnutí Úřadu práce.⁹

Mnoho obyvatel Československa se na Německo obracelo ohledně pracovních možností už bezprostředně po 15. březnu 1939. Lákadlem byly slibované dobré pracovní podmínky a také zajímavé platové ohodnocení. V této době se jednalo o

---

⁷ Mark SPOERER, *Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939-1945*, Praha 2005, s. 39.

⁸ Ernst Friedrich Christoph „Fritz“ Sauckel (1984-1946) byl německý nacist, který ze své funkce organizoval a řídil nasazování obyvatel z obsazeného území do Německa. V roce 1923 vstoupil do NSDAP, kde se v roce 1929 stal předsedou poslaneckého klubu. V roce 1933 se stal říšským místopředsedou. Od roku 1942 zastával funkci generálního zmocněnce pro distribuci pracovních sil. Při Norimberském procesu byl odsouzen k trestu smrti a popraven 16. října 1946.

⁹ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země koruny české, svazek XV.a 1938-1945*, Praha 2006, s. 233.

zmiňovaný „prostý nábor“. Nic ovšem nakonec nebylo tak dokonalé, jak se na první pohled mohlo zdát. Češi se museli lopotit s těžkou prací v továrních nebo v lomech. Ani platové podmínky nebyly úplně růžové, ubytování bylo více než prosté a možnost odejít z dané práce téměř neexistovala. Zprávy o těchto podmínkách se dostaly až do Čech, což mělo za následek radikální úbytek dobrovolníků.

„Češi byli nasazováni v první polovině války většinou do Říše (Berlín, Slezsko, Horní a Dolní Rakousy) a po roce 1943 byli téměř všichni nasazováni do Protektorátu Čechy a Morava. Sem se postupně přesouvaly i některé významné letecké podniky.“¹⁰

Německo se ovšem v roce 1942 ocitalo ve velmi špatné situaci, a proto nutně potřebovalo velký počet pracovních sil. Začalo se s přípravou dalších plánů pro nasazení. Přešlo se k nuceným odvodům. *„Přistupovalo se také k bezdůvodnému zatýkání při různých příležitostech (zejména v kavárnách, divadlech, kinech aj.) Výjimkou nebylo ani udavačství.“¹¹*

Vůbec jako první byli Německem na nucenou práci povoláni mladí lidé, kteří se narodili v letech 1918-1922. Ti byli většinou nasazováni do průmyslových podniků a do zemědělství. K těmto pracovníkům navíc po vyhlášení totální války v únoru 1943 přibyl také ročník 1924. Ten se od předešlých lišil tím, že už nebyli do Německa povoláváni pouze muži, ale nasazeny byly i ženy. Prací těchto lidí bylo ještě navíc odklizení trosk a náprava škod, jež byla způsobena nálety spojeneckých vojsk. Pracovníci byli navíc používáni k protiletecké obraně a na samém konci války i k opevňovacím a zákopovým pracím.¹²

Nucené nasazení ročníku 1924 bylo tím vůbec nejsmutnějším, protože Německu byl tehdejší protektorátním státním prezidentem Emilem Háchou obětován celý ročník. *„Mladým lidem byl většinou doručen domů příkazovací výměr nebo byli povoláni na četnickou stanici. Byly i případy, kdy lidem nebylo dovoleno si vzít ani osobní věci a byli odvezeni přímo na sběrné stanoviště. V příkazu se dověděli, kam a kdy se mají dostavit. (...) Odtud byli odvezeni v první polovině války do Říše, v druhé polovině na místa v protektorátu nebo na zákopové práce do Rakouska. Místo určení se samotní nuceně nasazení mnohde dozvěděli až v cílové stanici.“¹³*

---

¹⁰ Kolektiv autorů, *Totální nasazení. Historie, která měla být zapomenuta. Vzpomínky těch, kteří to prožili. 60. let poté*, Brno 2006, s. 22.

¹¹ Tamtéž, s. 23.

¹² Tamtéž, s. 6.

¹³ Tamtéž, s. 23.

Proti říšskému rozkazu pro Josefa Novotného ani pro jiné nuceně nasazené nebylo odvolání. Proto 9. února 1944 nastoupil na transport, který ho dovezl na tzv. „přeškolení“ do Berlína. Zde nastoupil u firmy Daimler-Benz. Když ale došlo k bombardování Berlína, byl přeřazen do Mosbach-Badenu, ale ani na tomto místě naštěstí nemusel pobýt dlouho. Jeho místo totálního nasazení mu bylo změněno potřetí a Josef Novotný byl „převelen“ zpět do vlasti. Ocítl se znovu v Nové Pace, kde začal pracovat opět u firmy Daimler-Benz. V této době plnil funkci dělníka v montážní hale, chvíli pracoval i jako skladník nebo tlumočnick skupiny.¹⁴

Podnik Daimler-Benz v Nové Pace byl založen v roce 1943. V té době došlo k přemístění výroby „*dílů leteckých motorů a motorů ke světlometům do uzavřené textilní továrny*“¹⁵ v Nové Pace. *V létě 1944 se k ní připojily ještě dva nedaleké podniky ve Staré Pace a Jičíně. Protože osazenstvo textilních továren nestačilo pokrýt potřebu pracovních sil, byla řada lidí z okolních míst, mezi nimi i celé školní třídy a jejich učitelé, přinucena k práci u firmy Daimler-Benz. Většinou sice bydleli doma, ale některé rodiny musely vyklidit své domy pro německý personál a odejít do tábora. Koncem února 1945, kdy měl být podnik přeorientován na výrobu tryskových motorů k Junkersům, bylo v továrnách Daimler-Benz GmbH Nová Paka povinně zaměstnáno 4232 Čechů a celkem 92 Němců, kteří převážně zastávali vedoucí pozice. Pracovní klima bylo velmi drsné, němečtí předáci českým dělníkům nadávali a bili je.*“¹⁶

O činnosti Josefa Novotného z doby totálního nasazení se toho z pramenů moc nedozvíme. Vlastnoručně psaný životopis i životopis psaný jeho synem Josefem Novotným mladším o této době mlčí. Z jiných zpráv ovšem víme, že někteří jedinci, totálně nasazení u firmy Daimler-Benz v Nové Pace, se snažili o drobné i větší sabotáže, aby alespoň nějakým způsobem zasáhli nacistické Německo. Třetí říše se snažila proti těmto sabotážím bránit mnoha způsoby. Jedním z nich bylo, že každý člověk vyráběl pouze jednu součástku, kterou poté posílal dál k jinému zaměstnanci. I když část sabotáží ubyla, neznamenalo to v žádném případě jejich úplně vymícení.

---

¹⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 7, vlastní životopis.

¹⁵ Textilní výroba zde byla založena už v roce 1862 Karlem Záhorským. V roce 1942 byla práce zastavena, stroje byly kromě selffaktorů demontovány a uloženy. Závod tím přešel na válečnou výrobu firmy Daimler-Benz. Po ukončení 2. světové války byla textilní výroba znovu obnovena. Čerpáno z článku *Historie textilní výroby v Nové Pace*, 2010, (online 21. 2. 2011), dostupné na: <http://www.actual-spinning.cz/page.php?p=historie>.

¹⁶ Mark, SPOERER, *Nucené práce pod hákovým křížem.*, s. 43.

O sabotážní činnosti Josefa Novotného nemáme žádné zprávy. Nicméně další totálně nasazený z ročníku 1924, Jaroslav Grosman,¹⁷ měl se sabotážemi v Nové Pace mnoho společného. Konkrétně s dalším zaměstnancem „ze strojů, které putovaly do Německa, odmontovávali důležité součástky a házeli je do rybníka. Na jaře 1944 si řekli, že je to paběrkování, že je třeba provést něco většího – poradili se s elektrikářem, načež přesekli kabely vysokého napětí, způsobili [tak] zkrat a podařilo se jim vyřadit z provozu půl fabriky.“¹⁸

Nacistická okupace nebyla pro nikoho klidným obdobím. I Josef Novotný tuto dobu okupace velmi citelně prožíval. Vždyť mu byla odepřena možnost jakéhokoli normálního žití. Když začala válka, bylo Josefu Novotnému pouhých 15 let. Měl mnoho plánů, které mu nacistická okupace překazila. Přerušila mu možnost obvyčejného dospívání a už v patnácti letech ho postavila do role dospělého člověka.

Na druhou stranu ale získal Josef Novotný velmi cenné zkušenosti, jež na prostém základě „akce a reakce“ dotvořily jeho pozdější život do rozměrů, které měl. Zkušenosti a zážitky z války ho stále více a více hnaly k tomu, aby se i on začal aktivně podílet na odboji. Do protinacistického odboje vložil všechny své síly a tato doba se stala jeho celoživotním tématem. Ať už šlo o praktickou stránku věci, kdy aktivně vystupoval jako člen partyzánské skupiny „Partyzán Nikolaj“ (viz níže) nebo o teoretickou část, kdy se téma protifašistického odboje objevuje v nespočtu jeho článků.

Josef Novotný vstoupil do české historiografie 2. poloviny 20. století jako historik, který obohacoval povědomí populace o tehdejší soudobé dějiny. O dějiny, jež byly součástí každého člověka.

---

¹⁷ Jaroslav Grosman (13. srpna 1924) se aktivně podílel na boji proti oběma totalitním režimům. Během druhé světové války uprchl z Protektorátu Čechy a Morava do Polska, kde se chtěl připojit k bojům na východní frontě. Po překročení frontové linie byl ale zatčen Rudou armádou a poslán za údajnou špionáž do gulagu. Během převozu transportem se mu podařilo utéct a poté vstoupit do československého armádního sboru. Zúčastnil se také bojů na Dukle v září 1944. V roce 1948 se odmítl podřídit ideologii KSČ a odešel do emigrace na západ, kde organizoval útoky dalších odpůrců režimu, např. i bývalého ministra Prokopa Drtiny. Při tomto plánování byl ale zatčen a odsouzen za velezradu na 20 let nejtěžšího žaláře. Propuštěn byl v roce 1963, ale až do roku 1989 byl neustále pronásledován StB. V roce 2008 při příležitosti státního svátku 29. října byl vyznamenán prezidentem České republiky Václavem Klausem za vynikající zásluhy o rozvoj demokracie a lidská práva a obdržel Řád Tomáše Garrigua Masaryka III. třídy.

¹⁸ Více o sabotážní činnosti a životě Jaroslava Grosmana Kolektiv autorů, *Příběh a bezpráví*, kapitola Jak sokolové dopadli zloděje, (online 29. 8. 2011), dostupné z: http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_85.pdf.

1.3 Odbojová činnost

Poté, co byl Josef Novotný „přesunut“ z Velkoněmecké říše zpět do své vlasti, kde nastoupil u firmy Daimler-Benz, ocitl se zase v rodném prostředí. O to citelněji prožíval dopady války. Na jedné straně viděl své blízké, krajany, český národ, jak je poroben německými vojáky. Viděl, jak jeho země je ničena, zbídačena. Jak krutá byla celá doba. Na druhé straně ale viděl naději z blížícího se konce této hrozné etapy dějin. Viděl, jak se český národ dokáže bránit. Jak touha po normálním životě žene jejich kroky dopředu, jak se formuje a funguje protifašistický odboj, který hrál zásadní roli v druhé světové válce a velkou měrou přispěl k znovuoživení Československé republiky v roce 1945.

V československém odboji můžeme rozlišovat tři hlavní síly. Byl to domácí odboj (reprezentován mimo jiné také partyzánskými skupinami), Benešovu exilovou vládu v Londýně (která byla uznána 18. července 1941) a vedení komunistické strany v Moskvě.¹⁹

I Josef Novotný se do tohoto odboje zapojil. Na konci války začal spolupracovat s odbojovou česko-sovětskou skupinou „**Partyzán Nikolaj**“, která měla své centrum v Mříčné u Jilemnice.²⁰

Partyzánský odboj se začal formovat už v roce 1943 a byl velmi úzce spojen se Sovětským svazem a s jeho politickými zájmy, které byly v zahraničí prosazovány skrze komunistickou internacionálu, k níž neodmyslitelně patřila i KSČ. Po porážce Paulusovy²¹ armády u Stalingradu²² se začaly ještě ve větší míře objevovat názory a představy, že válka je už u samého konce. Muselo přece dojít k pádu nacistického Německa. K urychlení tohoto pádu měl přispět postup Rudé armády do centrální Evropy. Počítáno bylo i s podporou okupovaných zemí, které se měly proti Německu postavit právě „*rozpoutáním a masovou podporou partyzánské války (...) Právě tato forma odporu byla shledávána za nejvíce žádoucí. Vedle zpravodajství, sabotáže a*

¹⁹ Jacques RUPNIK, *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*, Praha 2002, s. 159.

²⁰ Obec Mříčná se nachází necelých 5 km od města Jilemnice. Na konci 19. století měla tato obec 1480 obyvatel. Tento počet se ale za dalších 100 velmi snížil a podle posledního sčítání lidu v ní žije necelých 480 obyvatel. Zmínky o partyzánské skupině Nikolaj jsou čerpány z osobních dokumentů Josefa Novotného v ANM, fond Josef Novotný, kart. 1., inv. č. 6, odbojová činnost.

²¹ Fridrich Paulus (1890-1957) byl během 2. světové války velitelem německé 6. armády, která byla v roce 1942 obklíčena sovětskými vojsky v bitvě u Stalingradu. Paulus žádal Hitlera o povolení k ústupu, které ovšem nedostal. V roce 1943 byl povýšen do hodnosti prvního polního maršála. Následně padl do zajetí Sovětského svazu, kde se stal kritikem nacistického režimu. Po roce 1953 se usadil v NDR a od roku 1954 působil jako ředitel úřadu pro výzkum válečných dějin.

²² V bitvě u Stalingradu (dnešní Volgograd) byla německá armáda poražena sovětskými vojsky. Tato prohra byla jednou z hlavních příčin ústupu německých vojsk z oblasti Donu, Kavkazu a Kubáně. Jedná se jedno z největších válečných střetnutí v dějinách.

podvratné propagandy nabízela vázání části německých vojenských sil, nutných k pacifikaci rozsáhlých oblastí v týlu bojující německé armády. Současně měla tu výhodu, že v sobě vlastně absorbovala všechny formy ozbrojeného odporu, protože partyzánské skupiny se neomezovaly pouze na vybrané formy boje. Aby dosáhly vysoké efektivity, musely mít zpravodajský přehled o silách a prostředcích protibojovníka v jejich operačních oblastech, musely je zbavit informátorů, kolaborantů a zrádců cestou teroristických akcí, atentátů, únosů, soudů a poprav, které měly odradit slabochy od spolupráce s nepřítelem. Bylo žádoucí mít rádiové či kurýrní spojení se zahraničím, odkud se mohla očekávat vojenská i politická podpora, dodávky zbraní, speciálního materiálu k sabotážím, a diverzi. To umožňovalo škodit v průmyslu, dopravě a zásobování Německa a k řadě dalších záškodnických akcí, které měly celkově přispět k oslabení jeho válečného úsilí. To vše ve svém celku vyžadovalo rozsáhlou podporu civilního obyvatelstva.“²³

Podpora Sovětského svazu partyzánským skupinám a odboji nebyla pouze nahodilá. Partyzánský odboj si svou aktivní činností získával na svou stranu mnoho obyvatel a stával se v jejich očích jednou z rozhodujících složek osvobození. Když by tedy SSSR podporoval tyto skupiny, stal by se i on v očích lidí jedním z přispěvatelů osvobození. Předpokládal také, že země, které budou osvobozeny právě pomocí partyzánských skupin, se budou následně při tvoření státní politické a vojenské správy ohlížet na SSSR a budovat svou obnovenou zemi na alespoň podobných pilířích a zásadách. Tímto způsobem by si vlastně Sovětský svaz zajistil nové spojence a hospodářskou, vojenskou i politickou spolupráci.

Dalo by se říci, že vznik partyzánských skupin byl vyvolán dobou a celkovou atmosférou. Hlavní představitelé ilegální činnosti komunistické skupiny a její příznivci byli pronásledováni nacistickým Německem a hrozilo jim zatčení. Proto se nemálo z nich ukrývalo v lesích a odlehlých oblastech. K těmto lidem se následně přidávali další a další. Byli to především sovětské zajatci, kterým se podařilo uprchnout z transportů nebo z nucených prací. Aby nedošlo k prozrazení těchto skupin, byla také nutná podpora civilního obyvatelstva, které jim pomáhalo materiálně, ale i donášením informací.

Poté, co se ale nacistické Německo dostalo do svízelné situace na východní frontě, bylo nutné ještě více přitvrdit. Konkrétně šlo o to, „*aby se lidé přestali v lesích*

---

²³ Jiří ŠOLC, *Osudná rozhodnutí. Kapitoly z historie československého odboje v letech 1939-1945*, Praha 2006, s. 150-151.

*ukrývat a začali odtud klást ozbrojený odpor, který oslabí německé válečné úsilí. K prosazení nové taktiky KI bylo vysláno na území předválečného Československa několik výsadkových skupin. Měly pro novou taktiku získat místní ilegální komunistické organizace a postavit se do čela partyzánského odboje.*²⁴

Základy vzniku skupiny Nikolaj byly položeny v únoru roku 1945. V této době totiž procházel obcí Horka u Staré Paky „pochod smrti“, který byl tvořen válečnými zajatci. Právě v této oblasti se ale několika sovětským odsouzcům podařilo uprchnout a skrýt se v okolních lesích.

Vůdcem těchto uprchlíků se stal ukrajinský inženýr Nikolaj Filipovič Kimlik, podle nějž je také skupina pojmenovaná. Uprchlíci se skrývali v okolí Mříčné a plánovali postup proti německé armádě.

Sověšší uprchlíci ale tvořili pouze malé jádro skupiny. Na odboj by samotní nestačili. Válka se ale chýlila ke konci a v podvědomí českých obyvatel se začaly objevovat myšlenky na urychlení tohoto procesu. Období šesti let, které pro ně bylo velmi těžké, se nezadržitelně blížilo ke svému konci. Vidina na lepší život se stala hnacím motorem v myšlenkách mnohých lidí. Proto se také tito obyvatelé buď sami přidávali k této i dalším jiným partyzánským skupinám, kde se aktivně podíleli na jejich činnosti, nebo alespoň pomáhali odbojářům materiálně, finančně a především svou mlčenlivostí.

Na jaře roku 1945 už byla odbojová skupina Nikolaj v plné síle, aby mohla bojovat proti fašismu.²⁵ V jejich řadách nestáli pouze sověšší uprchlíci a češší odbojáři, ale také „jednotlivci z řad německých antifašistů“,²⁶ lidí, kteří se neztotožnili s nastoleným německým režimem. Z lidí, kteří se postavili proti své vládě, jejíž nacionální přesvědčení nesdíleli. Lidé, kteří měli v úředních dokumentech národnost německou, ale svým srdcem k ní, v této době nepatřili, tedy alespoň ne v této fanatické podobě, jak bylo němectví a oddanost Hitlerovi chápána.

Josef Novotný se bojové činnosti přímo neúčastnil. Jeho hlavní význam spočíval ve spolupráci v činnosti zpravodajské. V této době se stále více a více seznamoval se

---

²⁴ Tamtéž, s. 151.

²⁵ Informace z webu města Martinice v Podkrkonoší, *Historie Martinic a okolí*, online 24. 2. 2011, dostupné na: <http://www.martinicevkrk.cz/index.php?nid=1327&lid=CZ&oid=148848>.

²⁶ Informace pochází z webu města Harrachov, *Historie Krkonoš*, podkapitola První republika a druhá světová válka, (online 24. 2. 2011), dostupné na: <http://www.harrachov.cz/historie-krkonose.asp>.

soudobými dějinami z různých pohledů. Seznamoval se s lidmi a jejich názory. A i když to pro něho bylo velmi těžké období, našel si k němu i kladný vztah. Aktivní vystupování proti nacistické okupaci se pro Josefa Novotného stalo celoživotním tématem, které do své smrti neopustil. Zájem o toto období vyplňoval celý jeho život.

1.4 Poválečné období

1.4.1 Vysokoškolské studium

Poté, co válka skončila, otevřely se pro české obyvatelstvo znovu dveře, které byly uzavřené po celou dobu války. Lidé se mohli vrátit ke své práci, ke svým koníčkům. Rodiny se opět setkávaly se svými blízkými a dalo by se říci, že se vše začalo navracet do starých kolejí.

I Josef Novotný navázal tam, kde musel během války přestat, když byl na přelomu let 1943 a 1944 povolán do Německa. Rozhodl se, že rozšíří své vědomosti a postoupí o stupeň výše, než je středoškolská maturita.

Není ani zarážející, že se jeho tématem na vysoké škole měla stát historie. Přestěhoval se do Prahy VII, Belcrediho ulice a přihlásil se na Karlovu univerzitu, na níž následně nastoupil a začal se věnovat oboru filozofie-historie na Filozofické fakultě.²⁷ Jeho osobním a identifikačním číslem, pod nímž vystupoval po celou dobu svého studia, se stalo číslo 6402.²⁸

I když Josefa Novotného filozofie svým způsobem také naplňovala, jeho hlavní zájem se opíral o historii, ke které stále více a více tíhnul. Historie se stala následně náplní jeho života. Zájem o soudobé dějiny ho neopustil nejen po celou dobu studií, ale ani do jeho smrti.

Při svém studiu na vysoké škole začal shromažďovat materiál o osobě Klementa Gottwalda, kterého bezmezně obdivoval a ctil. Gottwald byl podle Josefa Novotného člověk na svém místě, ať už šlo o post v čele komunistické strany nebo o křeslo československého prezidenta, na které Gottwald usedl 14. června roku 1948. Novotný, samozřejmě pod velmi silným vlivem komunistické ideologie, vyzdvihoval Klementa Gottwalda ve funkci prezidenta na úkor jeho předchůdců – tedy Masaryka, Beneše a Háchy. V těchto třech jmenovaných viděl „zrádce“, kteří jsou zodpovědní za to, co se stalo při Mnichovu v roce 1938 a poté při zřízení Protektorátu Čechy a Morava. O spravedlnosti tohoto soudu můžeme dnes polemizovat. Nicméně je nutné dodat, že

---

²⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 7, vlastní životopis.

²⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1., inv. č. 4, dokumenty o studiu, legitimace řádného posluchače University Karlovy v Praze.

v době, kdy Josef Novotný zastával tento názor, byly vzpomínky na válku sice velmi živé, ale poznání lidí co se historických pramenů týče, bylo také velmi okleštěné. Dohody, smlouvy a různá jednání k veřejnosti tolik nepronikaly. Z pohledu „obyčejných“ lidí byl viděn pouze prezident Československé republiky a najednou rána z čistého nebe – Mnichov. Pocit, že by se mohla Československá republika Německu ubránit, hrál v podvědomí tehdejšího obyvatelstva také velkou roli. Nemůžeme se tedy divit, že v očích některých jedinců byli českoslovenští předváleční prezidenti označováni jako „zrádci naší vlasti“. Pravdou zůstává, že tento názor převládal u komunisticky smýšlejících lidí, ke kterým se řadil po válce právě i Josef Novotný. Historikům, kteří podléhali ideologii KSČ, vlastně ani nic jiného nezbývalo. Pokud měla být prosazena KSČ a její hlavní představitelé, muselo se negativně upozorňovat na minulost a ukazovat příznivé a lákavé střípky z budoucnosti.

Studium na Karlově Univerzitě v Praze dokončil Josef Novotný v roce 1949.²⁹ Během svých studií nebyl pouze posluchačem různých přednášek, ale také se angažoval ve svazu vysokoškolského studentstva v Praze a od roku 1947 patřil mezi členy Studentského odboru Historického klubu.³⁰

1.4.2 Po studiích

Během svého pestrého života, nezapomínal Josef Novotný ani na své osobní potřeby. Během studií se seznámil s Boženou Kacetlovou, která se stala jeho životní láskou a se kterou 21. dubna 1951 oslavil svatbu. Božena Kacetlová (později tedy Novotná) působila coby členka KSČ a byla po většinu života zaměstnána v Ústřední půjčovně filmů,³¹ kde pracovala až do svého odchodu do důchodu (1. září 1975) jako programový referent kulturně politické práce.

Dne 30. května 1952 se jejich rodina rozrostla o syna, který byl pojmenován po svém otci – Josef. Josef Novotný mladší dosáhl také vysokého vzdělání. Nastoupil stejně jako jeho otec na Univerzitu Karlovu. Jeho zájmem ovšem se nestala historie, nýbrž právo. Dne 7. července 1975 Josef Novotný mladší ukončil studium na právnické fakultě Univerzity Karlovy a získal titul JUDr. Po ukončení vysoké školy nastoupil do

---

²⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, invč. 7, vlastní životopis.

³⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1., invč. 4, dokumenty o studiu.

³¹ Ústřední půjčovna filmů byla filmovou distribuční společností, která existovala v letech 1957-1991.

práce. Byl zaměstnán jako právník na Krajské vojenské ubytovací a stavební správě v Praze, kde se stal předsedou Základní organizace Svazu socialistické mládeže.³²

1.4.3 Vstup do Komunistické strany Československa

Jak už jsem se zmínila výše, působil Josef Novotný v odbojové partyzánské skupině Nikolaj. Dostával se tak do styku nejen se sovětskými uprchlíky, ale také s lidmi, kteří smýšleli v souladu s komunistickou ideologií, nebo s těmi, co už dokonce patřili mezi členy Komunistické strany Československa.

Komunistická ideologie se tedy začala dostávat i k osobě Josefa Novotného. S postupem času se s ní i on čím dál více ztotožňoval. Její názory se pro něj staly zásadní. Četl knížky, které byly orientované na komunismus, a zabýval se tématy a osobnostmi, jež byly v souladu s touto ideologií schvalovány a protežovány. V jeho pozůstalosti v archivu můžeme nalézt osobní výpisky z knih Karla Marxe nebo Friedricha Engelse. Nakonec ho Komunistická strana Československa uchvátila natolik, že se rozhodl rozšířit její řady a na jaře roku 1945 se stal jejím členem.

Od této doby se začala jeho kariéra postupně úspěšně vyvíjet. Jako člen Komunistické strany měl po květnu 1945 a hlavně po únoru 1948, co se zaměstnání a vlivu týče, lepší a snadnější vyhlídky do budoucnosti. Pro tuto dobu bylo typické, že člověk, který se nějakým způsobem ztotožnil s nastalým režimem, měl možnost za relativně krátkou dobu dosáhnout opravdu vysokého postavení. Samozřejmě bylo nutné, aby onen člověk byl opravdu členem KSČ nebo aby nějakým způsobem přispíval k budování socialismu v Československé republice.

Komunistická strana měla za sebou již dlouhé trvání. Po druhé světové válce se řady KSČ rozrostly o nové příznivce, ale také mnoho lidí, kteří byli členy KSČ už před válkou, z ní odešlo. Někteří předváleční stoupenci této ideologie spatřovali v politice Sovětského svazu odklon od jejich prvotního zaměření. Jiní se obávali dalšího totalitního režimu.

Ovšem jak uvádí Michal Reiman ve své knize *O komunistickém totalitarismu a tom, co s ním souvisí*: *“Totalitarismus v jeho „klasické“ podobě vyprodukovala meziválečná doba. (...) Obavy z komunismu a aktivní antikomunismus formovaly fašismus, a naopak obavy z fašismu, zejména z úspěchů nacismu působily na obsah*

---

³² Základní organizace Svazu socialistické mládeže (ZO SSM) fungovala mezi lety 1970 až 1989. Byla řízena a spravována KSČ. SSM byla organizace, která nahradila zaniklý Československý svaz mládeže (zanikl v roce 1968). Blíže k životu Josefa Novotného mladšího: ANM, fond Josef Novotný, kart. 1., inv. č. 7, vlastní životopis.

*komunismu.*³³ Z tohoto tvrzení vyplývá, že formování obou totalitních režimů (nacismu i komunismu) spolu velmi úzce souviselo. Jedna strana ovlivňovala druhou. Bylo tedy vůbec možné se vyhnout obrysům, kterých režimy nakonec dosáhly?

Reiman dále uvádí, že: „*válka přivedla v Evropě ke komunismu značné vrstvy lidí. Nevěděly příliš o jeho předválečných dějinách, akceptovaly ho však jako protiklad fašismu; i počáteční úspěch nacismu a světová válka byly pro ně důkazem o nemohoucnosti a přežitosti „buržoazní“ demokracie.*“³⁴ Lidé, kteří žijí ve válkou zmítané době, se logicky snaží najít nějakého spojence, který by jim v dané situaci mohl pomoci. To, co na obyvatelstvo dopadá bezprostředně, je pro ně daleko větší hrozba než to, co by je jednou mohlo čekat. Pokud tedy člověk má obavy před silou nacistického Německa, uchyluje se k jeho protikladu, nepříteli. A tímto nepřítelem měl být právě Sovětský svaz. Proto lze z dnešního pohledu rozlišovat dvě komunistické generace té doby – předválečnou a poválečnou.

Josefa Novotného můžeme zařadit do poválečné generace komunismu. Po svém vstupu do KSČ v ní zastával několik různých postů. Prošel si mnoha funkcemi a ani jednu z nich nebral na lehkou váhu. Vždy se snažil ze svých pravomocí působit tak, jak nejlépe uměl.

Jako příkladný člen KSČ byl také Josef Novotný autorem článků, které nějakým způsobem prosazovaly komunistický režim. Jak už jsem zmínila výše, začal se Josef Novotný už v době svých studií věnovat osobnosti Klementa Gottwalda. Nový prezident Československé republiky, který byl zvolen v roce 1948, tzn. po „Únoru“, neměl moc klidnou pozici. Lidé žijící v Československé republice byli vlastně rozděleni do dvou částí – samozřejmě na ty, kteří s volbou nesouhlasili, a na ty, kteří Klementa Gottwalda nadšeně vítali na jeho prezidentském stolci.

Klement Gottwald začínal svou politiku rozvíjet již v době První republiky poté, kdy se postavil do čela KSČ. Zapojil se také do tzv. bolševizace.³⁵ A již v této předválečné době začala komunistická strana s vystupováním proti prvorepublikovým představitelům a proti jejich politice. Naopak začalo obrovské vyzdvihování Sovětského svazu. Tyto postoje KSČ si mohli samozřejmě získat své příznivce. Vidina lepší

---

³³ Michal REIMAN, *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*, Praha 2000, s. 18.

³⁴ Tamtéž, s. 104.

³⁵ Cílem bolševizace bylo ztotožnit československé komunisty se Sovětským svazem a bolševickou stranou. Odvést KSČ od jejích sociálnědemokratických tradic. Více Jacques RUPNIK, *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*, Praha 2002, s. 57.

budoucnosti je velmi silným lákadlem pro obyčejného člověka. Právě obyčejný člověk – dělník, měl být najednou středem, kolem něhož by se všechno točilo. Takto interpretovaná budoucnost vypadala samozřejmě velmi slibně.

Stejně tak, jako si tímto způsobem mohla KSČ získat své nové příznivce, přispívala ovšem také k tomu, že mnoho lidí se stavělo právě proti ní. Proti volbě Klementa Gottwalda prezidentem stáli lidé, kteří se nemohli smířit s tím, že jejich první republika skončila. V jejich představách se během války objevovala idea, že až jednou válka skončí, vrátí se Československá republika do starých kolejí a bude opět fungovat na stejném nebo alespoň podobném principu. Jiskřička naděje byla zažehnuta poté, co byl po květnu 1945 prezidentem zvolen opět Edvard Beneš. Druhá volba Beneše prezidentem³⁶ s sebou ale nesla i mnohá úskalí. Nad novou hlavou státu se vznášel Sovětský svaz. Čelnímu představiteli byly svazovány ruce. Jeho moc byla oklešťovaná. Byly před něho stavěny složité úkoly a dáno málo času na přemýšlení o nich. Vše, co se kolem prezidenta Beneše odehrávalo, přispívalo stále více a více k jeho abdikaci ze 7. června 1948.

Následně byl na post prezidenta zvolen člověk, který byl pro Josefa Novotného obrovským vzorem, člověk, kterého bezmezně obdivoval a ctil a jemuž věnoval také velké množství svých děl a příspěvků. Byl dokonce zaměstnán v kanceláři prezidenta republiky, kde bylo jeho hlavním úkolem připravit VII. svazek Spisů Klementa Gottwalda pro vydání (blíže později).

Mezi stěžejní zájmy Josefa Novotného dále patřilo bádání v dějinách Mnichova, druhé světové války a protifašistického odboje.

Za svou činnost v KSČ byl také Josef Novotný několikrát odměněn. V roce 1960 obdržel od prezidenta Československé republiky Antonína Novotného³⁷ medaili „**Za službu vlasti**“.³⁸ Tato medaile byla prezidentem propůjčována příslušníkům ČSLA,³⁹ ozbrojených složek ministerstva vnitra a jiným občanům, kteří se svým vlastním přičiněním zasloužili v boji proti nepříteli. Ocenění mohli být ovšem také lidé, kteří se

---

³⁶ Edvard Beneš byl druhým a zároveň čtvrtým československým prezidentem. Poprvé byl zvolen v roce 1935 a abdikoval v roce 1938. Během války se zasloužil o vytvoření exilové vlády v Londýně, která se stala hybnou silou zahraničního odboje. Po válce se stal hlavou ČSR podruhé, ale svého postu se v roce 1948 vzdal. A novým prezidentem se stal první komunistický prezident Klement Gottwald.

³⁷ Antonín Novotný byl v pořadí již třetím komunistickým prezidentem Československé republiky a šestým prezidentem od doby vzniku ČSR. Funkci prezidenta zastával od roku 1957, když nastoupil po Antonínu Zápotockém, do roku 1968, kdy byl nucen rezignovat a byl vystřídán Ludvíkem Svobodou.

³⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 8, životopis Josefa Novotného psaný jeho synem Josefem Novotným mladším.

³⁹ Československá lidová armáda.

zásadně podíleli na budování ozbrojených složek státu.⁴⁰ O pět let později, při příležitosti 20. výročí osvobození ČSR od fašismu, obdržel Novotný medaili „**Za zásluhy v boji proti fašismu**“.⁴¹ Pamětní medaili mohl získat ten, který měl mimořádné zásluhy v boji proti fašismu doma nebo za hranicemi. Jejimi hlavními nositeli byli lidé, jež se aktivně zapojili do domácího odboje nebo partyzánských bojů či se významně podíleli na povstání českého lidu v roce 1945. Ocenění mohli být i ti, kteří byli za protifašistické kroky během války vězněni.⁴² V roce 1967 obdržel medaili „**Za zásluhy o obranu vlasti**“,⁴³ kterou prezident republiky propůjčoval příslušníkům ČSLA za odvahu v boji, jak za války, tak při obraně nedotknutelnosti hranic či v boji s nepřáteli vlasti atd.⁴⁴ V roce 1968 k těmto vyznamenáním přibyla ještě pamětní plaketa od ÚV KSČ k 20. výročí Února.⁴⁵

1.4.4 Zaměstnání

Josef Novotný prošel také mnohým zaměstnáním. Ihned po škole nastoupil do Československého státního filmu, kde působil od 2. ledna 1950 do 15. září 1951. K tomuto postu se od 18. září 1950 do 15. září 1951 přidalo ještě zaměstnání ředitele Ústřední dělnické školy. V dalších letech byl také politickým vedoucím Vyšší politické školy ministerstva informací a osvěty, vedoucím politické školy Čs. státního filmu a dokonce působil i v Kanceláři prezidenta republiky a zabýval se přípravou jednotlivých svazků Spisů Klementa Gottwalda. Po Gottwaldově smrti začal pracovat jako učitel na katedře dějin KSČ a ČSR Vojenské politické akademie Klementa Gottwalda, následně jako starší učitel a nakonec se stal zástupcem náčelníka katedry.⁴⁶ Dne 15. února 1954 vstoupil do armády a byl jmenován nadporučíkem lidové demokratické armády, kde vykonával službu u generálmajora Jána Zemana.⁴⁷ V roce 1959 byl povýšen na majora a roku 1964 na podplukovníka.⁴⁸

---

⁴⁰ Charakteristika ocenění medaile Za obranu vlasti, (online 14. 9. 2011), dostupné na: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/17882>.

⁴¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 8, životopis Josefa Novotného psaný jeho synem Josefem Novotným mladším.

⁴² Informace o medaili Za zásluhy v boji proti fašismu, (online 14. 9. 2011), dostupné na: http://www.vyznamenani.net/?page_id=36.

⁴³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 8, životopis Josefa Novotného psaný jeho synem Josefem Novotným mladším.

⁴⁴ Informace o pamětní medaili Za zásluhy o obranu vlasti, (online 14. 9. 2011), dostupné na: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/17876>, citováno 14. 9. 2011.

⁴⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 8, životopis psaný synem Josefa Novotného.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 5, prameny k zaměstnání Josefa Novotného.

⁴⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 6, dokumenty k činnosti v KSČ, vojenská kariéra.

Jeho největší touhou bylo ale historické bádání. Proto byl několikrát ze zaměstnání uvolněn, aby se mohl věnovat své badatelské činnosti. V letech 1961-1962 byl uvolněn do ÚD KSČ, aby mohl připravovat 2 svazky k dějinám Mnichovu *Chtěli jsme bojovat*, a v letech 1962-1970 se jeho tématem stalo zpracování *Trilogie dějin československého odboje za 2. světové války*.

Od 1. září 1966 byl schválen pro studium externí vědecké aspirantury na Vysoké škole politické ÚV KSČ. Dne 9. ledna 1968 vykonal dílčí kandidátskou zkoušku z československých dějin a dějin KSČ na Vysoké škole politické ÚV KSČ v Praze. V roce 1969 byl přijat do dispozice náčelníka hlavní politické správy ČSLA.⁴⁹

Poté, co byl úředně zrušena VPA KG (Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda) v Praze, přešel Josef Novotný v roce 1969 do Vojenského historického ústavu, kde působil jako samostatný vědecký pracovník. Zde se také mohl naplno věnovat svému psaní.

1.4.5 Vyloučení z KSČ a konec života

Činnost v KSČ naplňovala celý život Josefa Novotného. Její ideologii věřil a byla jeho hnacím motorem. Proto rok 1970 byl pro něho nejčernějším rokem. Právě v tomto roce byl z KSČ vyloučen. Nebyl mu předložen téměř žádný závažný důvod k tomuto kroku, proto on sám byl z této zprávy šokován. Důvodem k jeho vyloučení měly být protistranické články v Literárních listech. Josef Novotný se ale ohrazoval tím, že ani jeden z nich nenapsal. I přesto bez jakýchkoli přímých důkazů byl Novotný ze strany vyloučen.

Po obdržení „rozsudku“ o vyloučení se odvolal. Ale jeho dotazy a odvolání neměly žádný valný úspěch. On sám ve svém vlastním životopise píše: „Z KSČ jsem byl vyloučen sekretariátem ÚV KSČ 1970, odvolal jsem se, ale zřejmě to bylo tehdy bezpředmětné.“⁵⁰ V jiném rozhovoru uvádí: „Dne 13. 5. 1970 nešlo vůbec o žádný pohovor, natož o komplexní zhodnocení, ale o předem připravený a sepsaný verdikt. Vždyť vše netrvalo ani 18 minut.“⁵¹ Trval také na tom, aby jeho případ přezkoumali. KSČ se ale k tomuto kroku neměla. „Zůstanu stejně nadále komunistou, i když bez legitimace a kvalifikované existence“⁵² uvedl Novotný.

---

⁴⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 5, prameny k zaměstnání Josefa Novotného.

⁵⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 7, vlastní životopis.

⁵¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 6, dokumenty k činnosti v KSČ, rozhovory po vyloučení ze strany.

⁵² Tamtéž.

Až do konce svého života trval na tom, že šlo o předem připravený písemný návrh na jeho vyloučení z KSČ. Na jeho postoji ke komunismu se ale ani tak nic nezměnilo. I když byl ochotný přiznat, že komunisté udělali mnoho chyb, nadále za nimi stál. Ani po takovém kroku, jako byl jeho nucený odchod ze strany, na komunismus Josef Novotný nezanevřel. Už se tolik neztotožňoval přímo s KSČ, ale ideologii, kterou prosazoval celý život, neopustil a uznával ji dál.

Vyloučením z KSČ ale jeho „pronásledování“ neskončilo. O pár měsíců později (19. října 1970) byl vyloučen i z aspirantury na Vysoké škole politické ÚV KSČ.

Josef Novotný se ale nenechal zlomit. I když zaměstnání, která musel vykonávat po tomto „nuceném odchodu“, nebyla pro něho ta pravá a rozhodně nebyla podle jeho představ, dále pracoval a s hrdostí nesl svůj osud. Po odchodu z KSČ v roce 1970 nastoupil jako zaměstnanec u Vodních zdrojů Praha, kde vykonával práci čerpače (dělník). Tato práce ale příliš nesvědčila jeho zdraví, proto své zaměstnání změnil a mezi lety 1975-1984 pracoval u Velkoobchodu s průmyslovým zbožím Praha. Po devíti letech v roce 1984 nastoupil do důchodu. Ale i nyní si přivydělával v dalším zaměstnání. Tentokrát pracoval jako dělník ve skladu u národního podniku Agrozet.

V roce 1970 skončila pro Josefa Novotného obrovská etapa jeho života. Skončilo pro něho to, co miloval a čemu věřil. Svou víru si v sobě nechával ještě dalších 16 let. Naplňovala ho jistotou a pomáhala mu překonávat nepříznivé životní podmínky, do nichž byl Novotný uvržen po onom „rozsudku“ z roku 1970.

Dlouhá cesta Josefa Novotného skončila v roce 1986, kdy zemřel. Během svého života obohatil českou historiografii svými pracemi o nejnovější dějiny jeho doby. O dějiny, o kterých se hodně vědělo, ale málo psalo. O dobu konce 30. a počátku 40. let 20. století. To, jak toto období hodnotil, bude přiblíženo v dalších kapitolách této práce.

2 Proměny vztahu k Mnichovu

Situace před 2. světovou válkou je předmětem diskuze dodnes. Tímto tématem se zabývají nejenom badatelé z řad historiků, ale také mnohá laická veřejnost. I když 30. léta v Evropě a následně 2. světová válka jsou obdobím, které ve většině lidí vyvolává úzkost, je na něm pro mnohé také něco přitažlivého. Studium a bádání těchto dějin se stalo vlastně koníčkem některých jedinců. O tom svědčí nejenom obrovské množství knih, ale také televizních dokumentů, historický filmů nebo dokonce historicky orientovaných zájmových kroužků a sdružení.

Přístup k bádání o období 30. a 40. let 20. století se ale velmi mění. Nedá se říci, že by každý z historiků zaujímal k dané problematice odlišný postoj, ale pokud budeme nazírat na publikace z dob komunistického režimu a na knihy z období po roce 1989, je v nich na první pohled patrný rozdíl. Komunisticky orientovaná historiografie se k předválečné a válečné době staví nejen odmítavě, ale částečně ji také využívá k propagaci svého vlastního režimu. Změna v pojetí nacistické okupace je daná ale také časovým odstupem. Jinak bude o druhé světové válce vyprávět člověk, který ji na vlastní kůži zažil, a jinak člověk, jenž je „pouhým posluchačem“.

Cesty celé škály historiků se většinou spojují v otázce Mnichova. Mnichov nebyl pro obyvatele poválečné Československé republiky pouze část dějin nebo město, jak ho lze chápat dnes. Byla to pro ně součást jejich životů. Etapa, na kterou nešlo jen tak zapomenout. Vzpomínka, jež měla neuvěřitelný dopad na jejich život i po roce 1945.

Mnichovská dohoda, uzavřená v roce 1938, měla na tehdejší komunitu lidí značný vliv. Nevyvolávala u nich pouze strach z nadcházející války, obavy o zázemí, život jich samých a životy jejich blízkých, rodiny nebo přátel. Byla to pro ně i otázka národní hrdosti. V roce 1918 se československému lidu podařilo „vymanit“ z područí „rakouské“ dynastie Habsburků, vytvořit si vlastní stát, v němž mohli pěstovat svou kulturu, jazyk, vytvořit si svůj politický systém a správu. Československá republika nebyla pouze formalitou, ale byla vítězstvím po dlouhém boji za národní svobodu a uznání československého národa jako samostatného a ve své podstatě nezávislého na ostatních zemích.

A najednou přišel konec. Bez souhlasu Československé republiky a jejich hlavních představitelů byla republika oklestěna o pohraničí. Po krátké etapě druhé republiky následovalo jednání s tehdejším československým prezidentem Emilem

Háchou a po odtržení Slovenska byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Československá republika byla „prodána“ nacistickému Německu.

Mnichov byl brán už tehdy jako zrada. Toto povědomí po válce ještě více rozšiřovali historici z řad komunistické strany. Období roku 1938 bylo pro ně „odrazovým můstkem“ pro podporu jejich ideologie. Snažili se ukázat, jak se zacházelo s českým národem před válkou. Ani na předválečných prezidentech nenechávali nit suchou. Celé období První republiky považovali za úpadek, který nutně musel vést k druhé světové válce. Tím se liší od představitelů české historiografie po roce 1989. Ti vesměs také považovali Mnichov za zradu, nicméně hlavními viníky pro ně byly západní velmoci, které bez našeho souhlasu jednaly s představitelem Třetí říše Adolfem Hitlerem o českém pohraničí. Předválečné prezidenty ČSR ale až do takové míry neodsuzovali. Vždyť postavení například Edvarda Beneše či Emila Háchy bylo nezáviděníhodné.

Josef Novotný i jiní historikové, tvořící v duchu komunistické ideologie, se k tomuto tématu tedy velmi často vraceli. Důvodů měli mnoho. Novotný píše: „*Válečná léta tvoří předěl, v němž neskončil náš národ, ale končí éra kapitalismu a začíná budoucnost socialismu. A v tom je také smysl, proč se tak často k tomuto období vracíme, proč hledáme jeho pravdu.*“⁵³

Josef Novotný věnoval osudu československého národa mnoho svých prací. Jejich největší počet se objevoval ve formě článků. Přispíval do různých časopisů. Hlavně do *Rudého práva*, které bylo hlavním tiskovým orgánem Komunistické strany Československa a vycházelo již od roku 1920 a to, třebaže ilegálně, i v době 2. světové války. Dalším významným časopisem, do nějž Novotný přispíval, byl časopis *Politika*.

Zájmem Josefa Novotného se stalo bádání o dějinách před druhou světovou válkou i během ní. Ve svých dílech je velmi silně ovlivněn Komunistickou stranou Československa, ve které působil. O podstatě a poslání historie prohlásil: „*Minulost nelze sprovodit ze světa, tím, že jí litujeme, že ji popřeme, že na ni zapomeneme, že se uspíme makovým odvarem. Minulost varuje. Vznik druhé světové války, od níž uplyne letos 30 let, varuje dnes již historickým příkladem před každou jednostranností při zkoumání komplikovaných a mnohotvárných společenských jevů, varuje před podněcováním dějinné pravdy a síly národů.*“⁵⁴

---

⁵³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, články Josefa Novotného, inv. č. 37, 15. březen a počátky odboje, výstřížek článku Josefa Novotného z *Rudého práva*, 15. března 1965.

⁵⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, články Josefa Novotného, inv. č. 58, *Válka*, s. 5., strojopis.

V tomto vyjádření má i v dnešní postmoderní době samozřejmě pravdu. Má jinak pro lidský život cenu, pamatovat si různá data, události nebo osobnosti? Pro ukojení zvědavosti možná, ale pro život si historie připravila i jiné poslání. Člověk má znát dějiny asi hlavně proto, aby se poučil z jejich chyb, aby zjistil, že po prudkém vzestupu může následovat strmý pád, dříve, než bude pozdě. Pokud ovšem má být toto poslání historie prioritní, je také nutné, aby k bádání bylo přistupováno co nejvíce kriticky a objektivně. Dějiny v tomto případě nesmějí být tvořeny k obrazu jakéhokoli režimu. Fakta se nesmějí ignorovat. Teprve za tohoto předpokladu může historie varovat a být prospěšná pro budoucí lidstvo.

Důležité je ale také si položit otázku, do jaké míry může historie varovat. Je vůbec možné, aby se lidé poučili právě z historie? Můžeme chyby a činy, kterých se dopustili v dějinách panovníci či následně prezidenti a politici, nějakým způsobem aplikovat do současnosti, abychom v nich našli poučení? Vždyť žijeme v jiné době, nalézáme se v jiných situacích, narážíme na jiné problémy. Jak by nám tedy v tomto směru mohla pomoci znalost historie?

O důvodu, proč se věnoval právě dějinám druhé světové války, ve svém díle *Okupace a úkoly historiografie*, které psal společně s V. Kuralem, prohlásil: „*Je nutno vysoko vyzdvihnout a na věčnou paměť zaznamenat hrdinský boj našich národů proti hitlerovským okupantům. Je zejména povinností historiografie přiblížit naší mládeži prostředí a podmínky, z nichž vyrůstaly životní a politické zkušenosti generace, která dnes [tedy v jeho době] stojí v čele státu. Také památka těch, kteří položili své životy za svobodu vlasti, nás zavazuje, abychom zhodnotili podíl národů Československa v celosvětovém boji proti hitlerismu. Je nezbytné zbavit toto období nánosů kultu osobnosti, překonat dogmatické a sektářské hodnocení jednotlivých fází boje i jeho postav a vědecky osvětlit cesty a historické kořeny vzniku lidově demokratického zřízení, jež jsou cennou pokladnicí zkušeností pro celé mezinárodní revoluční hnutí.*“⁵⁵

---

⁵⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 116, Josef NOVOTNÝ, *Okupace a úkoly historiografie*, Nová mysl 1964, č. 4, s. 499-500.

3 Vztah Josefa Novotného k prezidentům našeho státu

3.1 Klement Gottwald

Po abdikaci Edvarda Beneše na funkci prezidenta Československé republiky dne 7. června 1948 se novým československým prezidentem se stal Klement Gottwald. První tzv. „dělnický prezident“. Josef Novotný ve svých dílech a článcích poukazoval na jeho ctnosti a klady a snažil se tohoto prezidenta ukázat ve světle, v jakém ho viděl on sám.

Svůj obdiv dával Novotný najevo hlavně prostřednictvím svých článků v různých novinách a časopisech. V jednom z nich uvedl: *„23. listopadu 1896 se narodil v hanácké vsi Dědicích soudruh Klement Gottwald, kterého jsme si zvolili za nesmírné radosti a jásotu celé vlasti presidentem naší republiky. Radovali jsme se proto, že na pražský Hrad, sídlo českých panovníků, přišel v čele dělnické třídy strůjce všech historických vítězství KSČ, nejlepší žák Leninův a Stalinův, nejvěrnější syn našich národů, moudrý hospodář naší země. Radovali jsme se proto, že všichni můžeme říci o Klementu Gottwaldovi, že je to náš člověk.“*⁵⁶

Tato charakteristika nového prezidenta ČSR byla v očích Josefa Novotného správná. Nicméně ne každý mohl s jeho hodnocením souhlasit. Z vyjádření autora článku je velmi patrné ovlivnění komunistickou stranou. Ti, kteří žili v nesouladu s nově nastoleným režimem, se mohli jen těžko s tímto popisem ztotožnit. Nicméně úlohou článku nebylo získání souhlasného kývání všech obyvatel ČSR, nýbrž ukázání Klementa Gottwalda ve světle komunismu.

Ve svém projevu k 60. výročí narození Klementa Gottwalda v roce 1956 poukazoval na jeho činnost ve straně slovy: *„Dne 23. listopadu 1896 se narodil v moravské vsi Dědicích Klement Gottwald, chudý rolnický synek a truhlářský dělník, který celý svůj život skutečně zasvětil práci pro stranu, dělnickou třídu, lid a národ a stal se svou revoluční prací velkým lidovým vůdcem.“*⁵⁷

Klementa Gottwalda stavěl také do pozice prezidenta, na kterého mohou být všichni hrdí. Do role hlavy státu, která je všestranně nadaná a proti které se nemůže do opozice stavět nikdo, byť je z jakékoli sociální vrstvy a jakéhokoli povolání. *„Náš člověk – říká s hrdostí a chloubou dělník. Ví, že soudruh Gottwald začínal u*

---

⁵⁶ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1., inv. č. 21., článek Josefa Novotného „Náš člověk“, výstřížek z blíže neurčených novin.

⁵⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 4, inv. č. 158, projev k 60. výročí narození Klementa Gottwalda, 1956, s. 1.

truhlářského ponku, kde se vyučil a pracoval jako tovaryš a dělník...“ , „...Náš člověk – říkají rolníci. Ano, soudruh Gottwald se narodil a vyrůstal v chudé zemědělské rodině, v tak typicky zemědělském kraji, jako je Haná. Na vlastní kůži poznal, co je to dřina chudých zemědělců. Vždyť od malička pomáhal mamince na poli, staral se o dobytek a vykonával všechny práce dospělých lidí...“ , „...Náš člověk – řekne novinář, spisovatel, inteligent. Ovšem, kdo jiný se s ním může měřit zkušenostmi a znalostmi. Soudruh Gottwald, náš nejlepší žák Leninův a Stalinův, je naším největším socialistickým myslitelem...“ , „Náš člověk – říkají s pýchou o své vrchním veliteli naši vojáci. Jako frontový voják prošel první světovou válkou, bojoval proti všemu šikanování v rakousko-uherské armádě a za politická práva vojáků v československé armádě. Soudruh Gottwald to byl, kdo vedl neohrožený boj za první republiky proti válce, proti fašisaci armády, za armádu lidovou demokratickou...“ . Celý svůj výčet dále shrnuje: „Náš člověk – říká dělník, rolník, inteligent, svazák, voják – a všichni mají pravdu. Náš prezident dobře zná svůj lid, jeho lásku k vlasti, jeho ušlechtilost, pracovitost, nadání, živou husitskou tradici a jeho lásku k Sovětskému svazu. Miluje lid hlubokou a vroucí láskou, je jeho nejvěrnějším a nejlepším synem. A náš lid, který dobře poznal Klementa Gottwalda, mu tuto lásku oplácí. Proto to čestné oslovení – „náš člověk“ .“⁵⁸

V tomto poválečném prezidentovi viděl člověka, jenž se svým působením do nejvyšší míry zasloužil o vzestup strany, komunistické ideologie a povědomí tehdejšího obyvatelstva o socialismu, který viděl jako jediné správné východisko z buržoazní politiky představitelů První republiky. Ve svém tvrzení, že Gottwald byl „nejlepším žákem Lenina a Stalina“, poukazoval na výrok samotného prvního komunistického prezidenta Československé republiky. Gottwald tehdy prohlásil: „*Teprve leninismus otevřel oči statisícům sociálně demokratických dělníků. Ještě dnes si vzpomínám, co se ve mně dělo, když jsem četl první Leninovu knihu. Byla to knížka Stát a revoluce. Tato kniha byla pro mne jako zjevení. Jako by se mi byly otevřely oči. Najednou se mi stalo mnohé jasným, kolem čeho jsem chodil dlouhá léta jako slepý. Totéž prožívaly i tisíce druhých dělníků. Říkali jsme si: kdybychom byli tohle věděli dřív, ještě před válkou, nebyli by nás mohli naši sekretáři a vůdcové tak snadno vodit za nos. Prohlašuji bez váhání, [že] kdyby si byla západoevropská dělnická třída celá osvojila před válkou učení leninismu alespoň natolik, jako je zná dnes, vypadala by dnes Evropa docela*

---

⁵⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 21, článek Josefa Novotného „Náš člověk“, výstřižek z blíže neurčených novin.

jinak. ⁵⁹ Novotný k tomuto projevu ještě dodává, že právě Gottwald byl poté „*vzorem a skutečným mistrem*“ ⁶⁰ v rozvíjení a uplatňování marxismu-leninismu.

Gottwald byl v očích Josefa Novotného nejlepším a nejspravedlivějším „*vůdcem*“ Komunistické strany Československa. Člověkem, který se zasloužil o rozkvět nejen její, ale také rozkvět celé společnosti. Jeho cílevědomost hnala stranu kupředu. Gottwald „*byl přímo nabit energií, a proto se nedal ničím obměkčit a zmást a šel za svým cílem beze všech výhrad až do konce.*“ ⁶¹ Dále Novotný uvádí: „*...soudruh Klement Gottwald stál téměř dvacet pět let v čele komunistické strany, pod jejímž moudrým, bezpečným a prozíravým vedením dosáhl náš pracující lid rozhodného vítězství nad buržoasií a mohl tak nastoupit v nerozborném spojení se Sovětským svazem cestu socialistické výstavby v naší vlasti.*“ ⁶²

O osobě Klementa Gottwalda a jeho přínosu pro stranu, společnost a tvořící se budoucnost Novotný dále prohlásil: „*...politická moudrost, zkušenost a smělost učinily Klementa Gottwalda jedním z nejlepších politiků v mezinárodním dělnickém hnutí. Politikem, o kterém i nejzuřivější nepřítel musel mluvit, ale hlavně uvažovat s uznáním. To není ovšem to hlavní. To rozhodující a základní je uznání, jehož se mu dostalo od lidu. Náš lid si nezamíloval soudruha Gottwalda pro populární politiku, ale zamíloval si jej silnou a věrnou láskou proto, že mu uměl říci pravdu, třeba tvrdou a hořkou, že se dovedl postavit vhodně a včas i proti jeho předsudkům a slabinám, že skutečně dovedl lid vést vpřed.*“

A v tom je také velká gottwaldovská tradice naší strany. Blíže ji vidíme právě dnes [myslí tedy druhou polovinu 50. let], když jsme s portrétem Klementa Gottwalda odstranili laciný kolorit a falešné pozlátko, které on sám nejvíce zavrhoval, a které zakrývalo ryzí zlato jeho charakteru, politické moudrosti a velikosti a zvláště pak jeho opravdové lidovosti a vlastenectví.“ ⁶³

Svůj projev uzavřel Novotný apelem na členy komunistické strany, kteří byli v době jeho projevu přítomni. V jeho slovech byl skryt směr, jímž by se měla dále komunistická strana ubírat. „*Naším úkolem proto bude čerpat z těchto zdrojů [odkazuje se k práci Klementa Gottwalda] a na těchto tradicích vychovávat členy a především*“

---

⁵⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 4, inv. č. 158, projev k 60. výročí narození Klementa Gottwalda, 1956, s. 4.

⁶⁰ Tamtéž, s. 6.

⁶¹ Tamtéž, s. 3.

⁶² Tamtéž, s. 1.

⁶³ Tamtéž, s. 12.

funkcionáře naší strany. Pak také bude památka Klementa Gottwalda skutečně nesmrtelná, neboť věčně bude živé dílo socialismu a komunismu v naší zemi.“⁶⁴

Klement Gottwald byl pro Josefa Novotného vzorem, který byl v jeho životě nenahraditelným. Proto také velmi těžce nesl zprávu o prezidentově úmrtí 14. března 1953. Pro Novotného zemřel člověk, ke kterému vzhlížel, člověk, který podle něj neměl téměř žádné záporné vlastnosti. Člověk téměř dokonalý. Jeho postoj k prvnímu komunistickému prezidentovi Československé republiky mu nemůže být ani z dnešního hlediska vyčítán. Novotný komunismu věřil. Věřil, že režim, který se v Československu dostal k moci v roce 1948, byl ten jediný správný. V jeho případě nešlo o pouhé „naučené formule“, kterými se během tohoto období oháněl. Josef Novotný komunismem žil. Byla to součást jeho osoby. Gottwald byl prvním prezidentem tohoto režimu, a tudíž na jeho bedrech spočívala tíha vybudování základů komunismu v ČSR nejen v rovině, jež se týkala společnosti, ale také v rovině politického systému, který se měl stát základem socialistické republiky. Z tohoto hlediska byl Gottwald ve své prezidentské funkci úspěšný. Proto i obdiv, kterým ho Novotný zahrnoval, je opodstatněný.

3.2 Tomáš Garrigue Masaryk z pohledu KSČ a Josefa Novotného

Naprosto opačný vztah měl Josef Novotný k předchůdcům Klementa Gottwalda. Stavěl se proti všem, kteří byli na tomto postu dříve než on. Vystupování proti První republice a jejím představitelům bylo v souladu s činností KSČ. Demokratická Československá republika nebyla ovšem trnem v oku pouze komunistům, ale také již německým okupantům. První republika se nedočkala objektivního zhodnocení nejen v době druhé světové války, ale ani po ní. Jak poukazuje Věra Olivová ve svém díle *Manipulace s dějinami první republiky*, nebyla předválečná Československá republika vykládána v souladu s realitou: „*místo toho se její dějiny staly ve složitých peripetiích uplynulého půl století na domácí půdě předmětem politické manipulace, která odpovídala probíhajícím mocensko-politickým změnám a ovrátila jejich charakter. Staly se terčem soustředěných útoků různých politických směrů, které jako křivá zrcadla zkreslovaly jejich skutečný obraz.*“⁶⁵ Dějiny první republiky byly tedy po dobu německé i sovětské okupace přetvářeny podle toho, jak se to v dané době a situaci nejvíce hodilo.

---

⁶⁴ Tamtéž, s. 12-13.

⁶⁵ Věra OLIVOVÁ, *Manipulace s dějinami první republiky*, Praha 1999, s. 6.

Pod vlivem německé okupace bylo proti tradicím a existenci meziválečné Československé republiky vystupováno již bezprostředně po Mnichovu. Útok na demokratické tradice ještě více zesílil po vyhlášení Protektorátu v březnu roku 1939. V souladu s nacistickými stanovisky byla první republika pokládána za historický omyl, za „nákladnou, zbytečnou hru“, v níž se plně projevovalo neštěstí, v němž jsme se „*kulturně rozplizli v politickém a obchodnickém kosmopolitismu.*“⁶⁶

Změna nastala v roce 1945, kdy byla Československá republika osvobozena a obnovena. Doba tří let se zdála být jakýmsi uvolněním a také oživením tradic a odkazu první republiky. Toto období ovšem trvalo pouze krátce. Pro většinu Čechů a Slováků znamenaly tyto roky nejkrásnější léta života. Mnoho lidí dokonce podleгло iluzi, že „*sovětské tanky otevřely brány ráje*“.⁶⁷ Revoluční atmosféra prvních dnů po ukončení druhé světové války byla na jedné straně opojná, ale na druhé straně také velmi krutá a nemilosrdná. S prvními dny obnovené ČSR šlo také ruku v ruce pronásledování občanů německé národnosti (a to i těch, kteří se s režimem nacistického Německa neztotožňovali, nebo před ním přímo utekli).

V roce 1948, kdy se ke slovu přihlásila KSČ a Sovětský svaz, došlo k novému zkreslení dějin, politiky a činů hlavních představitelů první republiky. Velký vliv na atmosféru a názory oné doby měly také čistky, jež začaly probíhat hned po únorovém převratu. Čistky byly jedním z nástrojů komunismu a jedním z důsledků jejich provádění byl fakt, že z důležitých funkcí a pozic museli odejít lidé, kteří se do plánované politiky Komunistické strany Československa buď nehodili, nebo nesdíleli směr, jímž se měla ubírat. Tímto způsobem vlastně docházelo k tomu, že názory, jež měly být prezentovány, musely být nutně společné ideologii KSČ. Názory, které se stavěly na jiném základě, byly zakazovány a k veřejnosti neměly vůbec proniknout.

Směr, jímž se ubíral politický a ideologický nápor proti první republice, svým projevem při příležitosti třicátého výročí vzniku republiky 28. října 1948, udal Václav Kopecký.⁶⁸ Svými slovy se snažil zapůsobit na funkcionáře komunistické strany a jeho projev byl zaměřen především proti Masarykovi a Benešovi. Kopecký také „*...bezprostředně navazoval na politickou linii komunistické strany v meziválečném období. (...) Popíral také úlohu Masaryka při vzniku Československa, který jednoznačně*

---

⁶⁶ Tamtéž, s. 6.

⁶⁷ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Praha 2002, s. 226.

⁶⁸ Václav Kopecký byl českým komunistickým novinářem a politikem. Patřil mezi přední ideology a propagandisty KSČ. Od roku 1948 se také aktivně podílel na přípravě politických procesů, vedených proti odpůrcům režimu. Svými postoji patřil mezi nejvěrnější stoupence stalinismu.

spojoval pouze s působením ruské bolševické revoluce. Beneše pak označoval za reprezentanta „zrádné československé buržoazie“, za hlavního politického činitele zodpovědného za Mnichov.⁶⁹ Po roce 1948 docházelo dokonce k odstraňování pomníků T. G. Masaryka. Tento zásah se ale v dané době nemohl setkat s pochopením u obyčejných lidí.⁷⁰

Tímto směrem se poté, alespoň z počátku, ubíraly cesty komunistické historiografie. Ten, kdo tvořil v době od roku 1948, tvořil pod taktovkou komunistické ideologie. Jakékoli zprávy, články, knihy i informace, jež se měly dostávat k veřejnosti, byly velmi silně ovlivňovány cenzurou. Cílem těchto snah bylo zdůvodnit nadvládu Sovětského svazu nad ČSR a hlavně „rozrušit demokratickou tradici první republiky.“⁷¹

Sovětský svaz také prosazoval, že bolševická revoluce měla zásadní vliv na vznik Československé republiky v roce 1918. Demokratické vedení této republiky odsuzovali a Mnichovskou dohodu považovali za důsledek zrady Československé buržoazie.

Josef Novotný si také vzal na „paškál“ prvního prezidenta Československé republiky **Tomáše Garrigua Masaryka**. Jak už jsem uvedla výše, byli prezidenti první i druhé republiky v očích nejen Novotného, ale také jiných přívrženců komunistického režimu, viděni jako důvod, proč se situace vyhroutil až k následné ztrátě území a zániku samostatnosti Československé republiky.

Novotný zastával také názor, že se proti postoji tehdejšího prezidenta ve dvacátých letech 20. století postavila velká vlna odporu. V jejím čele měla být právě Komunistická strana Československa. Na spojení Československé republiky se západními mocnostmi neměli totiž sebemenší zájem. Jejich pohledy se obracely opačným směrem a jejich touhou nebylo posilovat kapitalismus, nýbrž spolupracovat se Sovětským svazem a budovat socialismus. KSC se chtěla naplno věnovat zájmům dělnické třídy, pracujícího lidu. Posilování moci ve vrstvách buržoazie nebylo na jejich „seznamu priorit“. Proto postoj prezidenta republiky je rozlítl a posílil jejich odhodlání k veřejnému vystupování proti hlavě státu.

---

⁶⁹ Věra OLIVOVÁ, *Manipulace s dějinami první republiky*, Praha 1999, s. 13.

⁷⁰ Jiří KNAPÍK, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006, s. 246.

⁷¹ Věra OLIVOVÁ, *Manipulace s dějinami první republiky*, s. 13.

I přesto, že od okamžiku zvolení Masaryka československým prezidentem do konce 40. let 20. století uběhlo již více než 30 let, byl komunistickým historikům stále „trnem v oku“. Dávali mu za vinu události, které se na konci 30. let 20. století seběhly.

I proto se stal prezident Masaryk terčem útoků ze strany členů KSČ a lidí, kteří s komunistickými ideály a názory souhlasili. Na druhou stranu je nutné podotknout, že tyto postoje proti hlavním představitelům demokratického Československa a demokracii jako takové vytvářela komunistická strana už od počátku více méně úmyslně. Hlavně po roce 1950 (tedy po upevnění komunistického režimu) nelze přehlížet, že nově nastolený režim se s tradicí první republiky rozešel zcela záměrně. Důvodem těchto kroků ze strany KSČ byla nutnost zajistit změnu kolektivního vědomí svých obyvatel. Mnoho lidí ve svých představách pořád drželo myšlenku návratu do starých zajetých kolejí demokratického Československa, což nebylo pro KSČ příhodné. Jako nástroj pro změnu kolektivního vědomí byly použity sdělovací prostředky. Byla to nejjednodušší cesta, kterou mohli představitelé komunistického režimu použít. Není proto náhodou, že od roku 1948 přechází všechna média pod taktovku KSČ, která je velmi přísně kontrolovala a řídila téměř neprodyšnou cenzurou.

Komunistická strana tedy postavu a odkaz Masaryka používala ke své vlastní propagaci. Ve 30. letech se stavěla proti němu z toho důvodu, že odsuzovala jeho zahraniční politiku, jež podle ní vedla až k Mnichovu v roce 1938. Jeho a hlavně Benešův pohled na Západ pro ně nebyl příliš příznivý. Nicméně i přesto byla osoba prvního prezidenta Československé republiky mezi obyvateli velmi uznávanou a ctěnou. Změna ve větší míře nepřišla ani v době Mnichova, ani v době druhé republiky a následného Protektorátu Čechy a Morava.

Po osvobození republiky v roce 1945 byl odkaz prezidenta Masaryka také velmi živý. Mnoho obyvatel se snažilo navazovat na demokratické tradice, známé z meziválečného období. Komunistická strana Československa musela tedy k postoji těchto obyvatel zaujmout nějaké stanovisko. Začala se tedy považovat a vydávat za pokračovatele díla Tomáše Garrigua Masaryka. Václav Kopecký na VIII. sjezdu KSČ v březnu roku 1946 prohlásil: „*Plně oceňujeme velikou osobnost a veliké historické dílo T. G. Masaryka, jež budeme ctít jako tvůrce československého státu. (...) Navazujeme na Masarykovo historické dílo, a přijímáme z Masaryka všechny živé hodnoty a především jeho demokratické a humanitní ideály, jež v nové formě uplatňujeme.*“⁷²

---

⁷² Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*, Praha 2002, s. 195.

Srovnání Masarykova díla s dílem KSČ po druhé světové válce bylo z hlediska propagace velmi účinné. Nicméně nikdy to neznamenal, že by KSČ s meziválečnými postoji prezidenta republiky nějak významněji souhlasila. Byla to hlavně otázka bezprostřední doby a snahy nalákat ke straně více a více příznivců. Ve svém důsledku Kopeckého prohlášení neznamenal nic jiného, než „zásadní odklon od masarykovských koncepcí mnohonárodnostního a demokratického státu“.⁷³

Pravdivý postoj KSČ k osobě T. G. Masaryka je patrný už v následujících letech. Jak už bylo zmíněno výše, byly od roku 1948 odstraňovány Masarykovy pomníky. Ještě vyhraněněji se KSČ stavěla k prvnímu prezidentovi ČSR v 50. letech. V roce 1953 byla vydána nakladatelstvím Orbis falzifikovaná edice, jež měla svými dokumenty poukazovat na Masarykovu protilidovou a protinárodní činnost. Hlavním cílem této edice bylo bezpochyby očernit ještě více Masaryka a jeho politiku. V hlavách obyvatel se měl vyrýsovat obraz, který by Masaryka postavil do negativního světla. Odsouzena a zavržena měla být i jeho díla. Masaryk byl za těchto okolností prezentován jako „člověk úpadku“. V souvislosti s edicí vznikl i nový termín „masarykismus“. Celkově tato edice zapříčinila, že Masaryk byl v následující době prezentován ve velmi negativním duchu. Snahou KSČ bylo také útočit na jeho díla. Muselo být poukázáno na to, že Masarykova díla nejsou tak pokroková, jak se ukazovalo v meziválečné době. Jako vrchol celého tohoto snažení bylo stanoveno, že Masarykovo dílo musí „definitivně zmizet i ze všech veřejných, vědeckých, závodních a spolkových knihoven“.⁷⁴

K oslabení meziválečné demokratické tradice došlo následně i po X. sjezdu KSČ, který se konal 11. - 15. června 1954, kdy Oddělení propagandy a agitace rozpoutalo další kampaň, jež byla chápána jako ideologický „nástup strany“. Hlavní roli zde zastával tisk, rozhlas a další nástroje komunistické politiky.⁷⁵

I Josef Novotný se tedy zapojil do tohoto „honu na Masaryka“. V Zemědělských novinách z roku 1953 uveřejnil článek *Masaryk iniciátorem a organisátorem kontrarevolučního puče v prosinci 1920*, ve kterém píše, že Tomáš Garrigue Masaryk zneužil české legionáře, kteří „chtěli bojovat za národní osvobození a samostatný stát,

---

⁷³ Tamtéž, s. 195.

⁷⁴ Jiří KNAPÍK, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006, s. 246-247.

⁷⁵ Tamtéž, s. 245.

pro boj za zájmy západních imperialistů, kteří měli společné s naší samostatností jen to, že byli její největší odpůrci.“⁷⁶

„Ukázali jsme si, jak Masaryk zaprodal náš stát imperialistům ještě dříve, než vůbec vznikl. Tuto svou činnost rozvinul v nejšířší míře jako prezident republiky...“. Dále uvedl: *„...věnoval všechny své síly, záchranařský um a zkušenosti protřelého agenta tomu, aby náš lid spoutal na rukou i nohou americkými okovy...“*⁷⁷

Pro své názory měl Josef Novotný samozřejmě i svá vysvětlení. Odvolával se na Masarykova tvrzení, která byla zaznamenána v díle *Cesta demokracie*, jež je vlastně komentovanou knihou Masarykových výroků, projevů, rozhovorů nebo článků z let 1918 až 1924. Jedním z těchto výroků bylo vyjádření prezidenta Masaryka k situaci přijetí prvního vyslance USA **Richarda Cranea** v nástupní audienci 11. června 1919, kdy ho Masaryk vyzval, aby *„našemu lidu ukázal na praktických problémech mezinárodního a politického života, co znamená americký duch a jaké jsou americké ideály“*.⁷⁸ V souvislosti s tímto projevem Masaryk dále uvádí: *„A já jsem hrd na to, že je znám, mohu Vás jen ujistit, že náš lid bude rád v tomto smyslu amerikanizován.“*⁷⁹

Později Masaryk prohlásil: *„My jsme prvním slovanským státem, který buduje na západě a se kterým mohou velké mocnosti vážně jednat.“*⁸⁰

I když byly kroky prezidenta republiky promyšlené, stavěly se mu do cesty i překážky. Podle Josefa Novotného byla největší překážkou dělnická vrstva, tedy pracující lid. Novotný tvrdí, že právě proto jezdil Masaryk po Československu a sliboval prosazování dělnických zájmů: *„...víte, že jsem sám byl dělníkem a dělníkem jsem být nepřestal, třebaže má práce dnes není prací svalů, nýbrž mozku,“*⁸¹ uvedl Masaryk.

Novotný ovšem poukazuje na to, že Masaryk nakonec svým slibům nedostál a začal jednat. Dne 8. září 1920 *„projednal postup proti dělnické třídě“* a *„v prosinci realizoval Masaryk svůj puč proti pracujícímu lidu.“*⁸²

Josef Novotný ve svém výše jmenovaném článku v Zemědělských novinách na tuto situaci reagoval takto: *„Masaryk se tady zasloužil o to, že se česká buržoazie postavila na nohy, Masaryk se zasloužil, že naše republika byla přikována k západním*

---

⁷⁶ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1., invč. 27, *Masaryk iniciátorem a organisátorem kontrarevolučního puče v prosinci 1920*, výstřížek článku Josefa Novotného ze Zemědělských novin, 24. června 1953.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

imperialistům, aby v Mnichově mohla být lacině prodána Hitlerovi. Masaryk se zasloužil, že v mladém Československu byl nastolen krutý a nemilosrdný kapitalistický režim. Režim dvacetileté masarykovské „demokracie“, za něhož bylo možno střílet častěji do dělníků, než za padesát let Rakousko-uherské monarchie“⁸³

Novotný na konci svého článku, uvádí: „*Prosinec 1920 odhalil naší dělnické třídě krvelačnost a barbarskost buržoasie, zrádnost zrádcovství tzv. dělnických stran, národních socialistů a pravice sociální demokracie, a proto si vytvořila svůj bojový štáb, svou rodnou Komunistickou stranu Československa. Stranu, která se pod moudrým vedením svého otce a učitele, nesmrtelného Klementa Gottwalda, naučila dobře, jak zakroutit buržoasii krkem, stranu, jež nás vede od vítězství k vítězství, stranu, která nás v nerozlučném spojení se Sovětským svazem dovede k štěstí lidstva – k socialismu a komunismu.*“⁸⁴

Článek se odkazuje k tzv. boji o Lidový dům v prosinci roku 1920. I když je zřejmé, že proti dělníkům, kteří se zapojili do generální dělnické stávky, byla použita i střelba, není možné Masaryka označovat za hlavního agresora dané situace. Když byla vyhlášena generální stávka, která se postupně rozšířila na téměř celou Československou republiku, musela se k tomu vláda nějakým způsobem postavit. Vzhledem k tomu, že už v této době docházelo na československém území k otevřeným konfliktům, neměl prezident Masaryk jinou možnost než přistoupit na vyhlášení stanného práva. Po postupu vojska proti „vzbuřencům“ byl odpor zlomen. Je pravdou, že tento postup si vyžádal i některé oběti na životech. Ovšem v rozsahu, jaký generální stávka měla, je uváděno „pouze“ 13 mrtvých. Počet zatčených také nebyl tak vysoký. Masaryk ani v této době totiž nechtěl zasahovat proti povstalcům až moc brutálně. Proto i následné postihy dopadly jen na přímé aktéry, kteří puč vyvolali, anebo následně stáli v jeho čele. I těmto zatčeným byla ale ve velmi krátké době udělena od prezidenta republiky amnestie.

Tato dějinná událost, ať byla Komunistickou stranou Československa v dalších dobách jakkoli kritizována, se stala vlastně pilířem, na kterém byla KSČ postavena. Po boji o Lidový dům a po následných postizích získala idea komunismu i své další příznivce. Její postavení se upevnilo a tak mohla být KSČ v květnu roku 1921 ustanovena politickou stranou.

---

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

Vystupování KSČ a jejich členů proti T. G. Masarykovi bylo z dějinného hlediska neopodstatněné. Kroky, kterými se první republika v jeho době ubírala, byla politika demokracie. Masaryk musel svým působením vytvořit z ničeho demokratický stát. Neměl na koho navazovat, o čí politiku se opřít. On byl prvním článkem řetězu. Musel nejenom vybudovat státní správu, ale také získat pro svou politiku zahraniční spojence, kteří by se stali pro nově vzniklou republiku oporou. To nebyl lehký úkol.

Nicméně KSČ vystupovala proti Masarykovi, jak je tedy zřejmé, naprosto z jiného úhlu. Hlavním cílem nebylo poukazovat na špatnou politiku Masaryka, ale na špatnou politiku demokratické republiky. Masaryk se v tomto případě stával pouze loutkou, která tuto politiku řídila. Komunistická strana netoužila přímo po kritice na hlavu prvního prezidenta ČSR, ale svým počínáním si chtěla postupně získávat další a další spojence, o které by se nerozrostly pouze její řady, ale hlavně její moc.

3.3 Mnichov a Edvard Beneš

Doba trvání První republiky by se dala ztvárnit sinusoidou. Po roce 1918 byla ČSR na samém počátku a bylo nutné se z nuly dostat na vrchol. Rok za rokem se dostávala výš a výš. Věra Olivová o První republice píše: *„Československý stát si v meziválečném období – přes svou novost a vnitřní heterogenitu – prosadil a zajistil důstojnou existenci v Evropě. Podílel se na jejím ekonomickém vývoji, výrazně přispíval k rozvoji její kultury a vědy. A nejen to. Tento stát vybudoval a udržel svůj demokratický režim přes všechny peripetie vývoje střední a východní Evropy, který dramaticky osciloval mezi dvěma totalitními proudy – mezi bolševismem a nacismem.“*⁸⁵

Od roku 1935 přicházel ale propad. Během pár let se Československo dostalo dynamickým vzestupem mezi nejvýznamnější státy Evropy, aby poté po roce 1939 prakticky zaniklo. Josef Novotný poukazuje na běh času v jedné ze svých statí: *„V dějinách lidské společnosti představuje 50 let docela nepatrný časový úsek. Není to ani jeden celý život člověka. A přesto co vše se stalo! Konec 300-leté poroby a zrod samostatného státu. Opětná jeho ztráta a poroba nepředstavitelně strašnější té předchozí. Osvobození, revoluce a vítězství – pracující lid se stává skutečným pánem této země.“*⁸⁶

---

⁸⁵ Věra OLIVOVÁ, *Manipulace s dějinami první republiky*, Praha 1999, s. 5.

⁸⁶ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, články Josefa Novotného, inv. č. 54, 1918-1938-1948, porovnání let, strojopis, s. 1.

Mnichovská dohoda měla nesporný dopad na tehdejší obyvatelstvo Československé republiky. Mračna nad srdcem Evropy se stahovala ale již dříve. Dne 24. dubna 1938 byly Konrádem Henleinem vydány tzv. Karlovarské požadavky (též Karlovarský program), které upravovaly postavení Němců, žijících na území ČSR v jejich prospěch. Jejich hlavním cílem bylo pomalu směřovat k tomu, aby všechny stupně státní správy i samosprávy byly v oblastech, jež jsou tzv. německým sídlením územím, ovládnány SdP (Sudentendeutsche Partei). Strana navíc požadovala, aby obyvatelé těchto území mohli bez jakékoli překážky a omezení vyznávat otevřeně německý světový názor – tedy nacistickou ideologii.⁸⁷ O oddanosti hlavního představitele SdP Konráda Henleina Vůdci nebylo pochyb. Už v roce 1937 Henlein písemně Hitlerovi vzkázal, že „se svou stranou udělá vše pro to, aby do říše bylo vtěleno nejen pohraničí, ale i celé české země“.⁸⁸ V květnu začalo Německo proti Československé republice vystupovat otevřeně. V Třetí říši byl přepracováván tzv. Zelený plán,⁸⁹ který byl zaměřen na likvidaci ČSR. Však jak uvádí Josef Novotný v díle *Cíle nacistické okupační politiky*: „Nacismus považoval Čechy a Moravu za „odvěkou součást německé říše“, nebo dokonce za její srdce“.⁹⁰ Plány Německa byly založeny na jednoduchém principu. Nacisté předpokládali, že nároky, které jsou dávány Československu ze strany SdP, budou pro ně tak nepřijatelné, že je nakonec odmítnou. Tím by si Německo mohlo dovolit své nároky přepracovávat, ale hlavně ještě více stupňovat. Tak by si vysloužili další odmítnutí ze strany ČSR, což měl být „spouštěcí moment ozbrojené intervence na území Československé republiky“.⁹¹ K organizaci možného útoku měl být použit právě zmíněný Fall Grün. Dalším jeho výrazným bodem byl předpoklad rychlého obsazení Čech a Moravy. Slovensko zde zmiňováno nebylo. Hitler se snažil o „rozbití“ Československa z důvodu rozšíření tzv. „německého rasového společenství“ a zvětšení „životního prostoru“. Nicméně v této době jeho slova ještě otevřeně nepoukazovala na anexi nějakého jiného území než území Sudet, které bylo obydleno převážně (tedy nadpoloviční většinou) Němci.

---

⁸⁷ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Praha 2007, s. 104.

⁸⁸ Tamtéž, s. 104.

⁸⁹ Zelený plán (Fall Grün) byl plán, který byl připravený již v roce 1937. Nikdy ovšem nebyl realizován, protože Německo svých cílů prakticky dosáhlo už na Mnichovské konferenci. Původní plán z roku 1937 byl postupně upravován podle toho, jak se vyvíjela situace nejen v Německu, ale také v celé Evropě. Československo mělo být podle tohoto plánu zlikvidováno. Po dohodě Německa se západními velmocemi se ale podařilo prosadit zmírněnou Mnichovskou dohodu, v níž bylo české pohraničí (Sudety) od ČSR odtrženo a připojeno k Třetí říši.

⁹⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 115, Václav KURAL – Josef NOVOTNÝ, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 339.

⁹¹ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Praha 2007, s. 104.

I tak se ale v československém prostředí začaly objevovat zjevně oprávněné obavy o lidské životy a o budoucnost československého národa. V květnu roku 1938 byla v Československu vyhlášena mobilizace, která si kladla za hlavní cíl obranu hranic. Podle Novotného se právě z tohoto důvodu Hitler rozhodl prozatím proti Československu více nevystupovat. Nicméně, jak uvádí Novotný, si na druhé straně získal podporu západních mocností, které začaly ve větší míře tlačit na ČSR, aby se požadavkům Berlína poddala. Západ se snažil dostat Československou republiku do pozice, která by ji donutila kapitulovat bez boje. KSC se ovšem o tomto spiknutí dozvěděla a apelovala na lid, aby „*věrně opřen o Sovětský svaz znemožnil připravenou zradu.*“⁹² Novotný také poukazuje na hlavní heslo KSC v té době, které znělo: „*Československo nikdy nebude provincií hákového kříže!*“⁹³ Situace byla ale trochu složitější, než je v těchto slovech uvedeno. Po vyhlášení mobilizace se Hitler nezalekl naší armády a odhodlání československého lidu k obraně, ale nezakročil z toho důvodu, že v dané situaci, ve které byl, si nemohl dovolit ztratit neutralitu západních mocností. Pokud by proti ČSR zasáhl vojensky, byl by jeho agresivní tah odsouzen a západní mocnosti mohly změnit svou politiku vůči Německu. Naopak svou zdrženlivostí Velkou Británií a Francií ještě více utvrzoval v tom, že nechce vojensky vystupovat proti žádné zemi, ale na Československu žádá pouze to, co mu bylo odebráno po „nespravedlivé“ versailleské dohodě.

Politika appeasementu ze strany západních mocností vůči Německu se tedy nezměnila, a proto si v létě roku 1938 mohl Hitler dovolit poslat k českým hranicím svá vojska. Čas trvání ČSR se nezadržitelně krátil. Po různých návrzích československé vlády Německu, které byly jeden za druhým odmítány, došlo dne 29. září 1938 v Mnichově na jednání mezi Hitlerem, Chamberlainem, Mussolinim a Daladierem k projednávání dohody, jež byla po půlnoci (tj. dne 30. září) těmito představiteli podepsána. Text dohody, která rozhodla o osudu československého národa, zněl: „*Německo, Spojené království, Francie a Itálie dohodly se se zřetelem k ujednání, jehož bylo ve věci odstoupení sudetoněmeckých území v podstatě již dosaženo, o těchto člancích a podmínkách tohoto odstoupení a o opatřeních, jež je podle toho [třeba] učiniti – a prohlašují se tímto ujednáním každý jednotlivě za odpovědná za kroky, kterých je zapotřebí, aby jeho provedení bylo zajištěno:*

---

⁹² ANM, fond Josef Novotný, kart. 2, inv. č. 85, Josef NOVOTNÝ, *Vojenská politika KSC v období boje pracujícího lidu na obranu demokracie a republiky proti fašismu (1934-1938)*, In: Teze k dějinám vojenské politiky KSC, Praha, 1958, s. 41.

⁹³ Tamtéž, s. 41.

- 1) *Vyklizování začne dne 1. října t.r.*
- 2) *Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení území bude provedeno do 10. října 1938 a to bez zničení jakýchkoliv nynějších zařízení a že československá vláda bude činěna zodpovědnou za to, že vyklizení bez poškození uvedených zařízení bude provedeno.*
- 3) *Podmínky vyklizení stanoví v podrobnostech mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.*
- 4) *Obsazení převážně německého území německými vojsky po etapách počne 1. října 1938. (...) Ostatní území převážně německého charakteru bude bez průtahu výše uvedeným mezinárodním výborem vytčeno a do 10. října německými vojsky obsazeno.*
- 5) *V par. 3 uvedený mezinárodní výbor určí území, v němž se má provést lidové hlasování. Tato území budou, až do skončení lidového hlasování, obsazena mezinárodními formacemi. Týž výbor určí podmínky, jimiž se bude řídit lidové hlasování, při čemž jest užiti za základ podmínky hlasování v Saarsku. Výbor stanoví také den, kdy se lidové hlasování bude konati. Tento den nesmí však být pozdější, než konec listopadu.*
- 6) *Konečné vytýčení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor jest oprávněn doporučiti čtyřem mocnostem: Německu, Spojenému království, Francii a Itálii v některých výjimečných případech menší odchylky od přísně ethnografického stanovení pásem, jež lze postoupit bez lidového hlasování.*
- 7) *Zavede se opční právo pro přestup do odstoupených oblastí a pro vystoupení z nich. Opce musí být provedena v období 6 měsíců ode dne uzavření této dohody. Německo-československý výbor určí jednotlivosti opce, uváží způsob, jak ulehčiti výměnu obyvatelstva a vyjasní zásadní otázky, které z této výměny vzejdou.*
- 8) *Československá vláda propustí do čtyř měsíců ode dne uzavření této dohody všechny sudetské Němce, kteří si toho propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních svazků. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří odpykávají tresty na svobodě pro politické přečiny.*

Mnichov, dne 29. září 1938.

Podepsáni:

Tato slova se stala osudnými pro Československou republiku. Slova, jež byla sepsána bez našeho souhlasu. Rozhodnutí, která se kula za zády čelních představitelů První republiky. Následně uznaná dohoda byla předložena prezidentu Edvardu Benešovi k podpisu. Beneš se tak dostal to velmi závažné situace. Jeho postoj k dohodě byl také silně negativní. Když mu byl sdělen výsledek z Mnichova, prohlásil: „*Je to proradnost, která se potrestá sama. Je to neuvěřitelné. Domnívají se (myslí západní velmoci), že se zachrání před válkou nebo před revolucí na náš účet. Ale mylí se. (...) Nechtějí nyní bojovat společně s námi a za lepších okolností, budou muset bojovat těžce a za nás, až my bojovat nebudeme moci.*“⁹⁵ V této době možná ani nevěděl, jak blízko pravdě jeho slova byla. Dále také na účet velmocí poznamenal: „*Velké státy a národy nepočítají se státy malými. Nakládají s nimi, jak se jim to právě hodí.*“⁹⁶ I přes své osobní námitky, musel předloženou dohodu podepsat. Svým podpisem, kterému nebylo vyhnutí, se ovšem dostal do negativního světla v očích některých obyvatel Československé republiky. Nejvíce proti Benešovi vystupovali, během války i po ní, představitelé Komunistické strany Československa, kteří se na této situaci snažili dokázat svá tvrzení a pravdivost svých názorů na politiku První republiky. Proti prvorepublikové politické scéně vystupoval ve svých dílech i Josef Novotný. Celou vládnoucí politickou scénu mezi lety 1918 a 1938 považoval ze svého pohledu za neschopnou. „*Rok 1938 ukázal, že mnoho z toho, co se zdálo budovatelům Československa jako pevné pilíře celé věky přetrvávající, hlodavý zub času proměnil za pouhých 20 let ve velmi neodolné sloupy, které se zborily pod prvním [prudším] přívalem.*“⁹⁷ Tento výrok je ovšem nutno brát s rezervou. Jeho slova na účet vlád První republiky jsou až moc kritická. Není samozřejmě pravdou, že československá politická scéna by za 20 let fungování republiky neudělal žádný správný krok. Vždyť Československo vzkvétalo. Rozvíjel se průmysl, rostla ekonomika. Situace, která se objevila na konci 30. let, neměla s působením čelních představitelů ČSR téměř nic

---

⁹⁴ Zdeněk ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů. Komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze, Protifašistický a národně osvobozenecý boj českého a slovenského lidu, 1938-1945.* Praha 2000, s. 144-145.

⁹⁵ Tamtéž, s. 45.

⁹⁶ Tamtéž, s. 46.

⁹⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, články Josefa Novotného, inv. č. 54, *1918-1938-1948*, porovnání let, strojopis, s. 3.

společného. Rozmáhající se nacismus byl opravdu velmi „prudký příval“ a sloupy, o kterých Novotný hovoří, by se nejspíš zbouraly, byť by byly jakkoli odolné.

Mnichovská dohoda byla tedy přijata. Datem 30. září 1938 dostala Československá republika naprosto jinou podobu. ČSR přišla o hranice, které se stáhly a obkroužily menší území. Ztráta hranic velmi silně zasáhla i ekonomické možnosti zbytku Československa. ČSR přišla o téměř 40% větších průmyslových závodů, o velký počet uhelných revírů, velkých hutních a strojírenských podniků či chemických závodů. Republika byla citelně oslabena i ztrátou energetických zdrojů, vzácných rud, kaolinu atd.⁹⁸

Ztráta území a částí průmyslu ovšem nebyla jedinou změnou, která se v ČSR odehrála. Velmi se změnila i atmosféra.

Tíhu rozhodnutí o přijetí Mnichovské dohody na sobě nesl prezident Edvard Beneš. Její následné oznámení ovšem spočívalo na bedrech ministra zahraničí Kamila Krofty. Ten se sešel odpoledne 30. září 1938 s francouzským, britským a italským vyslancem, aby jim „tlumočil“ rozhodnutí Edvarda Beneše. Prohlásil: *„Jménem prezidenta republiky a mé vlády prohlašuji, že podřizujeme se rozhodnutí, přijatému v Mnichově bez nás proti nám. Naše stanovisko bude vyloženo písemně. V této chvíli nemám nic, co bych dodal. Chci toliko obrátit vaši pozornost, přesvědčit německou vládu, že by kampaň, vedená tiskem a rozhlasem proti nám po mnoho týdnů, měla být přerušena, protože jinak bude nemožné v klidu uskutečňovat program stanovený v Mnichově. (...) Nechci kritizovat, ale pro nás je to katastrofa, jíž jsme si nezasloužili. Podrobujeme se a budeme se snažit zajistit svému národu život pokojný. Nevím, budou-li z rozhodnutí tohoto, učiněného v Mnichově, mít prospěch Vaše země, ale jistě nejsme poslední, po nás budou postiženi jiní.“*⁹⁹

3.3.1 Protibenešovská kampaň

Ve stejný den, jako proběhlo přijetí mnichovské dohody, byla sjednána schůzka prezidenta Beneše a představitelů Výboru na obranu republiky.¹⁰⁰ Skupina kolem

⁹⁸ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země koruny české*, svazek XV.a 1938-1945, s. 19.

⁹⁹ Zdeněk ŠAMBERGER, Z., *Mnichov v řeči archívních dokumentů*, s. 148-149.

¹⁰⁰ Výbor na obranu republiky byl neoficiální orgán, vytvořený 21. září 1938 skupinou poslanců československého parlamentu. Ti požadovali obranu proti agresi nacistického Německa. Zastoupení zde byli představitelé různých politických stran (KSČ, Národní sjednocení, Československá strana národně socialistická, Československá strana lidová). V čele výboru stál Ladislav Rašín. Po přijetí mnichovské dohody se Výbor fakticky rozpadl.

Výboru byla názorově velmi různorodá. Zastoupeni v ní byli stoupenci výhradně nacionálně vlasteneckého postoje (Rašín, Klíma), důslední demokraté (Zenkl, Ripka) i komunisté (Gottwald, Kopecký). Skupina se vyznačovala velmi silným odporem k rozhodnutí z Mnichova. Objevovaly se zde dokonce i názory, že by bylo možné zabránit odtržení pohraničního území prostřednictvím generálského puče a vojenského převzetí moci.¹⁰¹

Této schůzky s prezidentem Benešem se účastnili Rašín, Klíma, Stránský, David, Richter, Tykal, Stašek a Gottwald. Beneš jim zde vysvětloval, že šlo o velmi těžké rozhodování. Měl na výběr pouze ze dvou možností: „...*přijmout podmínky a zachránit národ nebo jít sami do boje a nechat se vyvraždit.*“¹⁰² Na konci svého projevu chtěl nejspíš poukázat na to, že situace je opravdu složitá a těžká, ale že československý národ žije dál. Jeho slova ovšem vyjadřují spíše rezignovanost: „*A tak budeme mít nyní okleštěný, ale ryze národní stát Čechů a Slováků. Národnostní princip jde dnes světem, jako princip náboženský... stáhneme se do své národnostní hranice, z které pak už nepopustíme.*“¹⁰³

Proti kroku prezidenta Beneše se ale postavilo mnoho politiků i historiků, a to nejen z řad Komunistické strany Československa. Například Jaroslav Stránský¹⁰⁴ prohlásil: „*Nechceme tomu věřit, aby stát, mající tak disciplinovaný a obětavý lid, tak skvělou armádu, se dobrovolně vzdal. Máme pevnosti, je obava, že vojáci neuposlechnou. Měli bychom se přece bránit.*“¹⁰⁵ Vlastimil Klíma¹⁰⁶ k tomu dodává: „*Nesmíme prohosподаřit jedinečnou hodnotu, jakou je naprostá a nebývalá jednota*

---

¹⁰¹ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země koruny české*, svazek XV. a 1938-1945, s. 89.

¹⁰² Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, s. 86-87.

¹⁰³ Tamtéž, s. 87.

¹⁰⁴ Jaroslav Stránský byl prvorepublikovým a poválečným politikem, novinářem a právníkem. Mezi lety 1918-1920 byl poslancem Revolučního národního shromáždění. V roce 1925 založil Národní stranu práce, jež se později sloučila s Československou stranou národně socialistickou, kterou následně zastupoval jako poslanec Národního shromáždění (1929-1938). V roce 1938 se postavil proti přijetí mnichovské dohody a odešel do exilu do Velké Británie, kde byl mezi lety 1940-1945 členem exilové vlády. Od roku 1945 byl poslancem Národního shromáždění, ministrem spravedlnosti, náměstkem předsedy vlády a ministrem školství. Po únoru 1948 odešel opět do exilu do Velké Británie.

¹⁰⁵ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, s. 87.

¹⁰⁶ Vlastimil Klíma byl českým politikem. V roce 1937 se stal po smrti Karla Kramáře poslancem. V době Mnichova Klíma spolu s Ladislavem Rašínem zakládá Výbor na obranu republiky, k němuž se připojil i Klement Gottwald. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se zapojil do odboje. Stal se spoluzakladatelem Politického ústředí. V roce 1940 byl zatčen gestapem, ale pro nedostatek důkazů je následně zase propuštěn. Poté se opět zapojuje do odboje. V roce 1945 vstoupil do národně socialistické strany. Po roce 1948 krátce pobýval v táboře nucených prací, ale byl propuštěn. V září 1951 byl ale zatčen a v dubnu roku 1952 odsouzen ve zcela vykonstruovaném procesu tzv. „Zelené internacionály“ na doživotí. V roce 1960 je ale propuštěn na amnestii. Klíma byl celoživotní odpůrce komunistického režimu. Jeho konce už se ale nedočkal. Zemřel 23. prosince 1987.

celého národa v odhodlání bránit se... Vzdáním se svých přirozených pevností staneme se státem úplně bezvýznamným.¹⁰⁷ Nejradikálněji se ale proti Benešovi a jeho rozhodnutí postavil Ladislav Rašín,¹⁰⁸ který pronesl: „Když se nebráníme se skvělou armádou a v dokonalých horských pevnostech, jak bychom se chtěli, v případě nutnosti, bránit v labské rovině u Mělníka?“¹⁰⁹ Přímo k osobě prezidenta Beneše poté Rašín poznamenal: „Na tomto hradě, pane prezidente, vládli čeští králové samostatnému státu a určovali často dějiny Evropy. Ale nikdy se nevzdávali bez boje. Neměli jsme tak činit ani my. Za žádnou cenu. Není to v duchu našich slavných dějin. Příští generace nás odsoudí, že jsme bez boje odevzdali své kraje. V čem má národ vidět sílu, v co má věřit, když mu béřeme armádu, která bez výstřelu opouští pozice. K té zbabělosti cizí, o které jste mluvil (reaguje na projev Beneše, ve kterém poukazuje na „prodání“ Československé republiky Německu), připojujeme zbabělost vlastní. Je pravda, že jiní zradili nás, ale my zrazujeme sami sebe.“¹¹⁰

Bezprostředně po přijetí mnichovské dohody, se na našem území rozvinula „protibenešovská“ kampaň. V této kampani byl Edvard Beneš označován za hlavního viníka mnichovské tragédie. Nutno ale podotknout, že toto označení se snášelo na hlavu druhého prezidenta ČSR neprávem. V tehdejší době se dokonce objevovaly názory, že by měl být Beneš za „své rozhodnutí“ postaven před národní soud. K osobě prezidenta se také snášely velmi nevybíravé pamflety a vulgární rozhlasové skeče, jež ho měly znevážit a částečně také zesměšnit.¹¹¹ Téměř nikdo v té době neviděl, že Beneš za zachování ČSR bojoval. Jeho snaha se odrážela v tzv. Pátém plánu,¹¹² který ovšem nebyl Německem přijat.

Na Edvardu Benešovi leželo při Mnichovu velmi těžké rozhodnutí. Jeho hlas měl rozhodnout o osudu národa, jehož byl sám členem. Je velmi jednoduché ho

---

¹⁰⁷ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, s. 87.

¹⁰⁸ Ladislav Rašín byl českým politikem a právníkem. Stejně jako jeho otec Alois Rašín působil v Československé národní demokracii. V roce 1935 byl zvolen poslancem za Národní sjednocení. V období mnichovské dohody se stal jedním z hlavních odpůrců kapitulace. Byl spoluzakladatelem Výboru na obranu republiky. Ve spolupráci s Politickým ústředím se zapojil se i do odbojové činnosti. Dne 13. prosince 1939 byl zatčen gestapem a uvězněn na Pankráci, následně v roce 1940 převezen do Berlína a roku 1941 postaven před soud, kde byl odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl ale nakonec změněn na 15 let těžkého žaláře. Ve věznicích těžce onemocněl a zemřel těsně před osvobozením 20. března 1945.

¹⁰⁹ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, s. 87.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 87.

¹¹¹ Věra OLIVOVÁ, *Manipulace s dějinami první republiky*, s. 9.

¹¹² S Pátým plánem byl 15. září 1938 vyslán do Paříže sociálně demokratický politik Jaromír Nečas (tehdejší ministr sociální péče). Základem plánu bylo odstoupení určité části československého území Německu. Nebylo přesně stanoveno, o jak velkou část území se jedná. Plán ovšem přijat nebyl.

negativně hodnotit v souvislosti se 30. zářím 1938, ale měl snad jiného východiska? Kdyby tehdy předloženou mnichovskou dohodu odmítl, mohla by být ČSR označena ze strany Společnosti národů „za agresora a rušitele evropského míru.“¹¹³ Tím by si proti sobě nepostavila pouze nacistické Německo, ale také Velkou Británii, beckovské Polsko a hortyovské Maďarsko. Spojenecká Francie se nijak neangažovala a pomoc se strany SSSR „se za dané situace ukázala být více než problematická.“¹¹⁴ Zápas byl tedy marný. Ani po realizaci mnichovské dohody a odchodu do exilu, se nestáhl ovšem Beneš do pozadí. Začal budovat zahraniční odboj, který oficiálně vyhlásil 16. března 1939.

Beneš se po válce k problematice Mnichova ještě několikrát vrátil. Věnoval jí i svá díla (př. Šest let v exilu). Sám po válce prohlásil: „Byl jsem spjat osobně s tím, co se stalo před Mnichovem, v Mnichově i po něm, a všechno jsem tak bolestně s vámi prožíval, že odčinění Mnichova a jeho důsledků a všechno to, co jsem pro to se svými přáteli a spolupracovníky mohl učinit, stalo se mi od posledních čtyř let už jediným cílem života.“¹¹⁵

Kampaň proti Benešovi se netýkala pouze období roku 1938. Jeho jméno bylo v souvislosti s termínem „zrádce“ používáno vícekrát. Proti osobě Edvarda Beneše se ve svých projevech stavěli i příslušníci nacistického Německa. Například Adolf Hitler 12. září 1938 na výročním sjezdu NSDAP prohlásil: „Otázka, která nás v nedávných měsících a týdnech tolik pobouřila, (...) není ani tak Československo, jako spíše pan Beneš, Herr Beneš. V tomto jméně je nahromaděno vše, co dnes hýbe miliony, co je dohání k zoufalství nebo co je naplňuje fanatickým odhodláním. (...) Tento pan Beneš se tehdy objevil ve Versailles a především ujistil státníky, že existuje jakýsi československý národ. A Anglosaští státníci, kteří, jak známo, nevynikají zvláštními znalostmi v otázkách zeměpisných a národnostních, ani se nesnažili páně Benešova tvrzení přezkoumatí...“

Když pan Beneš vylhal svůj stát, dal slavnostní slib [švýcarizace]. Všichni víme, jak pan Beneš svému slibu dostal... Začalo to hrůzovládou... Je konec německé

---

¹¹³ Karel NOVOTNÝ – Zlata KUFNEROVÁ, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 114.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 115.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 112.

trpělivost! Anglie a Francie se k tomu připojily a žádají od Československa, aby konečně uvolnilo německé území a postoupilo je říši.“¹¹⁶

Pokud se ovšem zastavíme u pojmu „švýcarizace“, tak je nutno podotknout, že Masaryk ani Beneš nikdy neslibovali Němcům, žijícím na československém území, kantonizaci nebo federaci, jak tomu bylo ve Švýcarsku. Naopak byli Němci vybízeni, aby se „sebeurčili“ v Československé republice jako Němci ve Švýcarsku.¹¹⁷

Další vlna kampaně se rozdmýchala v době po atentátu na Heydricha, uskutečněném 27. května 1942. Kampaň vzešla ze strany nacistů. Beneš byl označován jako „zrádný emigrant“. K tomuto označení se ve svém projevu z 30. května 1942 uchýlil i tehdejší prezident Emil Hácha. Navíc označil Beneše za „veřejného nepřítele českého národa číslo jedna. Z poválečných zpráv ovšem vyšlo najevo, že tento projev nevyšel z hlavy a pera státního prezidenta Háchy, ale že jeho autorem je člověk, který patřil mezi nejznámější kolaboranty a byl také právem považován za nejhorlivějšího služebníka nacistů – tedy Emanuel Moravec.“¹¹⁸

3.3.2 Protibenešovská kampaň, KSČ a Josef Novotný

Další složkou, která tvořila protibenešovskou kampaň, byla Komunistická strana Československa. KSČ se proti přijetí mnichovského diktátu postavila velmi ostře. Ihned po zprávě o mnichovské konferenci začali tlačit na Beneše a vládu s tím, aby si přijetí ještě rozmysleli. Svůj postoj k této situaci vyjádřil na účet Beneše Klement Gottwald, který řekl: „*Bosí a bezbranní Habešané (narážel na situaci okupace Etiopie v roce 1936) se bránili a my se podrobujeme. (...) Máme skvělou armádu, národ je jednotný. (...) Ještě nyní měla by se ukázat naše síla. Ještě není pozdě. Požadavky mnichovské by se neměly přijmout.*“¹¹⁹ V dalším svém projevu z 11. října 1938 v parlamentě Gottwald prohlásil: „*Před celým světem prohlašujeme, že vláda neměla ani ústavního ani*

---

¹¹⁶ Informace z článku *Dvě Hitlerovy lži o Československu*, 7. 10. 2010, (online 8. 8. 2011) dostupné na: <http://www.miladahorakova.cz/news/dve-hitlerovy-lzi-o-ceskoslovensku/>.

¹¹⁷ Doc. PhDr. Eva BROKLOVÁ, *Národní menšiny v Československu*, (online 8. 8. 2011), dostupné na: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/doc-phd-eva-broklova-drsc-narodni-mensiny-v-ceskoslovensku.html>.

¹¹⁸ Karel NOVOTNÝ – Zlata KUFNEROVÁ, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, s. 131. Emanuel Moravec byl českým politikem, legionářem, vojákem z povolání, teoretikem válečnictví, publicistou a ministrem školství a lidové osvěty protektorátní vlády. Patřil k nejvýznamnějším představitelům české kolaborace s nacistickým režimem v době Protektorátu Čechy a Morava.

¹¹⁹ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, 2002, s. 87.

politického práva kapitulovat. Lid chtěl bojovat. Armáda chtěla bojovat, celý národ chtěl zemi bránit všemi prostředky. ¹²⁰

Josef Novotný se otázce přijetí či nepřijetí mnichovské dohody také věnoval. Jeho názor na danou problematiku rozvíjel v mnoha člancích. Postoj, který zaujímal, byl jednoznačný. V díle *Činnost KSČ v letech 1938-1941* se k dané situaci vyjádřil takto: „*Mnichovský diktát byl neobyčejně tvrdým úderem všem zdravým silám této země. Poznání, že Západ, o němž se 20 roků na školách vykládalo, že nám garantuje naši samostatnost, zradil, že vláda v čele s generálem, ověnčeným legionářskou legendou (myslí generála Jana Syrového¹²¹), kapitulovala, že prezident, nástupce Masarykův, který nad jeho rakví přísahal věrnost jeho odkazu, se podrobil, vědomí, že malý národ je drobnou mincí v hazardní hře velkých – způsobilo těžký šok. Skutečnost, že tolik energie nejširších mas bylo promarněno, vyvolalo otřes, zklamání, apatii a letargii.*“ ¹²²

K postavě prezidenta Beneše se obrací i ve své stati *Přijetí Mnichova, vrchol zrady na národě*, kde druhého prezidenta první republiky hodnotí takto: „*Mnichov – tj. přímo celý seriál nejodpornějších podvodů, kterých se dopustil dr. Beneš na státě, jehož hlavou byl jako prezident, který přísahal na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky i lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů... on však... vydal republiku na milost a nemilost Hitlerovi. Prodal vlastní lid s kůží i chlupy Hitlerovi, kterého si západní imperialisté pěstovali pro SSSR.*“ ¹²³ Z dnešního pohledu je kritika, která se snaží z pera Josefa Novotného na hlavu Edvarda Beneše až příliš vyhrocená. Mnichovského diktátu se nedopustil Beneš osobně. Do jeho tvoření neměl možnost zasahovat. Na jednání do Mnichova pozván nebyl a výsledek mu byl pouze předložen. V jeho situaci mu nezbývalo nic jiného, než předložené ujednání podepsat. Pokud se zastavíme nad slovy Josefa Novotného, že bude prezident „dbáti blaha republiky“, je nutné poznamenat, že v této situaci blaha republiky Beneš opravdu dbal. Měl pouze dvě možnosti řešení nastalého problému. Jedno, v němž se musí vzdát pohraničí, ale ČSR bude zachována, a druhé, které by znamenalo vojenské tažení nacistického Německa na území ČSR, kde by si pohraničí vymohli válkou. Tím by si Hitler vlastně podrobil celou Československou republiku, což Beneš připustit nechtěl. To, jak se vyvinuly události

---

¹²⁰ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*, Praha 2002, s. 148.

¹²¹ Jan Syrový byl předsedou československé vlády po Hodžově odstoupení 22. září do 30. listopadu 1938.

¹²² ANM, fond Josef Novotný, kart. 8, veřejná činnost, inv. č. 165, Josef NOVOTNÝ, *Činnost KSČ v letech 1938-1941*, Odboj a revoluce 1966, č. 4, s. 71-72.

¹²³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 19, Josef NOVOTNÝ, *Přijetí Mnichova, vrchol zrady na národě*, *Deník práce*, 30. 9. 1952, č. 28, s. 2.

v březnu roku 1939, je už otázka jiná. Beneš to v září 1938 předpokládat téměř ani nemohl. Nejprve bylo nutné vyřešit situaci, která byla v té době aktuální – tedy Mnichov.

Názor, že Velká Británie a Francie si „pěstovaly Hitlera“ proti Sovětskému svazu, byl samozřejmě také omyl. Nelze sice opomenout, že jejich politiky se neslučovaly, a že Západ a Východ stály každý na jiné straně, ale v době konce 30. let 20. století byla situace jiná. Hlavní nepřítel pro ně byla Třetí říše. Zůstávalo pouze otázkou, jakým způsobem se s ním vypořádat. Na jedné straně bylo možné proti němu bojovat a na druhé straně realizovat politiku appeasementu, k níž se Velká Británie s Francií nakonec uchýlily. Ve hře, která se v této době rozpoutala, bylo mnoho. Jednalo se o zachování jednotlivých národů a zažehnání nebezpečí vzniku války. O omylu výroku „pěstování si Hitlera“ proti SSSR vypovídá také fakt, že to byl právě Sovětský svaz, který 23. srpna roku 1939 uzavřel smlouvu o neútočení s Německem.

Je tedy zřejmé, že proti Benešovi se stavěli převážně totalitní odpůrci. Oba totalitní režimy měly jedno společné. Z obou směrů se snášela nenávist na tohoto prvorepublikového prezidenta a na jeho politiku. Ideologický základ byl na každé straně jiný. *„Němečtí nacisté ho obviňovali ze spojení s „mezinárodním Židovstvem“ a nazývali ho „bolševickým agentem“, komunisté, tj. sami bolševici, v něm naopak viděli „agenta imperialismu“, který je v kontrarevolučních službách „mezinárodní buržoazie“. A příležitostně mu tu i onde přidávali také nálepkou českého nacionalisty.“*¹²⁴

Jméno Edvarda Beneše bylo tedy „pošpiněno“ v době druhé světové války i po roce 1948. Bohužel je nutné podotknout, že náhled na druhého prezidenta První republiky a následně i prezidenta Třetí republiky, se výrazněji nezměnil ani po roce 1989. I po Sametové revoluci byl Edvard Beneš v očích historiků, novinářů i širší veřejnosti pořád viděn v těch nejhorších barvách.

3.3.3 Důvody kampaně

Po rozpoutání zmíněné kampaně je nutné si položit otázku, z jakého důvodu bylo vlastně útočeno na druhého prezidenta Československé republiky? Proč byl za hlavního viníka označován právě Beneš a tíha viny se nesvalovala na západní mocnosti a jejich politiku appeasementu nebo dokonce na nacistické Německo. Vždyť Německo

---

¹²⁴ Karel NOVOTNÝ – Zlata KUFNEROVÁ, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, s. 166.

bylo původcem všech nepokojů, které na konci 30. let v Evropě vyvstaly. Německo vypracovalo plány na získání vlivu a území v Evropě.

Proč byl tedy z Mnichova obviňován právě Beneš? Pokud jde o kampaň vedenou během války, je vysvětlení jednoduché. Československá republika v době po mnichovské kapitulaci přišla o velkou část území. Jednalo se o pohraničí, které bylo velmi důležité nejen v oblasti vojenství, ale především v oblasti průmyslu. Bylo tedy pro novou „okleštěnou“ republiku důležité získat alespoň nějakou naději, že po vyřešení stávající situace, tj. rozpínavost Německa a připravující se válka, se ČSR zase vrátí do svých původních hranic. Pokud by ovšem byly v československém tisku, rozhlase či jiných sdělovacích prostředcích, velmoci napadány a označovány za viníky dané situace, nejspíš by se to odrazilo i v poválečných mírových smlouvách a Československo by nemuselo již dosáhnout garancí těchto hranic. Dráždit Německo bylo za dané situace také nemyslitelné, proto bylo logické, že zejména Německo přestalo být označováno za hlavního původce mnichovských rozhodnutí. Z tohoto důvodu tedy se začalo upouštět od kritiky nejen západních mocností, ale i nacistického Německa.¹²⁵

Vzhledem k tomu, že bylo ale nutné nějakého viníka označit, začala se vlna kritiky snášet především na dosavadní československý politický systém. Útočilo se na politické strany, kdy „*ve veřejnosti stále více nacházely ohlas názory, že právě koaliční vláda vícero politických stran způsobila převládnutí stranického egoismu nad obecnými národními a státními zájmy.*“¹²⁶

Při hledání viníků nezůstávali stranou ani jednotliví politici či prezidenti. Útočeno bylo na T. G. Masaryka, ale především právě Edvarda Beneše, který se zdál být nejpravděpodobnějším viníkem, protože jeho podpis „zdobil“ Mnichovskou dohodu.

V době svého života si tedy Beneš našel více kritiků, než obdivovatelů. Žil a působil jako prezident ve špatné době, která ho nenechala celému světu ukázat, jakým doopravdy byl. Mezi lety 1945 a 1948 se postoj k Benešovi značně umírnil, ovšem poté se stal opět středem zájmu komunistické ideologie. I tak lze ale nalézt mezi nepřeborným množstvím kritiků také osoby, které na Edvarda Beneše pohlíželi z jiného úhlu.

---

¹²⁵ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země koruny české*, svazek XV.a 1938-1945, s. 36.

¹²⁶ Tamtéž, s. 36.

Například Ferdinand Peroutka¹²⁷ ve svých úvahách z roku 1949 poznamenal: „Dvakráte bylo dáno prezidentu Benešovi vychutnat sedlinu ze dna poháru života. Po obakráte proto, že představoval malý národ vedle velkého uchvatitele, který se již rozhodl ke skoku. Dvakráte nalezl kritiky, kteří mu vytýkali, že se choval nesprávně. Roku 1938 mu vytýkali, že chybil tím, že se choval k Hitlerovi nepovolně. Roku 1948 mu vytýkali, že chyboval tím, že se choval ke komunistům povolně. V obou případech je možno namítnout, že i všechny ostatní způsoby byly vyzkoušeny – někým jiným – a také nevedly k cíli...“¹²⁸ Jako další se po smrti Beneše na jeho stranu postavil Hubert Ripka:¹²⁹ „Edvard Beneš, dvakrát sražen katastrofou způsobenou konfliktem mezi velmocemi, neměl možnost ukázat svou skutečnou velikost. Zemřel osamělý, zahořklý a zmučený, aniž však ztratil víru, že se dočká vítězství spravedlnosti.“¹³⁰

Označování viníků Mnichova zaujalo trochu jiný směr se změnou režimu po roce 1948. Na Beneše se sice útočit nepřestalo, ale začalo se naplno s kritikou západních mocností. Jejich politiku KSČ a Sovětský svaz neuznávaly a stály proti ní. Novotný ve svém díle *Válka, český odboj a komunisté* reaguje na Západní mocnosti takto: „Buržoazní kruhy vsadily vše na kartu Západu, jehož vlády, jak se praví v svolání KSČ k současné válce: Když šlo o spravedlivou obranu Habeše – zradily! Když šlo o nezávislost Rakouska – zradily! Když měly pomoci zákeřně přepadenému Španělsku – zradily! Když měly splnit závazek zákeřně přepadenému Československu – hanebně zradily, postavily se na stranu Hitlera, ba dokonce nám vyhrožovaly válkou po Hitlerově boku.“¹³¹

„Zradě“ západních velmocí se věnuje i v díle *Mnichovské proměny*, kde píše: „Chamberlain byl po návratu z Mnichova uvítán vládnoucí třídou Anglie jako „mírotvorce“, třebaže se mírová ratolest v jeho stařecké ruce povážlivě třásla. Stačil také necelý rok, aby se ukázalo, že se netřásla náhodou. Obdobně tomu bylo i ve Francii, i když zde radost nad uzavřeným mírem kalila hanba za proradnost vůči

---

¹²⁷ Ferdinand Peroutka (1895-1978) byl českým spisovatelem, dramatikem a publicistou. Je považován za nejvýznamnějšího představitele české demokratické žurnalistiky.

¹²⁸ Karel NOVOTNÝ – Zlata KUFNEROVÁ *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, s. 163-164.

¹²⁹ Hubert Ripka (1895-1958) patřil mezi významné české politiky. Zastával také post ministra zahraničního obchodu, byl novinářem a historikem.

¹³⁰ Karel NOVOTNÝ – Zlata KUFNEROVÁ, *Člověk Edvard Beneš*, s. 164.

¹³¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 43, *Válka, český odboj a komunisté*, strojepis psaný v Praze 7. května 1965.

spojenci, s nímž měla Francie neodvolatelnou a nikým nezrušenou spojeneckou smlouvu, uzavřenou právě proti hrozbě německého fašismu.“¹³²

Útoky na západní mocnosti coby na viníky Mnichova jsou tedy zřejmé. Zda-li ale byly západní mocnosti takto označovány právem nebo neprávem, je už otázka složitější. Podpisy jejich představitelů jsou na mnichovském ujednání nepřehlédnutelné. Nicméně postoj, který zaujímaly v této době, je pochopitelný. Jejich postavení také nebylo nejlehčí. Sudety, které se staly jádrem celého tohoto problému, a které byly obydleny nadpoloviční většinou Němci, byly považovány ze strany Německa za území, jež by mělo náležet ke Třetí říši. Západní mocnosti tedy stály před rozhodnutím, jestli odmítnutím mnichovské dohody mají riskovat případný ozbrojený konflikt s nacistickým Německem, nebo mu pomoci získat území, jež si nárokovalo a tím zachovat mír v Evropě. O anexi nějakého dalšího území zatím Hitler nemluvil. Krok, ke kterému se Chamberlain a Daladier uchýlili, byl z jejich pohledu tedy opravdu krokem, jenž měl evropskou situaci uklidnit a zamezit případné válce. Jejich postoj ovlivňovala i fašistická propaganda, která se u nich snažila vyvolat pocit, že v době konce první světové války bylo na Německu prostřednictvím versailleské smlouvy spácháno bezpráví, jež se nyní touto cestou snaží napravit.

Josef Novotný ve své studii *Mnichovské proměny*, jež byla vydána k 25. výročí Mnichova, poukazuje na fašistickou propagandu, která ospravedlňovala kroky Německa vůči Československu a vyjadřovala se k později přijaté mnichovské dohodě: „*Fašistická propaganda – ač se to zdá nemožné, známe-li nelidskou politiku fašismu v době pomnichovské – vydávala mnichovskou dohodu za akt naplňující právo na sebeurčení sudetských Němců, za akt odstraňující „bezpráví“, jež bylo napácháno na poraženém Německu po první světové válce, za akt mírového uspořádání sporných otázek ve střední Evropě.*“¹³³ Jeho hodnocení je velmi ovlivněno odstupem času. Člověk v roce 1938 netušil a ani tušit nemohl, jaký dopad toto rozhodnutí bude mít nejen na Československou republiku, ale také na celou Evropu. Je zřejmé, že pokud by Velká Británie a Francie mohly pohlédnout do blízké budoucnosti, předloženou dohodu by jistě nepodepsaly. Raději by se uchýlily ke krokům, které by nacistické Německo zadrželo dříve, než by narostlo do takové síly, jakou mělo o rok později. Hlavně Francie by asi těžko riskovala svou porážku, již zaznamenala už na počátku války. Kdyby bylo

---

¹³² ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 114, Josef NOVOTNÝ, *Mnichovské proměny*, Nová mysl 1963, č. 9, s. 1107.

¹³³ Tamtéž, s. 1106-1107.

možné vidět důsledky problému, před nějž jsme postaveni, dříve, než bychom problém začali řešit, vyhnuli bychom se jistě tvrdým následkům. Toto je ovšem pouze představa pomocí mocného slova „kdyby“. Realita je naprosto jiná.

3.3.4 Měli jsme bojovat?

Otázka, která jde ruku v ruce s uzavřením mnichovské dohody, a jež se objevila v myslích mnoha obyvatel, byla, zdali bylo možné se proti nacistickému Německu postavit, bojovat a zvítězit. Jde o otázku, která byla výsledkem celkové atmosféry a dějinných situací.

Komunistická strana Československa byla před válkou silně přesvědčena, že jsme se neměli vzdávat bez boje. Jejich představa, že proti Hitlerovi nestojíme sami, ale že nás podporuje Sovětský svaz, je utvrzovala v tom, že Benešovo přijetí mnichovského diktátu a následná abdikace, byly projevem jeho slabosti a neochoty spolupráce se Sovětským svazem a jeho prostřednictvím udělat něco pro ČSR. Nutno ovšem podotknout, že Rudé právo sice v době, kdy se v Mnichově rozhodovalo o osudu Československa, otisklo článek, ve kterém vyzývalo národy celého světa, aby nezavíraly oči před nastalou situací. A samozřejmě zde nechybělo ani zdůraznění, že komunisté jsou odhodláni hájit československé území před Německem i se zbraní v ruce, pokud to bude potřeba. Na druhou stranu nelze opominout, že jakmile bylo rozhodnuto o mnichovské kapitulaci, nepodnikla KSČ vůbec nic.¹³⁴

I když během 20. a 30. let uzavírala Československá republika nespočet různých spojeneckých smluv, zůstala v roce 1938 úplně osamocena. Západní ani východní spojenci se k obraně československých hranic nehlásili. I tak bylo ovšem nutné se s nacistickým Německem vypořádat. Ale bylo možné se s ním vypořádat vojensky? Generálové československé armády zprvu apelovali na Beneše, aby se republika tak snadno nevzdávala. Armáda byla ochotna bojovat. Nicméně prezident Beneš se k dané situaci stavěl odmítavě. Poukazoval na to, že prvorepubliková armáda se sama nemůže postavit armádě Třetí říše. Své stanovisko vysvětloval slovy: „*Bylo by ode mne lehkomyšlné, kdybych chtěl vést národ na jatka v této chvíli v izolované válce.*“¹³⁵ V předvečer podepsání mnichovské dohody se ale někteří příslušníci československé armády stavěli k otázce přijetí či nepřijetí rozhodnutí již trochu umírněněji. Těsně před mnichovským rozhodnutím se přidávali k názoru, že „*vyhlídky na obranu slibovaly (...)*

¹³⁴ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*, s. 148.

¹³⁵ Zdeněk ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, Praha 2000, s. 45.

*pouze krátkou a zničující válku bez možnosti získat zahraniční pomoc, pro niž nebyly vytvořeny potřebné politické, vojenské ani technické předpoklady.*¹³⁶ Dalo by se říci, že generálové svými projevy o nemožnosti úspěchu československé armády při obraně země vlastně nepřímou přispěli k akceptování mnichovské dohody.

I Josef Novotný, který byl členem KSČ, považoval Mnichov a jeho dopady za zradu. Zpočátku se velmi kladně stavěl k výroku Antonína Zápotockého, jenž zazněl v parlamentě 14. prosince 1938 a v němž Zápotocký zdůrazňuje, že KSČ se řídila ideou, že *„je lépe bojovat, než kapitulovat a nechat se zotročit.*¹³⁷ Jestli ale mohl český národ opravdu bojovat, jestli mohla Československá republika zvrátit chystající se válku a tím zachránit své území před okupací, to byly otázky, jimiž se Novotný také zabýval. Podle něj byla situace velmi složitá. Novotný tvrdí, že západní imperialisté, na které národ tak spoléhal, *„ustupovali krok za krokem před agresivitou fašistického Německa, čímž jeho útočnost jen podporovali.*¹³⁸ V tomto svém výroku narážel na politiku appeasementu, kterou zmíněné západní mocnosti prosazovaly. S jejich podporou tedy náš stát počítat nemohl. I když v roce 1926 uzavřela ČSR za přispění Edvarda Beneše spojeneckou smlouvu s Francií a v roce 1935 také se Sovětským svazem. Ani jeden z těchto zmiňovaných států se nakonec k pomoci příliš nehlásil. Není ovšem pravdou, že by Francie nebo SSSR chtěli Československou republiku ponechat na pospas Třetí říši. Situace byla trochu složitější. Čelní představitelé francouzského státu ještě v době před propuknutím krize ujišťovali Československo, že svým závazkům dostojí. Vojenské možnosti této západní mocnosti ovšem nebyly na takové úrovni a v takové síle, aby mohly ve větší míře ČSR pomoci. V jejich možnostech bylo „pouze“ vázání některých německých sil na francouzsko-německých hranicích.¹³⁹

Není ovšem pravdou, že by se Francie na pomoc Československu nechystala. Jak uvádí Karel Straka ve své knize *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, vypomáhala francouzská armáda v oblasti, která nebyla pro ČSR příliš silnou – tedy v letectví. Hlavní štáb Československa předpokládal, že toto letectvo bude narušovat možnosti Německa. Straka uvádí, že se francouzské letectvo mělo opravdu připravovat k útokům na německé cíle. Dne 22. září 1938 údajně náčelník štábu

---

¹³⁶ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Praha 2007, s. 127.

¹³⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 49, Josef NOVOTNÝ, *O Mnichovu bez pověr a iluzí*, In: Kolektiv autorů, *30 let od Mnichova 1938, 1968. Kořeny, příčiny a důsledky*, Praha 1968, s. 44.

¹³⁸ Tamtéž, s. 45.

¹³⁹ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, s. 118.

francouzského letectva vzkazoval podřízeným útvarům, že pokud se vláda rozhodne, mohou dostat rozkaz k „úderům na železnice v Bavorsku a proti některým základnám Luftwaffe, z nichž by byly podnikány útoky na Československo.“¹⁴⁰ Tehdejší premiér E. Daladier ovšem poukazoval na to, že jakékoli útočné akce většího rozsahu budou možné pouze v případě, že proběhne všeobecná mobilizace letectva.¹⁴¹

Smlouvy, které Francie a Sovětský svaz uzavřely s Československem, a jimiž se zavázaly k pomoci, byly ovšem ovlivněny ještě několika dalšími faktory, které následně zapříčinily to, proč se k vojenské pomoci ani jedna ze stran neodhodlala. Sovětský svaz proti nacistickému Německu nezasáhl mimo jiné z toho důvodu, že podle československo-sovětské smlouvy z roku 1935 byla pomoc ze strany SSSR podmíněna účastí Francie. Tudíž důvod, proč se distancoval Sovětský svaz, byla neochota Francie. Francie se nakonec k pomoci stavěla odmítavě zase kvůli tomu, že v jejich zemi byly vzpomínky na první světovou válku stále ještě velmi živé. Francouzské obyvatelstvo si velmi dobře pamatovalo na lidské životy, které byly zmařeny během čtyř let mezi rokem 1914 a 1918. Ani jejich připravenost na případnou válku nebyla dobrá. Proto se rozhodli do nějakého většího sporu nevstupovat, dokud nebudou mít zajištěnou podporu a pomoc od svého severního spojence – Velké Británie. Pohledy se tedy nutně musí posunout více na sever na britský ostrovní stát. Velká Británie se ovšem k činu, který by oklikou pomohl naší malé středoevropské zemi, neodhodlala. Navíc ve své podstatě sympatizovala s Německem. Vojtěch Mastný ve své knize *Protektorát a osud českého odboje* z roku 2003 poukazuje na postoj Velké Británie k Německu takto: „*Britští politici, kteří o nacismu nevěděli dost, aby pochopili jeho vnitřní dynamiku, uvěřili Hitlerovi v tom, že jeho zájem je omezen na území obývaná Němci. Ministerský předseda Neville Chamberlain doufal, že se uspokojené Německo stane – jako za Bismarcka – strážcem evropské bezpečnosti. Představoval si Německo jako stabilizující sílu; naproti tomu se však východoevropští spojenci Francie, výtvoři pochybného versailleského uspořádání – jako Československo –, do takového rozdělení rolí zjevně nehodili.*“¹⁴² Postoj Velké Británie byl tedy zřejmý. Francie nakonec pod tíhou této situace vypověděla ČSR smlouvu z roku 1926 a raději přijala za své postoje Britů a tím byly položeny základy nátlaku Francie a Velké Británie na Československo, aby přijalo požadavky Třetí říše a odstoupilo jí pohraničí.

---

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 119.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 119.

¹⁴² Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 22.

Z pozdějších zpráv vyplynulo, že i když byla smlouva se SSSR podmíněna účastí Francie, byl nakonec Sovětský svaz přeci jen ochotný k pomoci Československu. Jak uvádí Vojtěch Mastný, prezident Beneš ale nakonec o pomoc nepožádal. Své rozhodnutí vysvětloval slovy: „*Ani Západ, ani Rusko nebyly připraveny. To jsem věděl. (...) [Kdyby nám Rusko na pomoc šlo,] stalo by se to, čeho jsem se obával, že by Daladier a Chamberlain nechali Hitlerovi volnou ruku, aby si to s bolševiky vypořádal. K válce se Západem [by] pak více nedošlo. Hitler by byl pánem Ruska a my se z jeho jařma více nedostali.*“¹⁴³ Josef Novotný se ale na daný problém dívá z jiného úhlu. O kapitulaci Československé republiky před nacistickým Německem na semináři, jenž probíhal mezi 15. a 17. červnem 1959, prohlásil: „*Příčiny kapitulace jsou jinde – jsou dány pouze sobecky třídními zájmy čs. buržoazie, jež raději kapitulovala, než by připustila obranu čs. lidu a přijala sovětskou pomoc, o níž se domnívala, že by ohrozila její třídní panství.*“¹⁴⁴ Výklad Josefa Novotného je velmi silně poznamenán komunistickou ideologií a právě zmiňovanou protibenešovskou kampaní. V předvečer přijetí mnichovské dohody byla situace velmi složitá. Beneš i představitelé prvorepublikové vlády už přiznávali, že armáda je sice odhodlaná bojovat za obranu ČSR, ovšem znali reálný stupeň vojenského vývoje a věděli, že izolovaná válka s Německem, ze které by nakonec Československo vyšlo jako vítěz, je nemyslitelná.¹⁴⁵

Bylo tedy ale možné, aby se československý národ nějakým způsobem rozpínavosti fašistického Německa ubránil? A když už tedy došlo k Mnichovu, mohla ČSR zamezit vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, ke kterému došlo 15. března 1939? Sám Novotný připouští, že názory či úvahy nad tímto problémem mohou být rozporuplné: „*Zda jsme se v roce 1938 měli bránit, to není otázka historická, není objektem vědy. Jde o problém etický, politický, je to věc názoru, pro který každá strana snese dostatek argumentů... Vydát či nevydat odvěkému nepříteli hranice samostatného státu získaného po 300leté porobě bylo otázkou národní cti a hrdosti.*“¹⁴⁶ Měl samozřejmě pravdu, že šlo o otázku národní hrdosti. Vždyť československý národ bojoval neskutečně dlouhou dobu za to, aby získal uznání coby samostatný stát v Evropě. Po několika desítkách let se mu v roce 1918 podařilo svůj sen uskutečnit. A

---

¹⁴³ Tamtéž, s. 23-24.

¹⁴⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 36, seminář z 15.-17. 6. 1959.

¹⁴⁵ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, s. 127.

¹⁴⁶ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 49, Josef NOVOTNÝ, *O Mnichovu bez pověr a iluzí*, In: Kolektiv autorů, *30 let od Mnichova 1938, 1968. Kořeny, příčiny a důsledky*, Praha 1968, s. 43.

najednou bylo „o nás, bez nás“ rozhodnuto o osudu Československé republiky. Byli jsme prodáni za bezpečnost někoho jiného.

Na československý národ nepůsobila záporně pouze ztráta území, které si na své konto připsalo Německo. Na lidské podvědomí nejvíce působila zrada evropských mocností. To, že naše republika byla obětována. Že se za náš malý stát v srdci Evropy nikdo nepostavil. V časopisu *Politika* z roku 1968 Novotný uvádí, že: „v Mnichově nezískal Hitler jen část území ČSR s pohraničními horami, které s pevnostmi vytvářely přirozenou bariéru obrany Československa. Mnichov mu otevřel i dveře k stupňování svého vlivu na vnitropolitické poměry Československé republiky. Úsilí hitlerovského Německa se po Mnichovu koncentruje na zlomení ducha, odporu a prolomení obranné síly československého lidu.“¹⁴⁷

Stejnému tématu (tedy období Mnichovské dohody) se Novotný věnuje i ve své stati *Činnost KSČ v letech 1938-1941*. Vyjadřuje se zde k tomu, jestli československý lid měl sílu a možnost bojovat či ne: „Byli jsme skutečně národem válečníků? Vždyť jsme neměli vojenské národní tradice jako např. francouzský nebo ruský lid. Československý stát existoval jen 20 let. Předtím žila naše země pod cizím jhem, za které museli naši lidé prolévat krev. Z generace na generaci jsme sice dědili a pečlivě opatrovali vzpomínky na husitské předky, selské rebely a studenty z roku 1848. Jimi jsme se inspirovali k bojové odhodlanosti a smělosti. Stačilo to však? Chyběla nám hluboká vojenská tradice národní armády, která tkví svými kořeny v lidu. Z novodobých dějin jsme měli jen tradici legionářskou a rudoarmějskou. Myslím, že i tyto faktory je nutno brát v úvahu.“¹⁴⁸

3.3.5 Bojeschopnost československé armády

O odhodlání československých obyvatel bojovat nebylo pochyb. Hlavní otázka, které je třeba se věnovat, je ovšem otázka: zda bylo možné se ubránit. Ti, kteří rozhodovali o osudu Československé republiky při mnichovském jednání, nechtěli „hnát národ na beznadějně, zoufalé jatky, ale pragmaticky volili cestu, jak zachránit alespoň zdravou kůži, a proto přijali požadavky mnichovské dohody.“¹⁴⁹ Nacistické Německo mělo v té době velmi početnou armádu. Oproti tomu Československá

---

¹⁴⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 53, Josef NOVOTNÝ, Po Mnichovu 1938, časopis *Politika*, 3. 10. 1968, č. 7, s. 3.

¹⁴⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 165, veřejná činnost, Josef NOVOTNÝ, *Činnost KSČ v letech 1938-1941*, Odboj a revoluce 1966, č. 4, s. 67.

¹⁴⁹ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země koruny české*, svazek XV.a 1938-1945, s. 9.

republika měla ve vztahu ke Třetí říši žalostně málo bojeschopných mužů. Z obavy před možným ozbrojeným střetnutím s nacistickým Německem, se ve druhé polovině 30. let 20. století začalo se stavbou opevnění, které ovšem nakonec nebylo použito.

Československá armáda patřila sice se svou výzbrojí mezi velmi kvalitní, ovšem vzhledem ke svému nízkému počtu vojáků, nemohla být Německu rovnocenným soupeřem.

Na jedné straně tedy existovaly názory, že by se ČSR měla Německu postavit a nevzdat se bez boje. V souvislosti s tím bylo poukazováno na odhodlání československé armády a národa se do tohoto boje zapojit či na opevnění, které bylo z tohoto důvodu vybudováno. Objevovaly se dokonce i názory, že roční období je také nakloněno Československé republice. Podzimní proměnlivé počasí by mohlo znemožnit použití letectva, jež bylo na straně ČSR proti Německu nejen zastaralé, ale také ve velmi velké početní nevýhodě.

Druhou stranu polemiky ztvárňovali lidé, kteří poukazovali na obrovskou početní převahu německé armády, nevýhodné obklíčení Československé republiky, velmi reálnou možnost války bez spojenců či nedokonalost československé armády. Velkou hrozbou, před níž se snažili také varovat, byla možnost, že na ČSR zaútočí i Polsko a Maďarsko. Obě tyto země totiž také prosazovaly svůj nárok na část československého území. Maďarsku byl poté na jednání maďarských, československých, německých a italských zástupců ve Vídni na počátku listopadu 1938 přiznán zábor jižní části Podkarpatské Rusi. Polsko se zase mohlo od počátku října 1938 radovat ze zisku Těšínska, o které se „bilo“ již po skončení první světové války. Těšínsko ovšem již v roce 1939, po napadení Polska Německem, bylo připojeno ke Třetí říši.

Beneš před svým rozhodnutím o kapitulaci ČSR se ještě sešel se zástupci velení armády generálem Krejčím a generálem Syrovým. Tito představitelé československého vojska objektivně za dané situace přiznali, že *izolovaná obrana bez spojenecké pomoci znamená rychlou porážku Československé republiky.*¹⁵⁰

Josef Novotný se svými články řadil do první skupiny. Tedy té, která stála za bojem proti nacistickému Německu a rezolutně odmítala kapitulaci bez boje. Když se ovšem podíváme na jeho články, které se věnují budování socialistické armády, najdeme v nich i mnoho odkazů na „nedostatečnost“ předmnichovské armády. Novotný

---

¹⁵⁰ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, s. 120.

tvrdil, že „nepoužitelnost“ prvorepublikové armády byla dána hlavně tím, že buržoazní vládnoucí třída ji prý využívala pro své vlastní zájmy, přičemž byl zneužíván lid, jenž měl rozmnožit zisky československé buržoazie. Charakter armády je podle Novotného určen charakterem státu a vládnoucí třídy. Novotný také poukazoval na to, že vláda prostřednictvím armády prosazovala radikální antikomunismus. Armáda první republiky byla budována jako „*agresivní imperialistický nástroj, jako prostředek buržoazního násilí proti pracujícím a lidu, jako temný žalář mladé generace*“.¹⁵¹

Ve svém díle *Směr na výstavbu socialistické armády* z roku 1959 se zase vyjadřuje k výzbroji a výstroji předmnichovské armády, kterou považoval za nepoužitelnou a poukazoval na to, že velká část výzbroje a výstroje byla „*trofejního původu*“.¹⁵² Letectvo bylo podle jeho názoru také velmi slabé a Československá republika se navíc potýkala s nedostatkem letišť.

Komunistická strana Československa se ve 30. let 20. století snažila apelovat na vládní představitele této doby, aby se armáda reorganizovala, protože jinak nebude moci zasáhnout proti fašistickému Německu. Reorganizace armády podle jejich plánů se měla dít ve vztahu k Rudé armádě a Sovětskému svazu. Josef Novotný se k situaci těchto let vrací ve svém díle *Vojenská politika KSČ v období boje pracujícího lidu na obranu demokracie a republiky proti fašismu (1934-1938)*. Komunistická strana ve zmíněné době prý chtěla, aby „*po vzoru Rudé armády bylo těžiště života vojáků položeno do péče o morálně politický stav vojska. Usilovala o to, překonat bezduchý dril, jímž se naše armáda nelišila od fašistické, proti níž měla bojovat, a zocelit čs. armádu složenou z několika národností, proti propagandě fašismu, k obraně demokratických, sociálních a národních svobod, o něž fašismus chtěl čs. vojáka připravit. Šlo o to, aby si čs. vojáci byli plně vědomi, zač mají bojovat, co budou bránit, jak vysoké jsou hodnoty a statky, pro něž mají a mohou být dobrými vojáky. (...) Jen boj, vedený v naprosté shodě s vůlí lidu, mohl být úspěšný!*“¹⁵³

Komunistická strana dále od vlády podle Novotného požadovala zestátnění zbrojních podniků, zajištění rodin vojáků, práci nezaměstnaným na stavbách vojenských objektů, zvýšení žoldu vojáků, zlepšení jejich stravy, ale hlavně zavést v armádě

---

¹⁵¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 36, projev na semináři 15.-17. června 1959.

¹⁵² ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 35, Josef NOVOTNÝ, *Směr na výstavbu socialistické armády*, Lidová armáda 1959, č. 9, s. 628.

¹⁵³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 2, inv. č. 85, Josef NOVOTNÝ, *Vojenská politika KSČ v období boje pracujícího lidu na obranu demokracie a republiky (1934-1938)*, In: Teze k dějinám vojenské politiky KSČ, Praha: Naše vojsko, 1958, s. 41.

protifašistickou výchovu a prohloubit styk se Sovětským svazem.¹⁵⁴ K reorganizaci armády v tomto směru ale nedošlo.

Novotný ve svém výše zmíněném článku píše, že armáda by měla být složena z několika národností. Ironií je, že právě mnohonárodnostní charakter československé armády byl jedním z důvodů její „slabosti“ v době mnichovského diktátu. Jak ve své knize *Ve stínu Mnichova* uvádí Pavel Šrámek, způsobilo mnohonárodnostní složení v československé armádě těsně před Mnichovem nejeden problém. Šrámek poukazuje na to, že národnostní složení armády výrazně ovlivňovalo její bojeschopnost. Do armády byli totiž v ČSR odváděni příslušníci všech národností, kteří žili na našem území. Pravdou je, že jejich zastoupení nebylo u všech útvarů stejné. Největší počet osob, jež byly jiné než československé národnosti, sloužilo u dělostřeleckých a ženijních jednotek. Skoro žádní naopak u letectva či telegrafního vojska. Velitelský sbor byl dokonce tvořen z převážné části důstojníky, kteří patřili k české národnosti. Mnohonárodnostní složení československé armády vyvolávalo ale na konci 30. let mnoho diskuzí. Hovořilo se o tom, zda tento jiný než český národ bude ochoten bojovat na naší straně, nebo zda přestoupí na stranu druhou. V myslích lidí vyvolávala zmíněná otázka značné pochyby o spolehlivosti hlavně vojáků německé národnosti. Někteří velitelé se raději navrhovali, aby tito příslušníci byli zařazováni k pomocným službám, nebo byli dokonce úplně vyřazeni z armády. Hlavní štáb ovšem tyto návrhy zpočátku odmítal a doufal, že služba v československé armádě do značné míry tyto národnosti ovlivnila v jejich nacionálním smýšlení. Doba se ale stále více a více vyhrocovala a v roce 1938 byl Hlavní štáb donucen své postoje změnit. K tomu bylo vydáváno mnoho různých nařízení. Například 17. května bylo zakázáno povolávat německé záložníky na vojenská cvičení, jež prověřovala zaujetí obrany v lehkém opevnění. Následně byl u jednotlivých útvarů stanoven maximální počet záložníků jiné než československé národnosti. V září 1938 bylo Hlavním štábem nařízeno, aby němečtí záložníci, kteří mají nastoupit na cvičení, nebyli vyzbrojeni. Poté následoval rozkaz, aby záložníci jiné než československé národnosti byli raději uznáni za neschopné služby a z jejich řad se mají následně vytvořit neozbrojené pracovní jednotky. Vzhledem k tomu, že převážná část takovýchto opatření byla vydávána až v září 1938, byla jejich realizace pro nedostatek času téměř nemožná. Mobilizovaná armáda na československých hranicích byla tedy i nadále tvořena příslušníky všech národností. Ovšem nebyla v plné síle,

---

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 35.

protože složka, o kterou se Hlavní štáb nejvíce obával – tedy příslušníci německé národnosti – ve velkém počtu k obraně hranic ze svého přesvědčení vůbec nenastoupili.¹⁵⁵

Situaci na konci 30 let lze vyjádřit slovy: „Československá armáda byla v rámci svých možností a možností národního hospodářství připravena plnit svou úlohu obrany demokratického státu. Sama bez spojenců však brutální přesile (...) nemohla odolat. (...) Kdyby se přesto bránila, nebylo by došlo k morálnímu zlomení národa, ale ke zničení materiální podstaty a k likvidaci značné části nebo většiny jeho příslušníků. Republika byla tedy bránitelná, nebyla však ubránitelná.“¹⁵⁶

Armáda byla tedy v době Mnichova velmi oslabena. Ať už se prakticky jednalo o jakoukoli stránku věci, nebyla schopná se Německu ubránit. Je tedy patrné, že kampaň, v níž bylo apelováno na to, aby se ČSR nevzdávala bez boje, a která byla vedena převážně Komunistickou stranou Československa, mířila hlavně na získání obliby a nových členů. Vystupování proti „zradě“ Edvarda Beneše, bylo neopodstatněné. Lidé se v té době ovšem na danou věc dívali z jiného úhlu. Dokumenty a zprávy, které by jim ukázaly pravou stránku věci, k nim nepronikly. Viděn byl pouze Beneš, Mnichov a o půl roku později okupace.

Této situace velmi dobře využívala právě Komunistická strana Československa ke své vlastní propagandě. Beneš se stal nástrojem, jehož pomocí bylo snadnější v lidech vyvolat dojem, že demokratická politika První republiky dovedla československý národ na okraj propasti a nechala ho napospas osudu. Na tomto základě poté KSČ stavěla další propagandu a názory, které se postupně rozšiřovaly mezi obyvatele, jež je přijímali za vlastní.

---

¹⁵⁵ Pavel ŠRÁMEK, *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*, Praha 2008, s. 81.

¹⁵⁶ Milan ŠEMBERA, *Předmnichovská armáda a památný rok 1938*, (online 3. 9. 2011), dostupné na: http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1998_3/predmn.htm.

4 Protektorát Čechy a Morava

Vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava bylo bezesporu jednou z největších ran, jaká kdy český a slovenský národ zasáhla. Rozmáhající se Třetí říše byla obrovskou hrozbou pro tehdejší obyvatele Evropy. V lidech panovala nejistota, ale také strach z nadcházejícího období. Po zkušenostech z Mnichova si nemohl být nikdo jistý pomocí ostatních států Evropy. Západní mocnosti, které se tak nevalně zapsaly do vědomí československého obyvatelstva podpisem Mnichovské dohody, byly ovšem celou situací také velmi znepokojeny. Problémy s nacistickým Německem se totiž už netýkaly pouze střední Evropy, ale co dočinění s ním postupně začaly mít i západní mocnosti a Sovětský svaz.

Za této situace došlo k „rozdělení“ Evropy na Západ a Východ. Každá z těchto částí následně postupovala proti fašistické hrozbě svým vlastním způsobem, ale touha po porážení hitlerovského Německa byla pro ně společná. Jednou z nejvýznamnějších osobností, která stála u zrodu zahraničního odboje v západní Evropě, byl Edvard Beneš. Ten po své abdikaci 5. října 1938 odjel do emigrace. Jeho prvním působištěm byla Francie, ale po porážce, kterou jí v roce 1940 uštědřil Hitler, odjel Beneš do Velké Británie, kde dosáhl uznání své exilové vlády.

Východ, který byl reprezentován obrovským územím Sovětského svazu, se k celé problematice zpočátku stavěl jinak. Již v srpnu roku 1939 uzavřel s Německem pakt o neútočení, který vstoupil do dějin jako pakt Ribbentrop-Molotov. Sovětský svaz se tedy (alespoň zpočátku) nemusel obávat německé agrese. Nicméně komunistická politika na Hitlera, jako na původce válečného konfliktu ani příliš nepoukazovala. Za původce války byla neustále považována buržoazní politika západních mocností, které znamenaly již dříve pro komunistickou ideologii překážku při propagaci a rozšiřování vlastního režimu. Komunistická ideologie si tedy razila vlastní cestu.

Pod tíhou těchto rozdílů se následně v Evropě formoval také odboj. Západoevropský zahraniční odboj byl ovlivněn zmíněnou osobou Edvarda Beneše a snahou o navrácení Československa do starých kolejí. Sovětsky orientovaný odboj se zase snažil o prosazení svého režimu na dalších územích, tedy i na území bývalého Československa.

Uprostřed těchto snah stála bývalá Československá republika. Na jedné straně tvořená představiteli, kteří sympatizovali s Benešovskou politikou, a na straně druhé příznivci komunistického režimu. I když společný jmenovatel byl stejný, tedy porážka

nacistického Německa, přístupy byly velmi rozdílné a ovlivněné právě stranou, ke které se ta či ona skupina hlásila.

Josef Novotný se této problematice věnoval v nespočtu svých děl, příspěvků, článků, statí či přednášek. Novotný používal při tvoření nových děl své práce již dříve napsané, proto také myšlenky či přímo celé odstavce se v jeho tvorbě velmi často opakují. V souvislosti s Protektorátem Čechy a Morava se Novotný věnoval dvěma velkým okruhům. Jedním z nich bylo vyhlášení protektorátu, dopad na tehdejší obyvatelstvo a samozřejmě také obhajoba Sovětského svazu a jeho propagace na úkor západních mocností. Druhým velkým okruhem bylo poté formování a fungování československého odboje, taktéž velmi silně ovlivněným Sovětským svazem a směrnicemi Kominterny.¹⁵⁷

4.1 Vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava

Již krátce po podepsání Mnichovské dohody byl novým prezidentem zvolen **Emil Hácha**. Jeho volba nebyla příliš jednoduchá. Kandidátů, kteří by se chtěli za této situace postavit do čela Druhé republiky, bylo velmi málo. Nový prezident se ovšem nehledal mezi politickými činiteli. V průběhu října 1938 bylo dokonce stanoveno, že nový prezident nemá mít co dočinění s předmnichovskou politikou První republiky. Výběr se tedy velmi zúžil. Za nejvhodnější kandidáty byli považováni představitelé nezávislých nejvyšších úřadů, mezi něž patřily úřady jako Nejvyšší správní soud, Nejvyšší soud a Nejvyšší kontrolní úřad.¹⁵⁸ Tisk v té době dokonce uváděl, že „*najít muže volby bylo těžší, než ho zvolit.*“¹⁵⁹ Rozhodnutí o volbě Emila Háchy padlo definitivně 22. listopadu 1938.

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byl Hácha ve své funkci prezidenta ponechán. Josef Novotný se k této situaci vyjádřil ve svém díle *Okupace Československa*, kde píše, že „*Poměry vytvořené násilím a za přítomnosti okupačních vojsk nelze nikdy nazývat státoprávními. Proto Hitler ponechal dr. Háchu ve funkci*

---

¹⁵⁷ Kominternu (Komunistická internacionála, též Třetí internacionála) byla mezinárodní organizací působící v letech 1919-1943, která sdružovala komunistické strany různých zemí jako své sekce. Založena byla z podnětu V. I. Lenina. Hlavním cílem kominterny bylo vítězství komunismu na světě. Komunistická internacionála vypracovávala strategii a taktiku mezinárodního komunistického hnutí, řídila a koordinovala činnost národních komunistických stran, jež se musely podřídít zájmům Moskvy. Byla rozpuštěna J. V. Stalinem v roce 1943, jako projev ochoty spolupráce se Západem. V roce 1947 byla ale obnovena v podobě Informbyra.

¹⁵⁸ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Praha 2002, s. 10.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 10.

*presidenta, ač Československo přestalo existovat, a svolil k vytvoření protektorátní vlády, aby zlovolný akt agrese přikryl pláštěm autonomie.*¹⁶⁰ Je nepochybně jisté, že Hitlerovy kroky (tedy ponechání funkce prezidenta republiky a vytvoření protektorátní vlády) byly promyšlené. Vyhlášení Protektorátu bylo velkou ranou pro obyvatele bývalého Československa. I když bylo toto území připojeno k říši pod heslem „ochrany“, tehdejší obyvatelstvo mělo na celou situaci odlišný pohled. Není tajemstvím, že s přičleněním českého a moravského území k Třetí říši obyvatelstvo nesouhlasilo, ať již se mělo jednat o násilný akt, či „ochranu“, jak byla tato skutečnost prezentována ve výnosu o zřízení protektorátu. Hitler ovšem pro svou další plánovanou politiku potřeboval mít na tomto území alespoň relativní klid. Musel tedy působit na mentalitu českého a moravského obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že se záhy začaly objevovat na českém území německé symboly, německé nápisy, v rádiu byla slyšet německá hudba, jíž doplňoval moderátor německým jazykem, není náhodou, že české obyvatelstvo se k čemukoli německému stavělo odmítavě. Proto měl být do čela protektorátu postaven člověk, který byl Čechem, a lidé k němu nechovali zášť. Proč Hitler ponechal na tomto postu právě Hácha a nebyl místo něho na tento post povolán někdo jiný? Odpověď je jednoduchá. Hácha svým rozhodnutím o přijetí „ochrany“ Třetí říše zapůsobil na Hitlera jako člověk, od kterého se nemusí obávat, že by za jeho zády „kul pikle“ zradily. Popravdě řečeno – k tomu nebyl Hácha ani potřeba. O „pikle“ namířené proti fašistickému Německu se postaral nakonec sám lid, který začal spřádat nitky odboje.

Následně byla vytvořena i protektorátní vláda. Novotného tvrzení o „pláštěm autonomie“ je tedy z části pravdivé. Nicméně nejednalo se o autonomii v pravém slova smyslu. I když by se na první pohled mohlo zdát, že když v čele protektorátu stál prezident, který měl spolupracovat s protektorátní vládou, je autonomii učiněno za dost, opak byl pravdou. K těmto funkcím byla vytvořena ještě funkce říšského protektora, který měl nad státním prezidentem i vládou na území protektorátu rozhodující moc. Říšský protektor byl spojkou mezi zřízeným protektorátem a Vůdcem. Ponechání Háchy ve funkci prezidenta a následné vytvoření vlády mělo tedy mít spíš psychologický vliv na obyvatelstvo. Pokud byl Hácha ponechán ve své funkci a k tomu byla vytvořena vláda z řad českého obyvatelstva, byl psychologický dopad na obyvatelstvo daleko menší, než kdyby násilným způsobem došlo k vnucení německých

---

¹⁶⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 63, *Okupace Československa*, strojopis, s. 1.

úředníků do čela protektorátu. Tímto způsobem měly být zmírněny dopady různých nesouhlasných projevů na účet Německa.

4.1.1 Formulace názvu Protektorát Čechy a Morava

Protektorát Čechy a Morava byl vyhlášen 15. března 1939. Prezident Hácha spolu s ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským odjeli již 14. března 1939 na jednání s Vůdcem Třetí Říše Adolfem Hitlerem do Berlína. Výsledek jednání byl nakonec na veřejnosti prezentován jako oboustranná dohoda o ochraně. Hácha měl v zájmu zajištění klidu a míru v Evropě s plnou důvěrou vložit osudy českého národa a země do rukou Německa. Vůdce se nakonec „velkoryse“ tohoto území ujal. Hitler svůj projev při zřízení protektorátu zakončil slovy: *„Naplněn vážným přáním sloužit opravdovým zájmům národů obývajících tento životní prostor, zajistit národní svébytnost německého a českého národa, prospět míru a sociálnímu blahobytu všech, nařizuji jménem Německé říše jako základnu pro budoucí soužití obyvatelů těchto oblastí toto: Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží napříště k území Velkoněmecké říše a vstupují jako „Protektorát Čechy a Morava pod její ochranu.“*¹⁶¹

Novotný se o absurdnosti takovéto formulace vytvoření Protektorátu zmiňuje ve svých dílech. Poukazuje na to, jak při jednání bylo na Háchu tlačeno ze strany Hermana Göringa, který pronesl: *„Mám těžký úřad. Bylo by mně nesmírně líto, kdybych musel zničit Prahu, to krásné město. Ale musel bych to provést, aby Angličané a Francouzi viděli, že moje letectvo je schopno vykonat práci stoprocentně. Oni totiž tomu nechtějí stále věřit a já bych jim chtěl podat důkaz.“*¹⁶² Novotný v souvislosti s tímto naléháním zmiňuje v dalším díle, které se věnuje vyhlášení protektorátu, že *„šlo tedy nesporně o velmi „zvláštní podmínky“, za jakých se dosud žádná ochrana nerealizovala“*.¹⁶³ Za těchto podmínek bylo přinejmenším velmi zvláštní spojovat vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se slovem „ochrana“. I v další literatuře, která se věnuje této problematice, vyvolává „ochrana“ mnoho odezev. Do té doby byl pojem „protektorát“ chápán jako ochrana nějakého území. Chráněný subjekt byl pořád státem, i když měl omezenou suverenitu. Stát mohl rezignovat na zahraniční politiku, kterou následně řídil

---

¹⁶¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 115, Václav KURAL - Josef NOVOTNÝ, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 338.

¹⁶² ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 120, Josef NOVOTNÝ, *Nacistická okupace Československa*, Nová mysl 1969, č. 3, s. 345.

¹⁶³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 115, Václav KURAL - Josef NOVOTNÝ, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 338.

stát chránící. To znamená, že pokud se nějaké území stalo protektorátem, nadřazený stát kontroloval a řídil jeho zahraniční politiku. O vnitřní záležitosti se do jisté míry vůbec nezajímal. Protektorát měl tedy alespoň nějakou suverenitu a pořád tvořil státní celek.¹⁶⁴

V případě Protektorátu Čechy a Morava tomu bylo ale jinak. Zde byla suverenita velmi okleštěná. I když se ve zřizovacím výnosu pravilo, že protektorát „*má být autonomní a sám se spravovat*“,¹⁶⁵ byla autonomie následně vedena v souladu s politikou a hospodářskými potřebami Třetí říše. I když měl mít státní prezident a protektorátní vláda rozhodovací moc, byla tato moc silně podřízena říšskému protektorovi, který usměrňoval kroky české autonomie opět zase k potřebám Říše. Tímto způsobem bylo zasahováno do vnitropolitických záležitostí samotného protektorátu, a tím také docházelo k odklonu od tradičního pojetí názvu „protektorát“.

Proti schválení a vůbec akceptování vytvoření Protektorátu Čechy a Morava stála i československá ústava, vytvořená v roce 1920. V této ústavě bylo zaneseno, že není přípustné, aby se sám prezident vzdal státní suverenity. Tento krok byl tedy následně považován za překročení pravomocí hlavy státu.¹⁶⁶ Hácha ovšem se proti ústavě neprovinil záměrně. Pokud měl představu o protektorátu v tradičním smyslu, nedošlo by k odevzdání státní suverenity. To, jak se situace vyvinula později, je už otázka jiná.

Z dokumentů, které se týkají jednání mezi Háchou a Hitlerem ve zmíněný den 15. března 1939, je ovšem viditelné, že o formě či charakteru režimu, jež má být nastolen na území Protektorátu vůbec jednáno nebylo. Hácha si celou dohodu vykládal tak, že české země se měly dostat pod ochranu Německa, a nikoli že by se přímo vtělily do Třetí říše, kde by nadále měly fungovat jako jejich přímá součást.¹⁶⁷ Ať už si Hácha dohodu interpretoval jakkoli, nemohl jeho názor a stanovisko žádným způsobem plány nacistického Německa zvrátit.

Slovo „ochrana“ již tolikrát zmiňované samotným Hitlerem, vzbuzovalo u českého a moravského obyvatelstva zpočátku nenávist k samotnému Vůdci. Postupem doby ale začínal mít tento pojem ironický ráz. K ironii se přiklonil i Josef Novotný, který na zmíněnou poznámku o ochraně reagoval v roce 1965 v Rudém právu velmi sarkasticky: „*A ochránci byli všude. Na Pražském hradě, na Staroměstském náměstí, v ulicích, v kinech, restauracích, cukrárnách v úřadech a v závodech, ve městech i*

---

¹⁶⁴ blíže k pojmu „protektorát“ například Emil SOBOTA, *Co to byl protektorát*, Praha 1946, s. 30-31.

¹⁶⁵ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XV.a 1938-1945, s. 178-179.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 172.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 172-173.

*městečkách. Zelenošedé uniformy. Hákové kříže. Okupanti. Horší než mor a biblické rány, než vpády divokých nájezdníků a křížáckých vojsk. Protože tato země jim byla vydána zradou, bez boje...*¹⁶⁸ Ve svém projevu Novotný dále uvádí, že Hitlerova slova o ochraně a péči „o český národ [neznamenala] nic jiného než v uvozovkách péči o jeho likvidaci a vymazání z mapy světa.“¹⁶⁹

Novotný dále celou podstatu slov „dohoda“ a „ochrana“ vystihuje ve svém článku *Nacistická okupace Československa*, kde píše: „*Ač podepsaný text nelze hodnotit jinak než jako vojenské ultimatum, přesto nepostrádá obligátní větu: „Obě strany daly shodně výraz svému přesvědčení, že cílem všeho jejich snažení je udržení klidu, pořádku a míru v této části Evropy.“ V zájmu „míru“ bylo Československo 30. září 1938 zbaveno násilím třetiny svého území, v zájmu „míru“ bylo 15. března zlikvidováno vůbec.*“¹⁷⁰ O vojenské ultimatum bezesporu šlo. Göringův výrok o možném zničení Prahy byl jasnou výhružkou v případě, že Hácha na dohodu nepřistoupí. Pokud je tedy „dohoda“ uzavíraná pod jakoukoli pohrůzkou, není možné ji brát jako dohodu oboustrannou. Ve výsledku by se Göringův proslov dal označit i za vydírání, které mělo za výsledek odevzdání se pod „ochranu“ nacistického Německa.

Obyvatelstvo, žijící na území nově vytvořeného správního celku, tedy Protektorátu Čechy a Morava, se ovšem slovy o ochraně vesměs zmanipulovat nenechalo. Jejich představy o tom, jaké podmínky byly nastoleny Háchovi a Chvalkovskému v Berlíně, se postupně více a více dokreslovaly. Není proto náhodou, že i tisk, který vycházel bezprostředně po podepsání berlínského ujednání, se snažil obyvatelstvo uklidnit a varovat je před různými pokusy odporu. Zprávy uvedené např. v deníku **Večerní české slovo**, byly následující: „*Pro nás Čechy nastává úděl malého sedmimilionového národa, který byl osudem postavem doprostřed životního prostoru velkého devadesátimilionového národa německého. S Německou říší máme víc než čtyři pětiny společných hranic. Tvoříme s ní organickou jednotu hospodářskou... K Německé říši budeme vedeni duchem upřímné loajality. V dobrém poměru k velkému sousedovi náš národ nezahyne. Bude žít, pracovat, prospívat a zachová si vždy nejdražší odkaz*

---

¹⁶⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 37, články, 15. březen a počátky odboje, výstřížek článku Josefa Novotného z Rudého práva, 15. 3. 1965.

¹⁶⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 74, články, projev Josefa Novotného, s. 6.

¹⁷⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 120, Josef NOVOTNÝ, *Nacistická okupace Československa*, Nová mysl 1969, č. 3, s. 345.

*svých předků: svůj jazyk, svou kulturu, svou horoucí lásku k rodné zemi a lásku k svým velkým dějinám. Ani nejmenší národ, který má vůli k životu, nikdy nezahyne.*¹⁷¹

Ve výnosu o zřízení protektorátu nechyběla ani věta, která poukazovala na to, že ochrana, jež se následně českému a moravskému obyvatelstvu dostala, byla výsledkem proseb a návrhu Háchy. Hácha měl údajně o zmíněnou pomoc požádat. Hácha měl také dobrovolně vydat národ Třetí říši. V tomto tvrzení je ovšem velká nesrovnalost. O Háchově cestě do Berlína se mnozí dozvěděli až 14. či dokonce 15. března 1939. Pokud by Hácha měl v plánu vydat tuto část bývalé Československé republiky Hitlerovi, nejspíš by o jeho cestě či plánech věděli i jiní političtí představitelé. Navíc sám Hácha do 14. března 1939 nevěděl, že dojde k odtržení Slovenska a tím se radikálně zmenší území „republiky“. Hácha také přesně nevěděl, v jakém poměru je nyní Třetí říše a Slovensko. Všechny tyto informace se dozvěděl buď až na cestě do Berlína nebo dokonce až při samotném jednání.

Novotný ovšem v této souvislosti v díle *Cíle nacistické okupační politiky*, které psal spolu s Václavem Kuralem, uvádí, že ještě „v březnu 1939 se našli lidé, kteří byli ochotni nepokládat okupaci ČSR hitlerovským Německem za násilný akt a věřit povídačkám goebbelsovské propagandy, že československý prezident E. Hácha požádal svobodně a ze své vůle Hitlera o ochranu“.¹⁷² Je nepochybně jisté, že i takové názory se na území vytvořeného protektorátu objevovaly. Ovšem v porovnání s druhou stranou mince, která viděla hlavního viníka v nacistickém Německu, byla tato skupina ve velmi velké početní nevýhodě. Většina lidí se zpočátku stavěla proti tomu, že by Hácha mohl snad sám navrhnout takové radikální řešení. Nicméně další kroky státního prezidenta přenášely početní převahu k první zmiňované skupině. Hácha totiž proti Hitlerovi žádným způsobem nevystupoval. Ve svém projevu z 16. března 1939 vysvětluje, proč došlo k vytvoření Protektorátu a také naléhal, aby obyvatelstvo nevystupovalo proti okupantům a smířilo se s připojením k Německu: „*Před 20 lety [při vyhlášení samostatnosti ČSR] zajásala všechna česká srdce, naplněna jsouc nadějí, že vstupujeme do šťastného období našich národních dějin, které nám přináší trvalou vládu našich věcí. Stál jsem opodál tehdejšího historického dění, ale moji radost z našeho netušeného úspěchu kalila tyrává obava, zda jsou dány všechny vnější a vnitřní záruky trvalosti naší tehdejší výhry. Nyní po dvacetiletí vidím ke svému zármutku, že tehdejší mé obavy*

¹⁷¹ Jan Boris UHLÍŘ, *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Praha 2002, s. 25-26.

¹⁷² ANM, fond Josef Novotný, kart. 3. inv. č. 115, Václav KURAL – Josef NOVOTNÝ, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 337.

nebyly bezdůvodné. Ukázalo se, že to, co jsme pokládali za řešení, jež přetrvá věky, bylo jen nedlouhou epizodou našich národních dějin... Naším spojením s [Německem] obnovuje se bývalý říšský svazek.¹⁷³ Dále je dokonce dochován telegram, který píše Hácha Hitlerovi při příležitosti prvního „slavného“ výročí vytvoření Protektorátu Čechy a Morava: „Vzpomínám dnes, že jsem našel před rokem u Vaší Excellence největší porozumění pro tehdy těžce zkoušený český národ. Tím, že jste jej vzal pod ochranu Říše, dostalo se mu cenných výhod; zejména zůstal ušetřen válečných pohrom, i když rámci Velkoněmecké říše nynější války se účastní. Nemohu tedy jinak, než přátí dnes slavným německým zbraním, která chrání i český národ.“¹⁷⁴ Celý telegram byl ukončen typickým pozdravem nacistů. Zakončení přání ovšem nevyšlo z hlavy Háchy, ale údajně Völckerse.¹⁷⁵ Háchovi se od Hitlera dostalo odpovědi: „Děkuji Vám, pane prezidente, za Vaše přání ve velkém boji, jež dnes musí vésti naše společná Říše. Mým přáním však jest, aby konečné vítězství přineslo právě tak německému, jako českému národu trvalý mír, blahobyt a hojný sociální prospěch.“¹⁷⁶ K tomuto je ovšem nutno podotknout, že Hácha nebyl v postavení, které umožňovalo jakýkoli odpor proti nacistickému Německu. Byl v této době v čele celého českého a moravského obyvatelstva, které by jeho špatné rozhodnutím mohlo odsoudit k smrti. Hácha byl ze všech stran vidět a ze všech stran kontrolován. Proto nemůžeme srovnávat Háchu třeba s Benešem, který „bojoval“ za český národ prostřednictvím vytvořené exilové vlády. Hácha si to na území Protektorátu Čechy a Morava dovolit nemohl. K žádnému velkému přátelství mezi Háchou a Hitlerem nedošlo. Hitler dokonce 30. ledna 1942 o Háchovi prohlásil: „Háchu musíme prezentovat jako jednoho z největších mužů světa, pokud Čechům zanechá závěť, která bude znamenat jejich konec. Jeho jméno musí být vyslovováno jedním dechem se jménem krále Václava, aby se na něho v budoucnosti mohl odvolávat každý zbabělec. Jeho následník? Jen žádný chlap! Budeme vždycky líp vycházet se zbabělci než se statečnými muži. Čechy nejlíp vyřídíme tak, že na ně budeme prostřednictvím takových osob působit nepřetržitě a v dlouhém časovém období.“¹⁷⁷

---

¹⁷³ Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 61.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 154.

¹⁷⁵ Paul Gustav Völckers byl generál pěší divize Wehrmachtu. V době druhé světové války byl několikrát vyznamenán za statečnost na bojišti a za úspěšné vojenské velení. V roce 1944 byl zajat sovětskými vojsky během operace Bagration a zemřel v sovětském zajetí v roce 1946.

¹⁷⁶ Vojtěch MASTNÝ, s. 154.

¹⁷⁷ Jaroslav ČVANČARA, *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941-1943*, Praha 1997, s. 163.

4.2 Okupace

Okupace byla pro české a moravské obyvatelstvo velmi nepříjemným překvapením. Někteří lidé žijící na území nově vzniklého protektorátu okupaci sice očekávali, ale překvapila je rychlost a razance, se kterou německé jednotky postupovaly. Vojtěch Mastný ve svém díle *Protektorát a osud českého odboje* uvádí: „*Ačkoli mnoho lidí okupaci očekávalo, byli stejně překvapeni, když konečně přišla. Když začala, ještě spali, a po probuzení stáli náhle tváří v tvář cizím vojákům. V době, kdy německé mechanizované kolony dorazily do Prahy, byly ulice plné lidí, kteří spěchali do práce. Pár nacistických pozorovatelů ze Západu, kteří zde byli přítomni, později popisovalo, že okupanti se setkali s pískáním, křikem, slzami a sevřenými pěstmi. Soudobé fotografie, které byly od této doby často reprodukovány, ukazují také tyto projevy emocí. Na druhé straně však německé vojáky často překvapila spolupráce místního obyvatelstva. Češi jim ochotně ukazovali cestu a projevovali dokonce i opatrný zájem o vojenskou výzbroj, která se objevila. Někteří vojáci měli dokonce dojem, že jejich přijetí bylo docela přátelské.*“¹⁷⁸ Přátelské jednání českého a moravského obyvatelstva vůči německým vojákům bylo ovšem způsobeno jednak proslovem E. Háchy a svůj velký díl si také připsaly sdělovací prostředky, zejména rádio a tisk, které neustále vyzývaly k zachování klidu a hlavně odrazovaly od otevřeného vystupování proti okupantům. Němečtí vojáci měli nařízeno, že pokud se s oporem setkají, mají ho okamžitě zlomit „*všemi prostředky, například zajištěním a následnou popravou rukojmí*“.¹⁷⁹

Josef Novotný ovšem v situaci okupace českého a moravského území uvádí, že obyvatelé byli šokováni. Vždyť „*němečtí okupanti se stali pány nad osudem země a osudy lidí, kteří se v ní narodili, žili a pracovali a jimž jedině patřila.*“¹⁸⁰ Německo zabralo českomoravské území opět s tichým souhlasem západních mocností ale i Sovětského svazu, který se sice snažil prostřednictvím ilegální KSČ poukazovat na nespravedlivost německých kroků, ale ve skutečnosti nepodnikl nic. Ve svém díle *Nacistická okupace Československa* Novotný píše, že Hitler ujišťoval představitele jiných států, hlavně Francii a Velkou Británii o mírumilovnosti a demokratičnosti fašistického Německa. Přitom s vážnou tváří 30. ledna 1939 v Reichstagu prohlásil: „*Vždyť*

---

¹⁷⁸ Vojtěch MASTNÝ, s. 49-50.

¹⁷⁹ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XV.a 1938-1945, s. 174.

¹⁸⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 56, *Drama likvidace*, výstřižek článku Josefa Novotného z Rudého práva, 14. 3. 1969, s. 3.

*Německo je v podstatě demokracií, neboť 99% národa stojí za vládou“.*¹⁸¹ Z tohoto a jemu podobných prohlášení by vyplývalo, že fašistické Německo nemá žádný zájem na rozšiřování svého vlivu násilím. Na druhou stranu ale ve výše zmiňovaném díle Novotný ukazuje základní rozpor v různých projevech nacistických hodnostářů. Například 21. ledna 1939 Ribbentrop při jednání s ministrem zahraničních věcí Františkem Chvalkovským konstatoval, „*že situace v ČSR není vnitřně konsolidována, a potom vyhláší zásadu volné ruky Německa vůči Československu.*“¹⁸² Údajně tím reagoval na citát obsažený v tisku deníku Venkov, ve kterém se psalo: „*Čtyři měsíce po Mnichovu je již jasné, že válka je nevyhnutelná.*“¹⁸³ Tento citát označil za nebezpečný, zaměřený nepřátelsky proti Německu a také pro Německo nepřijatelný. Paradoxní na celé situaci podle Novotného bylo, že si pro svůj výrok vzal Ribbentrop právě zmíněný Venkov. Tento tiskový orgán byl vydáván stranou Národní jednoty, která se svými články a projevy nejvíce angažovala, i když v rozporu s převažujícími názory českého a moravského obyvatelstva, za proněmeckou orientaci. Fašistické Německo si ale dokázalo nacházet záminky kdekoli. Následně Ribbentrop při dalších jednáních prohlásil: „*Upozornil jsem C. (míněn Chvalkovský), že rychlé zmenšení armády bude určující pro naše rozhodnutí.*“¹⁸⁴ Novotný k tomuto citátu doplňuje, že „*budoucí oběť měla být tedy předem odzbrojena.*“¹⁸⁵

Novotný také uvádí, že byl Chvalkovský Hitlerem „upozorněn“, že český národ spěje ke katastrofě. Dále Hitler prohlásil: „*Kdyby nebylo v našich zásadách neanektovat jinonárodní území, vzal by osud jiný průběh. Musíte být ve všem s námi svázáni a nelze stále argumentovat odlišným dějinným vývojem. To je geniální nesmysl... Pokud v ČSR nebude zřejmé, že osud země souvisí s Německem prostorově, materiálně, hospodářsky a jinak, není řešení... Dávám jí (míněna ČSR) jen jednu [možnost] – cestu s Německem. Ostatní je utopie“.*¹⁸⁶

Chvalkovský po svém návratu naléhal na Beranovu vládu, aby raději požadavkům vyhověla. Následně byla armáda opravdu zmenšena. Již mezi 9. říjnem a 15. prosincem 1938 proběhla demobilizace, při které bylo stanoveno, že československá armáda nemá

---

¹⁸¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3. inv. č. 120, Josef NOVOTNÝ, *Nacistická okupace Československa*, Nová mysl 1969, č. 3, s. 341.

¹⁸² Tamtéž, s. 341.

¹⁸³ Tamtéž, s. 341.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 342.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 342.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 342.

čítat více než 100 000 mužů.¹⁸⁷ Po lednu 1939 došlo k dalším reformám, při kterých musel 1. března 1939 svůj post opustit i náčelník Hlavního štábu generál Ludvík Krejčí a armáda měla velmi výrazně snížit svoje stavy. Následně byla 28. února 1939 definitivně zrušena branná pohotovost státu, která byla vyhlášena již v září 1938. Do zálohy museli odejít vojáci, kteří nastoupili do armády v roce 1936. Československá armáda byla zúžena pouze na jeden vycvičený ročník, který ještě ke všemu musel fungovat bez hlavního velitele.¹⁸⁸ Za těchto okolností byla Druhá republika v takové situaci, že se nemohla bránit nejen kvůli následujícím nařízením, ale již ze své vlastní podstaty.

Od této chvíle vzaly věci rychlý spád. Objevovalo se jedno nařízení za druhým. Všechny měly ale společně to, že krok za krokem omezovaly moc Čechům a vkládaly ji do rukou Němcům. Někteří obyvatelé Protektorátu Čechy a Morava začali být pronásledováni. Dny byly naplněny strachem, nenávistí, ochotou pomoci mezi českým obyvatelstvem, ale i pomluvami, udavačstvím nebo kolaborací. Čtyřicet hodin během jednoho dne se zdálo být několikanásobně delších. Atmosféra v protektorátu by se dala krájet. Josef Novotný vzhledem k této skutečnosti poznamenal: „*Po 1. vyhláše generála Blaskowitze, která je úplným „skvostem“ češtiny: (Rozkas pro Obyvatele! Na rozkas Votze a neivršihho Prezidenta německe armady převzal sem v zemi česke s nešnim dnem celou moc. Hlavni-Quartier Praha, dne 15. března 1939, Vrchni Komandant Armadni-Odil 3, Blaskowitz, General pječoty), přišly stovky dalších vyhlášek. V nich se vše zakazovalo a nic nedovolovalo. Následovala rána za ranou. Razie na komunisty a honičky na Židy. Zavření českých vysokých škol a rychlé tempo germanizace. Lidice a Ležáky. Nekonečné černé sloupce jmen zastřelených a popravených. Stanné právo. Nucené práce, deportace. Koncentrační tábory a systematické vyhlazování národa.*“¹⁸⁹

Česko-Slovensko bylo vymazáno z mapy Evropy. Evropa ovšem neztratila jenom část území. Vyhlášení Protektorátu a následná okupace neznamenal pouze tragický osud jedné malé zemičky uprostřed. Evropa silně krvácela. Dne 15. března 1939 přišla o své srdce. Stejně jako člověk nemůže bez tohoto důležitého orgánu žít,

---

¹⁸⁷ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Praha 2007, s. 130.

¹⁸⁸ Pavel ŠRÁMEK, *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*, Praha 2008, s. 111.

¹⁸⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart, 1, inv. č. 56, *Drama likvidace*, výstřižek článku Josefa Novotného z Rudého práva, 14. 3. 1969, s. 3.

také Evropa měla svůj osud zpečetěný. Josef Novotný poznamenal: „*Teprve pozdější vývoj ukázal, k jakým koncům to vedlo, když Evropa nebránila své srdce.*“¹⁹⁰

4.3 (Ne)informovanost o zřízení Protektorátu a následné okupace

Další problematika, kterou se Josef Novotný ve svých dílech zabývá, je problém informovanosti či neinformovanosti obyvatelstva a politických představitelů o chystaném vytvoření Protektorátu Čechy a Morava a následné okupaci. Josef Novotný se zabývá především „informovaností“ Komunistické strany Československa, která v té době již fungovala v ilegalitě, nicméně prezentuje i své názory a představy o tzv. „buržoazní vládě“. Informovanost ve svých dílech předkládá jako přinejmenším „ne příliš valnou“. Tomuto tématu se věnuje i ve svém příspěvku do sborníku prací *Nová mysl* pod názvem *Komunisté a 15. březen*. Josef Novotný poukazuje na to, že ke komunistické straně jakékoli zprávy o situaci, jež vyvrcholila 15. březnem roku 1939, nepronikly. Komunisté byli překvapeni stejně, jako i celá širší veřejnost. Novotný píše, že „*vpád německých vojsk do českých zemí v ranních hodinách 15. března 1939, provázený temným sněhovým mrakem, působil jako blesk z modré oblohy. Český národ byl 15. březnem překvapen a zaskočen. (...) Překvapena byla 15. březnem i KSČ, nejdůslednější protimnichovská síla.*“¹⁹¹

Vyhlášení protektorátu Čechy a Morava bezesporu celý národ velmi citelně zasáhlo. Jak už bylo zmíněno výše, obyvatelstvo bylo více než samotným činem šokováno rychlostí, se kterou k okupaci došlo.

I kdybychom připustili, že informovanost komunistů nebyla příliš dobrá, je nutné podotknout, že signálů, které nějakým způsobem poukazovaly na zvyšování tlaku Německa na Druhou republiku, bylo hned několik. Třetí říše začala uplatňovat svůj vliv téměř ihned po podepsání mnichovské dohody. Ještě v říjnu 1938 byla na Slovensku vytvořena autonomní slovenská vláda. Od počátku roku 1939 měli Němci právo nosit na území Druhé republiky na rukávech znaky s hákovým křížem. Oproti tomu se ovšem objevila nařízení, která zakazovala používání některých ryze českých symbolů. Jako varovný signál mohl také na obyvatele zapůsobit vzrůstající zájem německé špionáže o československou armádu, následná její demobilizace a také snížení jejího stavu. Jednání, které proběhlo mezi Chvalkovským, Ribbentropem a Hitlerem v lednu roku 1939 také poukazovalo na měnící se vztah mezi Druhou republikou a Třetí říší. Jako

¹⁹⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 63, *Okupace Československa*, strojopis, s. 2.

¹⁹¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 119, Josef NOVOTNÝ, *Komunisté a 15. březen*, *Nová mysl* 1968, č. 3, s. 382.

poslední bod, který varovné signály uzavřel, bylo úplné odtržení Slovenska 14. března 1939, které od té doby fungovalo jako samostatný stát.

V souvislosti s těmito skutečnostmi Novotný uvádí, že na rozdíl od představitelů ilegální KSČ, byla „buržoazní“ vláda informovaná. Tato jeho teze se objevuje nejen v díle *Komunisté a 15. březen*, ale také v příspěvku *Nacistická okupace Československa*. Novotný tvrdí, že pražská vláda byla informovaná vojenskou zpravodajskou službou již 12. března. Mělo dojít k získání informací, které se týkaly nejen odtržení Slovenska plánovaného na 14. března, ale také právě na okupaci českých zemí dne 15. března. Podle Novotného tyto zprávy byly ale označeny generálem Syrovým za nevěrohodné. Svůj postoj generál Syrový vysvětloval tezí, že „německá vláda nemá důvody pro okupaci, děláme vše, co si přeje“.¹⁹² Vláda se tedy stavěla údajně k názoru, že bez „záminky nebude ČSR likvidována“,¹⁹³ proto také vynaložila více sil na to, aby záminku Německu neposkytla, a ne na to, aby Německu zabránila v jeho chystaných krocích. Pohled Josefa Novotného je ovšem velmi ovlivněn komunistickou ideologií, která se snažila poukazovat na zkaženost a nedostatečnost „buržoazní“ politiky. Není pravdou, že by byly případné informace o okupaci brány na lehkou váhu. Definitivní informace k této vládě nepronikly stejně tak jako k ilegální komunistické straně. Za zprávy, které by mohly poukazovat na blížící se změnu poměrů vůči nacistickému Německu, by mohly být považovány pouze indicie ze samotného vývoje Druhé republiky. Vláda ovšem ani tak nebyla v pozici, aby mohla chystanou okupaci nějakým způsobem zvrátit. Západní mocnosti stále nepovažovaly sílící vliv Německa za velkou hrozbu, věřili, že jde pouze přinejhorším o politiku „Drang nach Osten“, o níž Hitler na veřejnosti neustále mluvil. Hitlerovy řeči o demokratičnosti Německa, o tom, že uplatňuje svůj vliv pouze na území, které má správně patřit Třetí říši, také udělaly své.

I kdyby tedy informace o chystaném protektorátu a následné okupaci k vládě pronikly, nemohla by se ani tak s touto situací vypořádat. Proto obviňování vlády Druhé republiky, není správné.

Novotný se ovšem ve svém díle věnuje především neinformovanosti ilegální KSČ. Opírá se o prohlášení několika členů, kteří svými projevy poukazovali na to, že ke komunistické straně žádné zprávy takového typu nepronikly. Například V. Široký, který zastával funkci člena moskevského vedení KSČ, řekl: „Pokud je mi známo, nebyla KSČ

---

¹⁹² ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 120, Josef NOVOTNÝ, *Nacistická okupace Československa*, Nová mysl 1969, č. 3, s. 344.

¹⁹³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 119, Josef NOVOTNÝ, *Komunisté a 15. březen*, Nová mysl 1968, č. 3, s. 384.

informována o chystaném obsazení ČSR 15. března 1939. KSC počítala s tím, že se Hitler nezastaví u Sudet, že nastoupí tradiční německou politiku „Drang nach Osten“, ne však v takových lhůtách.¹⁹⁴ Člen ilegální vedení KSC pro Slovensko J. Ďuriš prohlásil: „13. března 1939 dopoledne jsem se sešel se soudruhy Zápotockým, Dolanským, Kopřivou a dalšími, na něž se již nepamatuji, abychom projednali svolání pro Slovensko. Dvakrát jsme je museli změnit, protože se mezitím změnila situace. Potom jsme od Sekaniny volali V. Clementise, aby ihned odjel ze Slovenska. Ale o přípravě okupace Čech jsme neměli ani potuchy.“¹⁹⁵ J. Smrkovský, jenž byl v té době tajemníkem krajského výboru KSC v Německém Brodě, uvádí: „Dne 14. března 1939 jsem byl v Praze, ale dozvěděl jsem se jen o Slovensku.“¹⁹⁶ J. Altrichter, tajemník ilegálního krajského výboru KSC v Českých Budějovicích, řekl: „Měl jsem 15. března 1939 schůzku se svým instruktorem vedení KSC Fr. Křížkem v Praze. Sešli jsme se na Starém Městě v nějaké malé kavárně. Byl překvapen stejně jako já a neměl žádné instrukce, protože strana nic nevěděla.“¹⁹⁷ A nakonec J. Sládek, krajský tajemník Národního hnutí pracující mládeže v Brně, se k situaci vyjádřil takto: „O okupaci 15. března jsem se dozvěděl až ráno v 6 hodin, když rádio už mluvilo německy, brněnský rozhlas byl obsazen. Nacistické organizace, henleinovci, ti to již věděli, ti byli informováni.“¹⁹⁸ Z těchto uvedených prohlášení vyplývá, že ilegální KSC opravdu o chystaných krocích fašistického Německa nevěděla zhora nic. Na druhou stranu ovšem Novotný píše, že definitivní zpráva o chystaném 15. březnu se objevila jeden den předem. V díle *Činnost KSC v letech 1938-1941* píše, že ilegální „vedení KSC se o 15. 3. 1939 dozvědělo na schůzce večer dne 14. 3. 1939 ve Vršovicích, jí se zúčastnili Zápotocký, Dolanský, Kopřiva, Urx a Klíma – P. Reiman a K. Beer. P. Reiman, který pracoval jako dopisovatel Agence France, dozvěděl se mezi novináři 10. 3. 1939, že 15. 3. 1939 dojde k okupaci. Spojení s vedením KSC získal však až 14. 3. 1939. Přesto A. Zápotocký jeho zprávu odmítl jako přehnanou. Teprve, když ji potvrdil K. Konrád, na základě sovětských informací, uvěřilo se jí.“¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 382.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 382.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 382.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 383.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 383.

¹⁹⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 165, Josef NOVOTNÝ, *Činnost KSC v letech 1938-1941*, *Odboj a revoluce 1966*, č. 4, s. 88-89.

Ať už byla situace jakákoli, nebylo možné najít východisko, které by mohlo plány nacistického Německa zvrátit. Česko-Slovensko nebylo v pozici, aby se mohlo postavit proti nařízení ze strany Hitlera. K zažehnutí hrozby mohlo dojít pouze v případě, že se v této fázi do samotného problému vloží i západní mocnosti či Sovětský svaz. Poté by bylo možné předpokládat, že Hitler ze svých stanovisek upustí. Ovšem k tomuto kroku nedošlo. Západní mocnosti se začaly protihitlerovsky projevovat až po napadení Polska 1. září 1939. Od této doby začal otevřený konflikt, známý jako druhá světová válka. Sovětský svaz ani poté do války „nevstoupil“. Ba co více, na základě paktu Ribbentrop-Molotov, došlo dokonce k dohodě o rozdělení polského území mezi Třetí říši a SSSR. Sovětský svaz si zachovával svou izolovanost a taktiku přímého nevměšování se do války až do roku 1941, kdy byl pakt porušen ze strany Německa napadením sovětského území.

Situace v protektorátu byla ovšem jiná. Čeho zde vlastně Hitler dosáhl, když pod pohrůžkou agresivního útoku připojil ke své říši zemi, která s jeho postupem nikdy nesouhlasila. Zemi, v níž její obyvatelé považovali německou Třetí říši za zlo, se kterým je nutno skoncovat. Formálně došlo k tomu, že se český národ musel Německu podrobit, ale každý člověk má dvě tváře – jednu, kterou ukazuje na veřejnosti, a druhou, jež zná pouze on. Tato druhá tvář bývá pro ostatní daleko nebezpečnější. Tato tvář si ponechávala touhu po svobodě a s ní spojené činy, které by daného snu pomohly dosáhnout.

Jak ukazuje dále Novotný: *„Historie 15. března 1939 a dalších let okupačního temna, ale i nekonečného heroismu českého národa znovu prokázala, že lze sice vydat zradou a barbarským násilím i zbabělostvím do rukou nepřítele celý národ, ale nelze v něm – pokud není fyzicky vyhlazen – zničit touhu po svobodě, lidské důstojnosti, národní hrdosti a jeho schopnost a odvahu za ni bojovat.“*²⁰⁰ Snahy o oslabení vlivu Německa se staly základem pro formování odboje, který měl za cíl úplnou porážku Hitlera a obnovení suverenity a samostatnosti Československa.

---

²⁰⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 63, *Okupace Československa*, strojopis, s. 5.

5 Protifašistický odboj

Dalším velmi významným tématem, které představovalo těžiště tvorby Josefa Novotného, byla otázka okupace a vytvoření protiněmeckého odboje. V 60. letech, tedy v období, v němž Novotný tvořil, se problematika druhé světové války a odboje stala velmi žádanou. Ke druhé světové válce se obracely celé řady historiků, kteří svým vlastním přičiněním přibližovali tyto dějiny širší veřejnosti. V 60. letech ovšem nešlo ani tak o to, aby veřejnost získala historický přehled, ale hlavním cílem bylo spíše tímto způsobem propagovat a vysvětlovat komunistický režim, trvající na území Československa již mnoho let. Práci historiků bylo nakonec docíleno vytvoření nejnovějšího výkladu českých a československých dějin, „*jímž se jako červená nit táhlo usilování o vybudování socialistického zřízení odpovídající specifickým československým podmínkám.*“²⁰¹ Československé dějiny bylo nutné pojmout z jiného úhlu, než jak tomu bylo doposud.

Jako prostředník pro komunistické snahy fungoval výklad protifašistického odboje. Odboj byl pojat jako východisko socialistické revoluce v Československu. V roce 1960 byl dokonce vytvořen **Československý výbor pro dějiny protifašistického odboje** jako Výbor pro dějiny národněosvobozenického boje československého lidu. Tento výbor fungoval v rámci Ústavu dějin KSČ (od roku 1968 přejmenován na Ústav dějin socialismu). Jeho hlavním cílem byla kontrola historických prací a vůbec směru, kterým se historikové ubírali ve svých výzkumech. Jako výsledek bylo vytyčeno vypracování velmi rozsáhlé syntézy, tzv. **Trilogie**. Do práce na zmíněné syntéze se nezapojili pouze historikové, ale také širší veřejnost, jako byli regionální spolupracovníci či pamětníci, čímž byla vytvořena velmi rozsáhlá síť přispěvatelů a výbor se stal vlastně institucí celostátního významu. Skupina badatelů nebyla jednotná, tudíž i jejich názory na odboj a situaci v Protektorátu se velmi lišily, i když cíl práce měli stanovený stejný.

Součástí výboru bylo také tzv. Badatelsko-dokumentační středisko, které schraňovalo archiválie, vzpomínky či jiný dokumentační materiál, který následně historici dále zpracovávali a vytvářeli z nich pomocné databáze.

---

²⁰¹ Vítězslav SOMMER, *Odboj a revoluce nebo zápas o charakter národní existence? Dvě historiografické koncepce dějin protektorátu a odboje v kontextu československé reformy šedesátých let*, In: Ivo Pejčoch – Jiří Plachý (eds.), *Okupace, kolaborace, retribuice*, Praha 2010, s. 153.

První pokus snah o vypracování tohoto rozsáhlého díla se odrážel v syntéze *Odboj a revoluce*. Tato kniha do jisté míry reprezentovala úroveň poznání období 1938-1945 v polovině 60. let a zároveň tvořila první souvislý výklad tohoto období. Výklad byl velmi silně ovlivněn pracemi historiků Oldřicha Janečka, Jana Křena či Václava Kurala, kteří dávali svými teoretizujícími statěmi linii všem dalším pracím. Syntéza *Odboj a revoluce* ovšem nebyla publikována jako snaha podat definitivní výklad dějin odboje za druhé světové války, ale tvořila spíše výchozí text pro další zpracování této problematiky v ještě obsáhlejší syntéze, tedy právě výše zmiňované Trilogii.²⁰² Mezi hlavní autory a tvůrce této syntézy patřili Karel Bartošek,²⁰³ Oldřich Janeček, Jan Křen²⁰⁴ či Václav Kural.²⁰⁵ Dále zde působili např. Antonín Benčík, Jiří Doležal, Ferdinand Beer, František Janeček nebo Alena Hájková. Velmi důležitou roli v otázce organizace dané skupiny sehrál právě také Josef Novotný.

Historici z tohoto badatelského okruhu si získali ve své době obrovský vliv. Vítězslav Sommer dokonce uvádí, že „na konci šedesátých let patřili historici pracující na Trilogii mezi nejvýznamnější představitele studia soudobých dějin.“²⁰⁶ Růst vlivu je patrný i z toho, že řada historiků se angažovala i v politice, kde zastávali především posty poradců nejvýznamnějších představitelů reformního křídla KSČ.²⁰⁷ Nelze ovšem tvrdit, že by historici nějakým násilným způsobem přetvářeli historickou faktografii druhé světové války, aby následně na ní mohli stavět svůj výklad dějin. Výklad tohoto období zcela zapadal do kontextu českého myšlení 60. let, tedy do období destalinizace. I klíčové texty, objevující se v syntéze *Odboj a revoluce*, pocházejí z konce první poloviny 60. let.

Při své badatelské činnosti, pohybující se v kruzích kolem plánované Trilogie, naráželi historikové na mnohé problémy, týkající se samotného výkladu dějin. Jako

---

²⁰² Tamtéž, s. 158.

²⁰³ Karel Bartošek byl český a následně po emigraci také francouzský historik, který se zabýval převážně novodobými českými dějinami. V mládí vstoupil do KSČ. Mezi lety 1960-1970 byl pracovníkem Československé akademie věd. Následně se s komunismem rozešel a za svou angažovanost v Pražském jaru byl z KSČ vyloučen. V roce 1977 se stal jedním ze signatářů Charty 77 a v roce 1982 emigroval do Francie a o rok později byl zbaven československého občanství. V roce 1999 se podílel na vydání *Černé knihy komunismu*, ve které jsou zmínky o zločinech, jichž se komunistický režim dopouštěl. Zemřel v roce 2004.

²⁰⁴ Jan Křen patří mezi významné české historiky. Mezi lety 1946-1969 byl člen KSČ a věnoval se dějinám tzv. buržoazní republiky, KSČ a československého odboje během 2. světové války. V roce 1970 byl z KSČ vyloučen.

²⁰⁵ Václav Kural je historikem, zabývajícím se dějinami protifašistického odboje a českoněmeckými vztahy za druhé světové války. Aktivně se účastnil akce Pražské jako, za což byl ze strany vyloučen.

²⁰⁶ Vítězslav SOMMER, *Odboj a revoluce nebo zápas o charakter národní existence? Dvě historiografické koncepce dějin protektorátu a odboje v kontextu československé reformy šedesátých let*, In: Ivo Pejčoch – Jiří Plachý (eds.), *Okupace, kolaborace, retribuice*, Praha 2010, s. 154

²⁰⁷ Tamtéž, s. 155.

jeden z hlavních problémů, který bylo třeba vysvětlit, byl revoluční proces mezi lety 1944 až 1948. Zpočátku mohl být nástup socialismu v Československé republice vysvětlován velmi prostě. Během druhé světové války získal komunistický odboj velkou převahu nad nekomunistickým odbojem a po válce se i KSČ mohla těšit obrovské podpoře. Nicméně během několika let po válce se k širší veřejnosti začala stále více dostávat jednotlivá fakta z válečné doby. Poté už nebylo možno vysvětlovat nástup komunismu v ČSR jako automatický nástup vůdčí síly.

Za této situace bylo tedy nutno najít jiný důvod, proč se v roce 1948 dostala k moci právě KSČ. Jeden z hlavních představitelů syntézy *Odboj a revoluce* Oldřich Janeček tvrdil, že důležité bylo přesvědčit obyvatele o tom, že buržoazní systém nefunguje. Společnost si musela sama uvědomit, že je nutné se odklonit od buržoazní politiky a postavit se na stranu socialistické revoluce. Podle Janečka došlo k tomuto přesunu v lidském myšlení již v době okupace. Právě v této době dochází k tomu, že se valná většina „rozešla s buržoazní ideologií a přijala radikálně levicové programy domácího odboje. Je to právě období okupace, kdy socialismus zvítězil „v hlavách“ obyvatel.“²⁰⁸ Tento posun doleva ale komunističtí historici nevztahovali na roli Sovětského svazu při osvobození Československé republiky, nýbrž ho připisovali vývoji v protektorátu během války.

Komunistické pojetí dějin odboje se ale potýkalo se velkou trhlinou. Pokud měl být odboj vedený proti buržoazní politice a buržoaznímu systému republiky, není v této koncepci vysvětlen nacionální charakter celého konfliktu. Není tajemstvím, že formování odboje začalo hlavně z důvodu nesouhlasu s cizí okupací, s německou politikou, s potlačováním či přímo zakazováním téměř všeho ryze českého a s nespokojeností československého obyvatelstva s jednáním a chováním okupantů. Základní silou odboje byl tedy otevřený spor Čechů a Slováků s Němci. Z tohoto hlediska je tedy patrné, že hlavní síla, která vedla odboj vpřed, se netýkala ani tak předmnichovské politiky či politiky západních mocností, ale spíše touhy vypořádat se s cizími okupanty, kteří brání českému lidu v běžném životě. Nacionální charakter při formování a průběhu odboje byl tedy nesmazatelnou součástí. Komunistická ideologie se i s tímto problémem musela ve své koncepci vypořádat. Proto byla vypracována nová koncepce, kdy hlavní silou odboje byla touha po národní samostatnosti, čímž bylo nacionálnímu charakteru učiněno za dost, a dále touha po nastolení demokracie.

---

²⁰⁸ Tamtéž, s. 156.

Vítězslav Sommer uvádí, že „v rámci českého národa se tedy vede konflikt po této linii: proněmecká kolaborantská buržoazie proti zbytku národa. (...) Díky konfliktu na poli národnostním si společnost uvědomuje nutnost vyřešení sociálního konfliktu.“²⁰⁹

V pojetí komunistické historiografie jsou tedy národnostní charakter odboje a touha po socialistické revoluci velmi pevně spojeny. Proti těmto názorům se postavila opozice, jejímž členem byl např. Jan Tesař,²¹⁰ který ve svých dílech, týkajících se odboje a druhé světové války, vycházel z národnostní otázky, ale nehledal žádný vztah, který by spojoval sociální a národnostní hnutí v dějinách.

5.1 Trilogie

Na Trilogii, týkající se dějin odboje za druhé světové války, začal kolektiv autorů pracovat již v roce 1962 a syntéza měla vyjít v roce 1970. Josef Novotný zastával funkci vědeckého tajemníka autorského kolektivu pro zpracování Trilogie. Hlavním autorem a redaktorem kolektivu byl František Janáček. Již od počátku se počítalo s tím, že dílo bude mimořádně rozsáhlé.

Základy pro bádání o dějinách protifašistického odboje byly položeny již v roce 1960, kdy sekretariát ÚV KSČ vytvořil 20. července Výbor pro dějiny národněosvobozeneckého hnutí československého lidu. Již o rok později byly poté zahájeny přípravné práce na Trilogii dějin čs. odboje za 2. světové války. V pozůstalosti Josefa Novotného, uložené v Archivu Národního muzea, můžeme najít nejen zmínky o přípravách této publikace, ale také o okolnostech, v nichž vznikala. Práce na Trilogii měla několik fází. Nejprve byl vytvořen jakýsi nástin v podobě syntézy *Odboj a revoluce 1938-1945*, která měla být vydána v roce 1965, tedy v roce 20. výročí osvobození Československa Rudou armádou. Poté, co byl tento krok úspěšně splněn, začalo se s koncipováním samotné Trilogie, jež měla vyjít v roce 1970.²¹¹

Jak už bylo zmíněno výše, Trilogii netvořili svými příspěvky pouze historici, ale mohla se zapojit i širší veřejnost. Autorský kolektiv dokonce prostřednictvím různých tiskovin žádal obyvatele republiky o pomoc při hledání dokumentů, které by jim pomohly při tvoření syntézy. Nakonec se k práci přidalo mnoho pracovníků museí či

---

²⁰⁹ Tamtéž, s. 157.

²¹⁰ Jan Tesař je českým historikem a esejistou. Do KSČ vstoupil až v roce 1966 a o tři roky později zase odešel. Zanedlouho byl zatčen a propuštěn až v roce 1976. Byl jedním z prvosignatářů Charty 77. V roce 1979 byl opět zatčen a v roce 1980 přistoupil na nabídku k vystěhování a následně žil v Německu a ve Francii. Blíže k osobnosti Jana Tesaře Zdeněk VAŠÍČEK, *Historik, který odmítl svědčit. Příběh Jana Tesaře*, Soudobé dějiny 2000, č. 3, s. 315-337.

²¹¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 189, *Základní údaje o vzniku a postupu práce na Trilogii dějin čs. odboje za 2. světové války*, vypracován 26. října 1970 Josefem Novotným.

archivů, dále různí kronikáři, účastníci odboje a další dobrovolníci.²¹² Josef Novotný se prostřednictvím Svobodného slova vyjádřil k charakteru Trilogie a současně také vysvětlil, z jakého důvodu byla o pomoc požádána veřejnost: *„Ráz protiokupačního boje byl zvláštní a neobvyklý. Probíhal nejvíce v hluboké ilegalitě či zase naopak mimo území republiky. Ke kolika událostem nemáme proto žádnou písemnou dokumentaci a jsme odkázáni jen na výpovědi a paměť účastníků! Ke kolika událostem byla dokumentace zničena. Kolik významných jevů našeho odboje se odehrálo mimo hlavní centra politického života... A tak bychom mohli pokračovat. Nepoznáme-li, jak se odboj konkrétně vyvíjel v krajích, okresech a místech, nemůžeme dospět ani k pravdivému zobecnění. Jde nám o to, aby nezůstala bez povšimnutí žádná významná akce proti okupantům, aby neunikla naší pozornosti ani sebemenší odbojová skupina, abychom věrně zachytili nálady nejrůznějších vrstev našeho lidu, ohlas na různé vnitropolitické, diplomatické či vojenské události, který ve válečných dobách byl často důležitější než událost sama.*

*V každém kraji a téměř ve všech okresech pracují tzv. okupační sekce, jejichž úkolem je soustředit veškerý materiál a postupně jej zpracovat. Obracím se na vaše čtenáře s upřímnou výzvou, aby se v místě své působnosti zapojili do této práce, budou-li moci čímkoli přispěti, i budou-li mít chuť se podílet na shromažďování vzpomínek a dokumentů, jejich ověřování atd. Víťáme všechny.*²¹³

Novotný také vysvětluje, z jakého důvodu se vůbec historická obec uchýlila k psaní této syntézy: *„Domníváme se, že příprava Trilogie může být podnětem k tomu, abychom navázali na tradici z doby národního obrození, kdy byl v Čechách živý vztah k dějepiscectví. V minulých letech se tento blízký vztah k sepisování událostí ztratil. Bývalo přece samozřejmou věcí, že se například učitelé dějepisu věnovali vlastivědné a historické práci. Myslíme si, že je třeba obnovit tuto dobrou tradici, o jejímž pozitivním vlivu na pedagogickou praxi nemůže být pochyb.*²¹⁴

Od roku 1965 byly autorskému kolektivu zpřístupňovány postupně různé fondy, ze kterých mohli čerpat nové informace o daném tématu. Nejprve se historikové seznámili s paměťmi „buržoazních“ politických činitelů, informací týkajících se

---

²¹² ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 37, *Trilogie hledá pomocníky*, výstřížek článku Josefa Novotného ze Svobodného slova, 29. 12. 1963.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 116, Josef NOVOTNÝ, *Okupace a úkoly historiografie*, Nová mysl 1964, č. 4, s. 500.

vládního vojska a slovenské armády, k čemuž jim velmi pomohlo zpřístupnění archivu ÚV KSČ, především fondu MV.

Trilogie ovšem nebyla tvořena z důvodu společného zájmu jejich autorů. Byla hlavním úkolem státního plánu badatelského výzkumu a informace o ní se vyskytovaly také pod označením výzkum č. x-13-4.²¹⁵ Mezi lety 1966 až 1970 byl jejím koordinátorem Josef Novotný.

Jak už samotný název napovídá, byla syntéza rozdělena do tří dílů, které autorský kolektiv vytyčil podle let. První díl Trilogie byl nazván *Čas okupace – čas odboje* a sám byl rozdělen ještě na dva svazky. První se věnoval období od roku 1938 do srpna roku 1939. Druhý svazek v sobě poté zachycoval dobu od vypuknutí války do napadení Sovětského svazu Německem. Dohromady se první díl tedy zabýval událostmi Mnichova, Druhé republiky, okupace a počátky odboje. Bylo to dílo mimořádně rozsáhlé a čítalo bezmála tisíc stran.

Hlavním znakem celého díla bylo postupné posilování komunistického vlivu v odboji. Důraz byl kladen na posun doleva. Výklad odboje byl založen na tvrzení, že buržoazní odboj se během prvních let války postupně vyčerpávala a ztrácel vliv. Oproti tomu měla levice schopnost „*obdivuhodné regenerace a od roku 1943 postupně získávala hegemonii v domácím odboji a v celé společnosti.*“²¹⁶

Josef Novotný v roce 1966 vypracoval strukturu či osnovu části prvního dílu Trilogie. Kde nejenom vytyčil úkoly, k nimž má kapitola dospět, ale také se věnoval otázce samotného postupu tvoření. Poukazoval na důležitost prostudování jednotlivé regionální literatury, získání vzpomínek členů KSČ, kteří působili během války jak doma, tak i v zahraničí, potřebu nastínit situaci v ústřední i regionální ilegální struktuře KSČ, podat přehled různých vln zatýkání a podobně. Sám se samozřejmě také na řešení těchto úkolů podílel. V další části se věnoval zpracováním dílčích kapitol, z nichž se konkrétně věnoval kapitole *Odboj a činnost KSČ*.²¹⁷ Na 9. února 1966 byla také svolána

---

²¹⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 189, *Základní údaje o vzniku a postupu práce na Trilogii dějin čs. odboje za 2. světové války*, vypracován 26. října 1970 Josefem Novotným.

²¹⁶ Vítězslav SOMMER, *Odboj a revoluce nebo zápas o charakter národní existence? Dvě historiografické koncepce dějin protektorátu a odboje v kontextu československé reformy šedesátých let*, In: Ivo Pejčoch – Jiří Plachý (eds.), *Okupace, kolaborace, retribuice*, Praha 2010, s. 159.

²¹⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 178, struktura práce I. dílu Trilogii, vypracovaná Josefem Novotným v roce 1966.

schůzka do Ústavu dějin KSČ, kde se měl výše zmíněný předpokládaný postup projednávat.²¹⁸

K různým setkáním autorského kolektivu docházelo velmi často. Na těchto plenárních zasedáních, jež se uskutečňovaly převážně na Hořalce,²¹⁹ docházelo k odborným diskuzím na stanovené téma, kde každý s historiků mohl vyjádřit svůj názor, čímž docházelo k tomu, že na stanovený problém nebylo pohlíženo subjektivně. Byl také projednáván následující postup práce, tedy organizační prvky.

Dalším takovým setkáním bylo zasedání autorského kolektivu Trilogie v Rokytnici v Orlických horách, které probíhalo mezi 20. a 24. dubnem roku 1967. Toho zasedání se zúčastnili historici jako F. Janáček, J. Křen, O. Janeček, V. Kural, J. Doležal, L. Klimešová, A. Hájková, I. Ulrychová, T. Brod, T. Pasák, J. Tesař a samozřejmě Josef Novotný.²²⁰ Na zasedání se projednávala struktura prvního dílu Trilogie a termíny, jež mají autoři jednotlivých kapitol dodržet. Většinou se jednalo o termíny ještě ve zmíněném roce 1967. Ovšem nutno podotknout, že nešlo v žádném případě o definitivní a finální verzi prvního svazku Trilogie.

Práce na Trilogii se vyvíjela velmi slibně. Je pravdou, že termín vydání, stanovený již v roce 1965, dodržen nebyl. Josef Novotný se v této souvislosti 13. února 1970 zmiňuje v rozhovoru s redaktorkou Hlasu revoluce: „Podle původních plánů jsme chtěli toto výročí [25. výročí osvobození republiky] oslavit co nejdůstojněji a vydat I. díl připravované Trilogie dějin čs. odboje za 2. světové války. Bohužel jsme to z nejrozmanitějších důvodů nestihli.“²²¹ Důvodu zmeškání termínů vydání práce bylo mnoho. Samozřejmě že jedním z nich byla také absence času na probádání tak širokého okruhu, jaký byl v plánech na syntézu stanoven. Přispělo k tomu také četné svědectví pamětníků, kteří sice významně pomohli autorskému kolektivu, ale na druhou stranu musel kolektiv každé „vyznání“ znovu probádat, odhalit případné chyby apod. Proto byl v roce 1969 odevzdán do nakladatelství Naše vojsko pouze první svazek I. dílu Trilogie.

---

²¹⁸ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 178, pozvánka na schůzku, týkající se plánované práce na Trilogii a stanovené na 9. února 1966.

²¹⁹ Rekreační středisko v Čerčanech u Benešova.

²²⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 180, zpráva ze zasedání autorského kolektivu Trilogie v Rokytnici v O.h. 20.-24. března 1967.

²²¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 64, *Historiografie a 25. výročí osvobození Československa*, výstřížek článku Josefa Novotného z novin Hlas revoluce ze dne 13. února 1970, s. 1a 4.

Největší problémy pro autorský kolektiv nastaly hlavně v roce 1970, kdy byl dne 30. dubna usnesením ÚV KSČ zrušen Ústav dějin socialismu,²²² který byl do té doby „kmenovým pracovištěm Trilogie. Současně byl sice vytvořen nový Ústav Marxismu-leninismu ÚV KSČ, který ovšem odmítl převzít hlavní úkol autorského kolektivu, tedy státní úkol x-13-4. Proto následně došlo k tomu, že současně s rušením ÚDS byly i veškeré písemnosti a dokumentace předávány protokolárně likvidační komisi ÚDS.²²³ Na vědeckém tajemníkovi Josefu Novotném ležela povinnost předat tyto písemnosti předsedovi likvidační komise soudruhu Faltysovi. Historikové kolem autorského kolektivu ovšem požadovali získání nového sídla, v němž by Trilogii dovedli do zdárného konce. Za své nové sídlo si chtěli zvolit VHÚ a své představy obhajovali slovy, že *„tento ústav je zaměřen na první a druhý odboj, shromažďuje k tomu specializované fondy archivní i knižní, je garantem III. dílu Trilogie a je s to zabezpečit úspěšné dokončení Trilogie, tj. úkolu č. x-13-4 státního vědeckého plánu.“*²²⁴ Následně byl ovšem zrušen i Československý výbor pro dějiny protifašistického odboje, který společně se zrušeným ÚDS zabezpečoval práci na Trilogii, ať už se jednalo pomoc o finanční, prostorovou či personální (nezbytný administrativní aparát Badatelsko-dokumentační středisko).

S těmito kroky ovšem historici z okruhu autorského kolektivu nesouhlasili. Dne 26. května 1970 chtěli jeho čelní představitelé Josef Novotný, J. Kladiwa (předseda výboru), O. Janeček (vedoucí odboru) a B. Němcová (tajemnice Výboru) pomocí zprávy o stavu na bádání ukázat, že připravovaná práce je již v závěrečné fázi tvoření, proto není přinejmenším vhodné se od ní nyní distancovat: *„Dnešní stav je takový, že v Badatelsko-dokumentačním středisku, zřízeném na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 28. července 1964, byla shromážděna dokumentace pramenná, bibliografická, chronologická, memoárová a monografická, jež nemá obdoby v celé střední Evropě. Do nakladatelství byl již v polovině prosince 1969 zaslán rukopis I. svazku I. dílu Trilogie, 2. svazek I. dílu je před dokončením, II. díl je značně rozpracován a přípravné práce III. dílu jsou také před dokončením. Nedokončit tuto*

---

²²² Ústav dějin socialismu, dříve nazýván Ústav Dějin KSČ.

²²³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 189, *Základní údaje o vzniku a postupu práce na Trilogii dějin čs. odboje za 2. světové války*, vypracován 26. října 1970 Josefem Novotným.

²²⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 185, *Předávací protokol autorského kolektivu Trilogie*, dne 18. června 1970, s. 2.

práci po létech příprav a výzkumu znamená – obrazně řečeno – nepřikrýt plně vybavený dům střechou.“²²⁵

Výše zmiňovaní historici autorského kolektivu doufali, že tak významný projekt, trvající navíc mnoho let, nebude jen tak zameten pod koberec. Navíc, když se jedná o období, v němž „vznikly pod vedením KSČ základní předpoklady k socialistické cestě v Československu.“²²⁶ Situace se ovšem nevyvíjela tak, jak předpokládali. K definitivnímu vydání Trilogie nakonec opravdu nedošlo.

5.2 Situace v Protektorátu Čechy a Morava

Aby bylo možné na problematiku protifašistického odboje pohlížet očima Josefa Novotného a komunistické ideologie 60. let 20. století, je nutné nejprve přiblížit formy tohoto protiněmeckého hnutí. Okupace, jež proběhla v březnu roku 1939, se setkala s všeobecným nesouhlasem českého a moravského obyvatelstva, které začalo postupně proti německým okupantům vystupovat. V knize *Dramatické i všední dny protektorátu* napsané autory Janem Gebhartem a Janem Kuklíkem je vysvětlován základní impuls k formování odboje slovy: „Když přešly Hitlerovy armády 15. března našimi městy a vesnicemi, sbíraly se bezejmenné hloučky, mlčící a přihlížející, a pak, jako pod vlivem nějakého vnuknutí, se tyto hloučky začínají rozcházet ke svým domovům. Za noci beze spánku, neboť málokdo spal tuto noc, rodilo se rozhodnutí, že je třeba něco udělat, něco zařídit, něco cokoli, že prostě nelze nečinně sedět a čekat jen, jak to všechno jednou dopadne.“²²⁷ Obyvatelstvo dávalo svůj nesouhlas najevo různými prostředky. Ať už to byl zpěv národních písní či hymny, vlastenecké projevy, demonstrace při příležitosti výročí vzniku Československé republiky nebo převozu ostatků Karla Hynka Máchy ze Sudet do Prahy či oslavy na památku Mistra Jana Husa, který se stal za přispění komunistické ideologie symbolem boje proti německému. Začala se rozšiřovat také sabotážní činnost. Někteří lidé (převážně příslušníci československé armády) odešli do zahraničí, aby v různých zahraničních jednotkách bojovali za obranu Československa. Jiní zůstali doma a zapojili se do odboje domácího.

Vyvstává otázka, co tak silně motivovalo českomoravské obyvatelstvo k tomu, že nasazovali své vlastní životy a postavili se proti fašistické moci. Odpověď je velice prostá. Všichni tito lidé byli hnáni kupředu svým vlasteneckým smýšlením, které jim

---

²²⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 184, *Stav celostátního badatelského výzkumu historického úseku 1938-1945 po zrušení Ústavu dějin socialismu*, adresované k rukám prvního tajemníka ÚV KSČ soudruha Dr. G. Husáka, 26. května 1970, s. 2.

²²⁶ Tamtéž, s. 4.

²²⁷ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 9.

nedovolovalo sedět s rukama za zády a nečinně přihlížet rozpínavosti Třetí říše. Českomoravský lid věděl, že nacistická okupace je pouze začátkem velikého nebezpečí ze strany Německa. Věděli, že území Protektorátu Čechy a Morava může následně podlehnout germanizaci a tím český národ zanikne. Proto se postavili za své národní zájmy. Proto vystupovali proti okupantům. Proto se zformovaly ilegální odbojové organizace.

Vojtěch Mastný ve svém díle *Protektorát a osud českého odboje* píše, že odboj byl otázkou svobodného rozhodnutí „bez ohledu na jeho „objektivní“ výsledky. Byla to činnost, jejímž cílem bylo poškodit utlačovatele. Muselo tudíž jít o činnost záměrnou. V opačném případě by totiž nebylo zásadního rozdílu třeba mezi špatnou silnicí a někým, kdo vyhodil do povětří most – v obou případech byl pohyb nepřítele ztížen.“²²⁸

Houstnoucí atmosféra v protektorátu se ale nutně musela setkat také s odezvou Německa. František Chvalkovský po jednání s Hitlerem poznamenal, že „15. března byl [Hitlerův] velký omyl, Lituje, že s Čechy nenaložil tak, jako s Poláky... jestliže se poměry radiálně a podstatně nezmění, dá z Prahy vystěhovati všechny příslušníky německého národa a Prahu zničí.“²²⁹ Následovaly tvrdé represálie, které se projevíly např. zatýkáním studentů v listopadu 1939. Nacistickému Německu v této době ani tak nešlo o potrestání pravých viníků různých nepokojů, jako spíše o varování před podobným chováním. Pokud chtěl Hitler zasáhnout dříve, než se k postupu proti němu postaví další část veřejnosti, nemohl ani ztrácet čas zjišťováním, kdo byl a nebyl do projevů proti Německu zapleten. Jeho kroky poté byly vysvětlovány různými vyhláškami, ve kterých bylo uvedeno, že „po jistou dobu se pokouší skupina českých intelektuálů v součinnosti s uprchlým exprezidentem Benešem menšími anebo většími akty odporu rušiti klid a pořádek v Protektorátu Čechy a Morava. Bylo přitom zjištěno, že osnovatelé těchto aktů odporu jsou zvláště na českých vysokých školách.“²³⁰ Proto byli následně studenti zatýkáni, deportováni do koncentračních táborů a 9 z nich bylo také pro výhrůžku, nejspíš bez nějakého předchozího soudu, dne 17. listopadu 1939 popraveno.

Tyto kroky se setkali s předpokládanou odezvou v rámci protektorátu. V říjnu a listopadu 1939 nastal útlum jakéhokoli odbojového hnutí. Odboj byl silně otřesen a mnoho účastníků také skončilo v koncentračních táborech či ve věznicích. Okupanti se

---

²²⁸ Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 12.

²²⁹ Tamtéž, s. 117.

²³⁰ Tamtéž, s. 118.

začali řídit novou taktikou, která se dá vytyčit slovy K. H. Franka, jež pronesl 2. prosince 1939 na Staroměstském náměstí, kdy řekl: „*Kdo nejde s námi, jde proti nám, a kdo jde proti nám, bude rozdrčen.*“²³¹

I když byly projevy odbojového hnutí utlumeny, neznamenalo to, že by byl odboj potlačen či vymýcen. Již 15. srpna 1939 bylo zahájeno radiotelegrafické spojení mezi Prahou a Varšavou. Polsko bylo pak dále spojeno i s Velkou Británií. Tato cesta informací ovšem nefungovala dlouho, protože byla již 1. září přerušena napadením Polska. Další spojení se zahraničím byl prostřednictvím kurýrní činnosti.

V Evropě se schylovalo k válce. Válka byla ovšem pro české a moravské obyvatelstvo zpočátku vytouženým snem. Na území protektorátu panoval názor, že válka bude velmi krátká. Poté, co se do ní zapojí i západní mocnosti, bude fašistické Německo poraženo a vše se navrátí zpět do starých kolejí. Dr. Josef Fischer (člen odbojové organizace Petiční výbor Věrní zůstaneme dokonce prohlásil: „*Nálada je naprosto pevná, na válku se lidé dívají jako na hlavní naději.*“²³² Situace se ovšem nakonec vyvinula jinak, než české obyvatelstvo předpokládalo.

5.2.1 Odbojové skupiny

Za této situace (tedy obrovského tlaku Německa) začaly v českých zemích vznikat jednotlivé odbojové skupiny. Odbojové organizace ve většině případů vyrostly z neformálních diskusních skupin, v kterých se angažovali lidé s podobnými názory, jež se týkaly politiky, a většinou měli i podobné profesní zaměření. V souvislosti s českým prostředím se objevily dvě velké skupiny odboje. Jednou z nich byl **odboj nekomunistický** (demokratický či národně občanský). Do této skupiny patřili lidé, kteří se většinou stavěli za osobu bývalého prezidenta Edvarda Beneše. Druhou velkou skupinou byl **odboj komunistický**, který se orientoval hlavně k postavě Klementa Gottwalda a řídil se instrukcemi z Moskvy.

Mezi nejvýznamnější skupiny, hrající obrovskou roli v nekomunistickém odboji, patřily skupiny Obrana národa, Petiční výbor Věrní zůstaneme či Politické ústředí. A o něco později Rada tří.

Obrana národa byla organizací tvořenou převážně bývalými československými vojenskými důstojníky, mezi nimiž nechyběla ani československá generalita

---

²³¹ *Národ se ubránil 1939-1945*, sborník prací historiků a pamětníků, připravil J. Čermín, Praha 1995, s. 22.

²³² Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 67.

z předmnichovské armády. Skupina byla vystavěna jako kostra budoucí tajné armády. Její členové stáli proti předmnichovským politikům, kterým vyčítali kapitulaci bez boje. Celá skupina se specializovala na pomoc vojákům s přechodem do zahraničí, přípravy sabotáží, získávání finančních obnosů pro rodiny zatčených, ale také připravovala protiokupační povstání. Z tohoto důvodu také skupina shromažďovala zbraně. Její další činností byla činnost zpravodajská. Obrana národa si dokázala vybudovat obrovskou síť na území Protektorátu Čechy a Morava, někde dokonce zasahovala i do částí, které byli již od českého území odtrženy po mnichovské dohodě. Byla to také vůdčí organizace, která razila myšlenku rychlého zúčtování s Německem. V jejich představách se zakořenil názor, že po napadení Polska se do války silně zapojí i Francie a Velká Británie a společně Německo porazí. Vzhledem k tomu, že se napadení Polska velmi rychle blížilo, nepředpokládali členové Obrany národa, že by zmíněné zúčtování s Německem bylo v nedohlednu. Proto se ani tato skupina nesnažila o velké utajení. Scházeli se téměř veřejně v různých kavárnách, dokonce si sepisovali podrobné jmenné soupisy svých členů apod. Tyto seznamy poté velmi dobře posloužily gestapu při „honu“ na členy skupiny na přelomu roku 1939 a 1940. Hon na Obranu národa pokračoval i po nastolení R. Heydricha do funkce říšského protektora a dokončen byl v době po jeho násilné smrti. I tak se ale nepodařilo skupinu vymýtit celou. Ti, co nebyli pozatýkáni, pokračovali v odboji, ovšem už v daleko menších skupinách, které nebyly pro Německo tak snadno postřehnutelné.

Petiční výbor „Věrní zůstaneme“ byla skupina zastoupená převážně sociálně demokratickými intelektuály a odboráři. Byl organizován lidmi, kteří se sice v době První republiky angažovali ve veřejných záležitostech, ale ne v politických stranách. Jejich prvorepubliková činnost byla typická spíše pro nepolitické organizace.²³³ Poté, co byla Obrana národa postižena vlnou zatýkání, převzal Petiční výbor vedoucí pozici v domácím nekomunistickém odboji. Vypracovali program *Za svobodu*, který se později stal programem celého ÚVODu. Petiční výbor se podílel i na plánech na přípravu povstání. Jejich cílem bylo obsadit důležité objekty (např. rozhlasové stanice) a pohraničí. Na tuto skupinu poté navazovaly další složky odbojového hnutí, které na konci války vytvořily *Českou národní radu*.²³⁴ PVVZ se muselo potýkat se zásahy gestapa, které v roce 1941 zahájilo velmi rozsáhlé zatýkání, jež postihlo i tuto zmíněnou skupinu.

---

²³³ Heda KAUFMANNOVÁ, *Léta 1938-1945. Válečné vzpomínky*, Praha 1999, s. 7.

²³⁴ Blíže Stanislav ZÁMEČNÍK, *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*, Praha 2006, s. 12.

Politické ústředí tvořili blízcí spolupracovníci předmnichovského prezidenta Edvarda Beneše. Pařili sem mladí představitelé stran bývalé koaliční pětky. Jejich cílem bylo prakticky navrácení se do předmnichovského způsobu vlády. Samozřejmě počítali také s nějakými úpravami, kterými by se republika přizpůsobila nové atmosféře. Jejich činnost navazovala na tradice českého domácího odboje za první světové války. Skupina pracovala zpravodajsky pro Londýn a zabývala se také organizací odchodů do zahraničí. Již na konci roku 1939 byla fakticky rozbita zásahy gestapa.

Z těchto tří zmíněných odbojových organizací byl v roce 1940 vytvořen tzv. **Ústřední výboj odboje domácího** neboli ÚVOD, který fungoval jako koordinační orgán hlavních složek odboje – tedy především právě Obrany národa, Petičního výboru a Politického ústředí. V roce 1941 byl ovšem téměř celý zlikvidován. Nástupnickou organizací za ÚVOD se následně stal **Přípravný revoluční národní výbor**, který fungoval až do roku 1944. Následně byl tento výbor přejmenován na tzv. **Radu tří**, která se mezi lety 1944 a 1945 stala největší nekomunistickou demokratickou odbojovou organizací na území protektorátu. Tato skupina také navázala spojení s výsádkovými skupinami, které byli na naše území „shozeny“ mezi lety 1944 a 1945. Tyto výsádkové skupiny zprostředkovaly také spojení s Londýnem. Rada tří navíc udržovala kontakty i se IV. ilegálním ústředním výborem KSČ.

Komunisticky orientovaný protifašistický odboj závisel na směrnicích, které mu byly poskytovány Kominternou (Komunistickou internacionálou) z Moskvy. KSČ byla postižena již krátce po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava tzv. akcí Gitter.²³⁵ Ovšem v létě roku 1939 se podařilo komunistické straně znovu vzchopit a navázat rádiové spojení s Moskvou. Někteří členové také v této době odcházejí do Sovětského svazu či do Paříže. V této době se začaly objevovat také naděje obyvatel na spojení Východu a Západu proti nacistickému Německu. Naděje ovšem velmi brzy pokazil pakt Ribbentrop-Molotov, který byl podepsaný 23. srpna 1939 a uzavíral mezi SSSR a Německem dohodu o neútočení. Tento pakt se stal původcem mnoha otázek a to nejen z řad „nekomunistů“, ale i samotných příznivců komunistické ideologie. Pakt také způsobil zmaření nadějí na společný postup Západu a Východu proti Německu. Změna nastala až po napadení Sovětského svazu dne 22. června 1941.

---

²³⁵ Cílem akce Gitter bylo znemožnit hnutí odporu namířené proti nacistickému Německu. Bylo vyhlášeno pátrání po všech lidech, podezřelých z komunistické činnosti, následně bylo ale pátrání rozšířeno na všechny marxisticky orientované emigranty, židy či anarchisty. Komunisté byli poté gestapem posláni do koncentračních táborů.

Hlavní ideou komunistického odboje nebyla „pouze“ porážka Německa, ale také sebeprosazení v rámci Evropy. Západní mocnosti měly ovšem v Evropě obrovský vliv. Aby tento vliv KSČ trochu zmírnila, začala v té době prosazovat tezi, že větší hrozba než Německo jsou právě západní mocnosti. Tyto postoje byly vyjádřeny depeší mezi Sovětským svazem a Prahou, v níž stálo: „*Současná válka je imperialistická, nespravedlivá, na níž má stejnou vinu buržoazie všech válčících států. V žádné zemi nesmí dělnická třída a tím méně komunistická strana tuto válku podporovat... Je to válka dvou skupin kapitalistických zemí o světovládu.*“²³⁶ Neznamenalo to ale, že by se komunistická strana a Sovětský svaz od války distancovaly úplně. Zapojení do odbojového hnutí byli neustále. Od kominterny v té době obdrželi směrnice, ve kterých byl vytyčen základní a hlavní cíl celého snažení – tedy „*boj o vedoucí úlohu v osvobozovacím hnutí Čechů a Slováků.*“²³⁷

Od poloviny roku 1940 nastala ve vývoji československého odboje změna, způsobená porážkou Francie. V té době zmítaly Evropou dvě protichůdné koncepce. Jedna, která byla dílem Londýnské exilové vlády a druhá, jež byla vytvořena v Moskvě. **Londýnská koncepce** byla orientovaná hlavně na ozbrojené povstání Čechů proti německým okupantům. Síly se měly zpočátku opírat o vládní vojsko. V roce 1942 došlo ale ke změně, kdy měla být vypracovaná strategie, v níž by každý okres měl zformovat jednotky „*v síle praporu, skupina okresů pluk a oblast by postavila divizi. Oblastních velitelství mělo být v Čechách šest a na Moravě dvě.*“²³⁸ Následné ozbrojené povstání mělo mít tři fáze. Nejprve mělo dojít k obsazení území osídleného Čechy, Slováků a Podkarpatorusy. V druhé fázi mělo území mobilizovat a mělo také dojít k přepravě vojenských a politických činitelů ze zahraničí. Následně poté se počítalo s okupací nepřátelských území.²³⁹

Londýnská koncepce byla přijímána většinou českého národa. Prosazovala zásady předmnichovské republiky a také navazovala na tradice prvního odboje, tedy odboje za první světové války.

Domácí odboj nebyl ale na ozbrojené povstání připraven. Navíc se po atentátu na R. Heydricha rozpoutaly nové perzekuce namířené proti odbojovým hnutím. Proto už v následujícím roce byly představy a plány Londýna umírněnější. Dne 20. března 1943

---

²³⁶ Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 26.

²³⁷ Tamtéž, s. 128.

²³⁸ Stanislav ZÁMEČNÍK, *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*, Praha 2006, s. 17.

²³⁹ Tamtéž, s. 17.

byla britskými náčelníky štábů vydána direktiva, podle níž měl domácí odboj směřovat hlavně k „*narušování hitlerovských komunikací na východní frontu.*“²⁴⁰

Druhou koncepcí byla **Moskevská**, která se řídila Kominternou, a její požadavky se ne vždy slučovaly se zájmy domácího odboje. V roce 1941 začali prosazovat politiku protifašistické národní fronty. V tomto případě bylo ale nutné vyřešit jednu otázku. A to konkrétně, jakou podobu bude mít toto protifašistické hnutí, jestli se bude orientovat na kapitalistický západ (tedy na Anglii či Ameriku) nebo na socialistický východ (tedy na Sovětský svaz).

Hlavní cíl moskevské koncepce byl kladen na sabotáže, jež měly směřovat na rušení německé válečné výroby, dopravy a zásobování, dále se měl věnovat demonstracím či stávkám a od roku 1942 přibýlo také vytváření partyzánských skupin, které měly zabezpečovat ozbrojená povstání. Na partyzánské oddíly kladli komunisté obrovský důraz. Neustálou propagací této formy odboje se snažili o rozšiřování oddílů. Realita ale nebyla až tak růžová. Partyzánské oddíly se potýkaly s neustálým nedostatkem zbraní i jiného pro ně důležitého a potřebného materiálu.

Z uvedeného vyplývá, že londýnská ani moskevská koncepce neměla zpočátku valný úspěch. Ani jedna skupina se totiž příliš neohlížela na situaci v protektorátu. Vydávaly své směrnice ze zahraničí, aniž by podrobně znali české prostředí a atmosféru. Něco pozitivního ovšem na jejich snažení bylo. Svými apely na české a moravské obyvatelstvo v nich podporovali odbojového ducha a stále větší touhu po porážce Německa.

V roce 1943 došlo poté ke spojení cest moskevského a londýnského vedení odboje. Moskvě se dokonce podařilo přesvědčit Beneše, aby přijal podobný program, jako razila moskevská koncepce předtím. Beneš nakonec prohlásil: „*Vycházíme ze samozřejmého předpokladu, že základními pilíři osvobození republiky bude skutečná demokracie doma a pevné přátelství se Sovětským svazem navenek; považujeme za samozřejmé, že konečnou formu a obsah státního společenského zřízení si demokratickou cestou určí sám československý lid.*“²⁴¹ Toto vychýlení směrem na východ vyvolalo v mnoha lidech negativní ohlasy. Již v době předmnichovské Československé republiky se začaly objevovat zvěsti o poměrech, jež panovaly v Sovětském svazu, a týkaly se hlavně venkova, dále také o kolektivizaci, která na

---

²⁴⁰ Tamtéž, s. 19.

²⁴¹ Tamtéž, s. 28.

území SSSR proběhla. Tyto ohlasy se podařilo zmírnit, když exilová vláda uzavřela smlouvu se Sovětským svazem. Nejvíce ale k poklesu obav přispěla československo-sovětská smlouva z prosince roku 1943 a také to, že Sovětský svaz prostřednictvím převážně Rudého práva prohlašoval, že se nebude vměšovat do československých vnitřních záležitostí neboť „*uspořádání poměrů v osvobozené vlasti je věcí národa samého.*“²⁴²

5.3 Odboj v díle Josefa Novotného

Předmětem této kapitoly není výklad dějin protifašistického odboje, ale základní teze a názory Josefa Novotného a historiků kolem plánované Trilogie. Tyto názory totiž tvořily nový výklad dějin období druhé světové války. Dochází k základnímu rozkolu s historiografií bezprostředně poválečnou. Josef Novotný a autorský kolektiv Trilogie byli vlastně postaveni do role tvůrců nové koncepce, která by vysvětlovala a opodstatňovala základní problémy a nedostatky, jež začaly v pojetí poválečné historiografie vystupovat.

Názory Josefa Novotného byly tedy také velmi silně ovlivněné jinými historiky z kolektivu. V 60. letech byly vytvořeny koncepce, které se staly základnou pro jakoukoli historicko-badatelskou činnost. Autorský kolektiv se stavěl za tezi, že v předešlých dobách bylo mnoho skutečností velmi zkreslováno a vykládáno v rozporu s realitou. Výklad dějin druhé světové války těsně po jejím skončení se velmi lišil od výkladu dějin prezentovaných právě touto skupinou historiků. Pravdou zůstává, že po ukončení války nebylo zpočátku k dispozici takové množství dokumentů, které by pomohlo v objektivní rekonstrukci celé problematiky německé agrese. Zprávy a plány, které nacistické Německo mělo, byly po jeho porážce hromadně ničeny. Na konci 50. let se ovšem informace o nacistické okupační politice začínají opět vynořovat, ať už k tomu přispěly jednotlivé složky obyvatelstva v Evropě, či byly objeveny archivy dosud nezničených německých dokumentů.

Pod tíhou nově objevených faktů, bylo nutné změnit právě i výklad dějin druhé světové války. Člen autorského kolektivu Trilogie Václav Kural poukazoval na to, že jedním z popudů této změny bylo odhalení plánů na tzv. **konečné řešení české otázky**. Plány byly odlišné od plánů na konečné řešení otázky židovské, nicméně v jednom se shodovaly. Za názvem „konečné řešení“ byla skryta likvidace. Kural v této souvislosti tvrdí, že tato informace „*značně posouvá hlediska na odboj, neboť tu šlo o samotnou*

---

²⁴² Tamtéž, s. 30.

národní existenci.“²⁴³ Na druhou stranu je nutné podotknout, že zprávy o tomto řešení české otázky se začaly ve větší míře objevovat v Protektorátu až s postavou R. Heydricha, který jí dal definitivní podobu. Josef Novotný ve svém díle *Cíle nacistické okupační politiky* uvedl, že plány byly dokončeny během let 1939 až 1941. Tato skutečnost je sice pravdivá, nicméně řešení české otázky nebylo v té době příliš aktuální. Německo se spíše snažilo o zvyšování svého vlastního vlivu v Evropě, proto akt likvidace českého obyvatelstva byl odsunut a lidé o něm prakticky nevěděli. Poté, co se do funkce říšského protektora dostal Heydrich, řekl ve svém inauguračním projevu 2. prosince 1941, že „*skutečný Němec nesmí Čechovi nic odpustit, asi tak jako v Říši Židům... Čechům ukážeme, kdo je pánem v domě... nejružnějšími zadními dvířky musíme ohmatat veškeré obyvatelstvo po stránce národní i rasové... rasově špatní a špatně smýšlející musíme dostat ven. Na východě je mnoho místa... Dobře smýšlející, rasově špatné nasadíme na práci v Říši a postaráme se, aby neměli děti... Rasově dobří, špatně smýšlející jsou nejnebezpečnější, vedoucí vrstva. Část poněmčít a převychovat, a když to nepůjde, postavit je ke zdi...*“²⁴⁴ Novotný v souvislosti s uvedeným projevem konstatoval, že tímto způsobem chtěl „*nacismus germanizovat daný prostor a patřičně rozšířit německý národ – aniž by ovšem došlo k jeho „rasové degradaci“.*“²⁴⁵

R. Heydrich svůj inaugurační proslov dále doplnil apelem na českomoravské obyvatelstvo, aby přestalo proti německým okupantům vystupovat. Musí přece pochopit, že výsadní právo v tomto prostoru má Němec. „*Tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už konec konců co pohledávat.*“²⁴⁶

Novotný se postavil za názor, že v dané situaci, tedy v období plánů konečného řešení české otázky, nebylo pro národ východiska ze záhuby. Možnost záchrany měla pouze skupina obyvatel, která byla ochotna národ zradit. „*Zejména „rasově dobrá“ vedoucí vrstva národa, politicky aktivní dělníci, inteligence atd., stojí objektivně před dilematem: „dobrým smýšlením“, tj. zradou národa, může se vyšvihnout mezi*

---

²⁴³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 183, *Aktuální pravda o historii*, zaznamenaný rozhovor autorského kolektivu Trilogie Dušanem Hamšíkem, s. 1.

²⁴⁴ Jaroslav ČVANČARA, *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941-1943*, Praha 1997, s. 28.

²⁴⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 115, Václav KURAL - Josef NOVOTNÝ, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 339.

²⁴⁶ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 120, Josef NOVOTNÝ, *Nacistická okupace Československa*, Nová mysl 1969, č. 3, s. 339.

privilegovanou kastu a naopak věrností národu nebo své třídě začleňuje se mezi ty, jímž je určena bezpodmínečná smrt. ²⁴⁷

Konečné řešení české otázky, tedy likvidace, bylo ovšem opět odsunuto, protože pod vlivem zvratu ve válce, způsobeného mimo jiné účastí Sovětského svazu, bylo nutné využít spíše českomoravské obyvatelstvo na práci pro Říši. Novotný píše, že nacisté si iluze na obrácení českého národa na německou stranu nedělali. Heydrich prý přímo prohlásil, že „*Ty lidi nezískáme, nechceme to ani, a ani by se nám to nepodařilo. Budeme jen prakticky všem vysvětlovat – propagandou, opatřeními atd. – docela jasně, že pro Čecha je reálně nejpříznivější, když hodně pracuje, i když si tajně myslí, že to půjde s Říší přece jen dolů a pak bude mít opět svobodu...*“²⁴⁸ Pro Říši bylo výhodnější, aby pro něj obyvatelstvo protektorátu pracovalo a tím přispívalo k jeho vítězství, než proti němu takto radikálně zakročit.

Vzhledem k tomu, že české a moravské obyvatelstvo se začalo teprve po válce ve větší míře dozvídat o holocaustu a o nelidském zacházení s Židy, je velice nepravděpodobné, že by již během války věděli o plánech na likvidaci českomoravského lidu. Člověk se během války sice mohl setkat s projíždějícími transporty, ale zbídačený stav vězňů byl vysvětlován spíše jako dopad válečné doby, ve které podvyživenost či nemoci nebyly výjimkou. O plynových komorách a systematickém vyhlazování Židů nevěděli vůbec nic. Proto nelze spojovat odboj s povědomím o konečném řešení české otázky. To, že šlo o „samotnou národní existenci“, se ukázalo až dlouho po skončení druhé světové války a odboj s tím tedy neměl co dočinění.

Podle stanovisek jednotlivých historiků autorského kolektivu, zaznamenaných v rozhovoru s Dušanem Hamšíkem, mělo dojít v otázce odboje ke skončení **schematického rozdělování** na odboj buržoazní (tedy nekomunistický či demokratický) a komunistický. Toto schematické rozdělování považovali za pozůstatek poválečného výkladu dějin druhé světové války. Připouští ovšem, že nelze popřít existenci obou těchto skupin, nicméně jejich cíl – porážka fašistického Německa – byl stejný, i když k jeho dosažení volily skupiny cestu vlastní.

---

²⁴⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 115, Václav KURAL - Josef NOVOTNÝ, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 342-343.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 343.

I přes tyto názory se ovšem v dílech jednotlivých historiků objevují teze, které „buržoazní“ odboj oproti komunistickému vlastně degradují. Nepovažovali demokratický odboj za velkou sílu, která by pro protektorát znamenala něco více. Objevovaly se také názory, že početní zastoupení nekomunistického odboje bylo daleko menší, než v odboji komunistickém. Pokud budeme buržoazní odboj ztotožňovat s odbojem demokratickým, byla tato teze ale nesprávná, protože již první významná odbojová organizace Obrana národa měla vybudovanou rozsáhlou ilegální síť. Pravdou je, že právě tato „rozsáhlost“ nakonec způsobila její zánik. Její pozici poté zaujal Petiční výbor Věrní zůstaneme, který dokonce vypracoval program, jež přijaly následně i další organizace, které se sdružovaly v ústředí ÚVODu. Následná skupina Přípravný revoluční národní výbor, z něhož vznikla v roce 1944 organizace Rada tří, byla také velmi rozsáhlou a významnou.

Komunistickým výkladem dějin je odboj pod moskevským vedením silně zveličován na úkor odboje nekomunistického. V pracích Josefa Novotného najdeme názory, že komunisté se stavěli proti okupaci již od počátku jejího vzniku. Je pravdou, že se KSČ velmi ostře postavila proti přijetí Mnichovské dohody, na které kritizovala hlavně to, že se Československá republika vzdala pohraničí bez boje. Nicméně krátce po vzniku Druhé republiky byla postupně KSČ vytlačována z politického života a nakonec byla 27. prosince zakázána úplně. I když tento skutek neznamenal definitivní ukončení činnosti této skupiny, museli se členové nyní zaměřit na vybudování ilegální sítě. Novotný uvádí, že „*KSČ, která byla úředně rozpuštěna, nejenže existovala, ale záhy se stala i vedoucí silou čs. národního osvobozenického boje proti hitlerovským okupantům.*“²⁴⁹ Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava již fungovala jako ilegální organizace, která se následně ovšem stala cílem akce Gitter. Komunistická organizace byla silně narušena. Tvrzení, že se ilegální KSČ postavila ihned proti okupaci, je nesprávná. Tendence v útlumu odboje je ještě více patrná po uzavření patku Ribbentrop-Molotov. Vojtěch Mastný v této době poukazuje na to, že mohl v Protektorátu existovat velmi zvláštní druh spojení, či možná i symbiózy, mezi ilegální KSČ a německou politikou. Jestli tomu tak bylo, je otázka složitější a není předmětem této práce, ale každopádně nebyla ilegální KSČ mezi srpnem 1939 a květnem 1940 postížena žádnými rozsáhlejšími perzekucemi. Navíc Mastný uvádí, že ani různí

---

²⁴⁹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 55, Josef NOVOTNÝ, KSČ rozpuštěna, *Svět práce*, 22. 1. 1969, č. 3, s. 5.

badatelé, zabývající se tímto obdobím, nedokázali nalézt důkazy o tom, že by činnost KSČ měla za cíl nějak významně poškozovat okupační moc.²⁵⁰

K oživení komunistického odboje došlo až v průběhu roku 1940, když vztahy k Německu postupně chladly, poté, co Třetí říše začala zaznamenávat mnohá vítězství. Následně začali být komunisté opět pronásledováni a v noci z 12. na 13. února 1940 „*zatklo gestapo téměř celý ústřední výbor a zničilo jeho radiové spojení s Moskvou.*“²⁵¹ Komunisté se opět silně zapojili do odboje, kde postupně začali opravdu získávat obrovský vliv. K definitivní „nadvládě“ nad dalšími skupinami došlo až spojením moskevské a londýnské koncepce zpečetěné podpisem československo-sovětské smlouvy v prosinci roku 1943, čím získal komunistický odboj převahu.

Václav Kural dále hodnotí buržoazní odboj slovy: „*Nelze říci, že by buržoasie byla nějakou velkou silou v odboji. Ne snad jen proto, že představovala zlomek obyvatelstva nebo proto, že to není třída, která se svým sociálním uzpůsobením hodí pro takovou odvážnou a riskantní činnost, nýbrž hlavně proto, že většina buržoazie se zkompromitovala kolaborací.*“²⁵² Malé početní zastoupení v nekomunistickém odboji ovšem historici z okruhu Trilogie vysvětlovali tak, že mezi komunistickým a buržoazním odbojem stála obrovská skupina lidí, která si také přála porážku nacistického Německa, ale nebyla vyhraněna ve svém přístupu doleva ani doprava. Vyloženě buržoazním odbojem nazývali tedy pouze malou skupinku lidí. Novotný v souvislosti s tím poté přiděluje této „skupince“ nejvíce pasivní roli v odbojovém hnutí. Tvrdí, že více než na osvobození od okupantů, se zaměřili na obnovování předválečných tradic a poměrů z První republiky. Neupírá jim ovšem zásluhu ve zpravodajské činnosti, která byla velmi cenná pro spojení.²⁵³

Toto pojetí buržoazního odboje ale Novotný narušuje v některých svých dílech. Například v článku *15. březen a počátky odboje* uvádí, že „*buržoazní kruhy vsadily vše na kartu Západu. Daly přednost třídním zájmům před národními a riskovaly nejen trvalou ztrátu státní samostatnosti, ale i válku proti SSSR. Podřídily se Benešovu zahraničnímu vedení, přerušily spolupráci s KSČ a vytvořily na počátku roku 1940 vlastní odbojové ústředí ÚVOD, jeho krajní pravice představovaná vedením Obrany*

---

²⁵⁰ Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 150.

²⁵¹ Tamtéž, s. 150.

²⁵² ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 183, *Aktuální pravda o historii*, zaznamenaný rozhovor autorského kolektivu Trilogie Dušanem Hamšíkem, s. 3.

²⁵³ Tamtéž, s. 4.

*národa se dokonce řídila teorií „dvou nepřátel“ – nacismu a komunismu.*²⁵⁴ Pokud tedy stavěl vedení Obrany národa do skupiny buržoazního odboje, není možné poté považovat skupinu za málo početnou. Vedení Obrany národa si získalo obrovské početní zastoupení, které bylo způsobeno mimo jiné i tím, že tato skupina byla první odbojovou skupinou na území protektorátu.

Pokud se zaměříme na tezi, že se vedení Obrany národa řídilo teorií „dvou nepřátel“, nelze opomenout podobnou tendenci i u komunistického odboje. Jako měl odboj demokratický kromě fašistického Německa za nepřitele také komunismus, měl komunistický odboj mimo Německo na svém seznamu i západní imperialismus. Neshody v politice Západu a Východu byly tedy oboustranného charakteru. Novotného tvrzení o ÚVODu není také zcela správné. Jak již bylo zmíněno výše, v roce 1939 se začaly objevovat snahy o spojení komunistického a nekomunistického odboje. Sám Josef Novotný ve svém diskusním příspěvku zaneseném v sborníku *Odboj a revoluce* uvádí, že *„nová situace, jak se vytvořila okupací 15. března, nemohla se postupně neodrazit na kontaktech tvořících se komunistického a nekomunistického odbojového hnutí. Jestliže v minulosti měly tyto kontakty (...) ráz spíše osobní a sporadický, změnil se v průběhu jara a léta 1939 v kontakty politické i pravidelnější.*²⁵⁵ Z těchto snah o spolupráci ale sešlo přičiněním Sovětského svazu, který v srpnu roku 1939 podepsal smlouvu s Německem. Není tedy pravdou, že by ÚVOD měl být vytvořen z důvodu boje proti komunistům. Jeho vznik je spjat s touhou po porážce nacistického Německa, což byl hlavní cíl všech odbojových organizací druhé světové války. Sovětský svaz se k samostatnosti při tvoření odboje „odsoudil“ vlastně sám.

Novotný také uvádí, že buržoazie rozšiřovala o KSČ pomluvy, že se sovětsko-německým paktem rezignovala na boj proti okupantům. První ilegální ÚV KSČ ovšem již den po uzavření paktu vydal svá stanoviska, ve kterých čin Sovětského svazu obhajoval slovy: *„KSČ spatřuje v tomto počínu sovětské vlády projev nepřemožitelné síly a revolučního sebevědomí národů Sovětského svazu a jeho Rudé armády. Tímto činem Sovětský svaz zmařil intriky Západoevropských reakcionářů, kteří chtěli SSSR vmanévrovat do izolované války s Německem, aby se pak snad sami na něj mohli vrhnout. Tímto činem SSSR zahnal celý shnilý kapitalistický svět do slepé uličky a uvolnil si tím cestu pro svoji vlastní politiku míru, ochrany svých zájmů a také malých a*

---

²⁵⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 37, *15. březen a počátky odboje*, výstřížek článku Josefa Novotného z Rudého práva, 15. března 1965.

²⁵⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 111, Josef NOVOTNÝ, *Diskusní příspěvek Josefa Novotného*, *Odboj a revoluce* 1967, č. 2, s. 117.

*potlačovaných národů.*²⁵⁶ Část depeše použil ve svém díle i Josef Novotný, který uvedl její závěr: „*Spatřujeme v tomto činu SSSR mocný apel ke všem národům, aby se osvobodily a bojovaly za trvalý mír a také apel na adresu českého lidu, aby zesílil ještě více svůj boj proti nacistickým okupantům a vedl jej až do svržení hitlerovského režimu a obnovení Československé republiky.*“²⁵⁷

Tato stanoviska pro podepsání paktu jsou ale přinejmenším chatrná. Sovětský svaz se netajil svým negativním přístupem k Západním mocnostem. Měl tedy na výběr ze tří možností. Za první mohl zůstat izolovaný od všeho dění, čímž by si ale sám vybudoval překážku při šíření svého vlivu, takže toto stanovisko bylo krajně nepřijatelné. Za druhé mohl spolupracovat se Západem v boji proti Německu. Tato možnost se ovšem také nejevila jako příhodná. Komunistická ideologie stála od počátku v rozporu s buržoazním či imperialistickým západem a dalo by se říci, že mu záviděla jeho silnou pozici v Evropě, kvůli níž se socialistický východ nemohl tak snadno prosadit. Třetí možností pak byla spolupráce s nacistickým Německem, která byla také následně zvolena. SSSR svou pomocí při napadení Polska obdržel také územní zisky v podobě části polského území a pobaltských republik a tím posílil svůj vliv v Evropě. Tuto možnost zvolil Sovětský svaz také z důvodu, že Západ byl v Evropě pořád nejsilnější „stranou“, nebo se tak alespoň jevil. Moskva za této situace považovala „*pro navození patové situace mezi válčícími imperialisty za rozumné podporovat Němce.*“²⁵⁸ Do Prahy začaly následně přicházet směrnice z Kominterny, které požadovaly přátelství s „*německými dělníky, přestože dnes nosí uniformu nepřítele*“, nebo poukazovali, že jsou „*s německými pracujícími proti Anglii a Francii jako útočníkům.*“²⁵⁹

Pravdou o paktu Ribbentrop-Molotov ale zůstává, že i samotní členové komunistické strany byli tímto činem překvapeni. Josef Novotný v díle *Pakt, válka a KSČ*, které psal společně s Františkem Janáčkem a Alenou Hájkovou, uvádí, že po podepsání paktu se společnost, jež byla ve vztahu s komunistickou ideologií, rozdělila na dvě skupiny. První z nich byla reprezentovaná většinou členů. Pro ně byla „*důvěra k Sovětskému svazu posvátnou věcí, a proto v nich pakt vyvolal jen údiv a živelnou potřebu po vysvětlení... Byli přesvědčeni o tom, že Sovětský svaz vstoupí na válečné*

---

²⁵⁶ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 70-71.

²⁵⁷ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 43, *Válka, český odboj a komunisté*, strojepis, sepsaný 7. května 1965, s. 4.

²⁵⁸ Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 149.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 149.

*bojiště, až to bude pokládat za nejvhodnější.*²⁶⁰ V souvislosti se vstupem na válečné bojiště je po celou dobu tohoto výkladu dějin opomíjen fakt, že Sovětský svaz již na válečné bojiště vstoupil 1. září 1939, kdy svou pomocí přispěl k porážce Polska. Druhou skupinu poté reprezentovala část členů, kteří začali o sovětských cílech a představách pochybovat. K těmto pochybnostem je přiváděly i další okolnosti. Například různé letáčky, jež se začaly na území protektorátu objevovat. Jedním z nich byl letáček nalezený v Náchodě 12. října 1939, který nesl heslo: „*At' žije přítel Německa, rudé Rusko! At' žije Stalin! At' žije Hitler!*“²⁶¹

Bezprostředně po uzavření dohody, vydávalo podzemní vedení KSČ různé výzvy, kterými se snažilo opodstatnit a vysvětlit postoj SSSR vůči Německu. Bylo uváděno např.: „*Vyčkejte klidně zpráv ze Sovětského svazu... Vzpomeňte, kolik špinavých kampaní bylo vedeno proti Sovětskému svazu a nakonec se vždy ukázalo, že jedině Sovětský svaz měl pravdu*“.²⁶²

Pakt Ribbentrop-Molotov měl také za následek obrovské zklamání českého a moravského obyvatelstva, které najednou zjistilo, že jejich naděje na posílení odboje prostřednictvím spojení Západu a Východu v postupu proti Německu, jsou zmařeny.

Základem pro otázku československého odboje za druhé světové války byla pro Josefa Novotného také teze, že válka samotná vznikla z příčin vlastních **imperialistické epoše** kapitalismu. To znamená, že důvody počátku války se musí podle komunisticky orientovaného názoru hledat v působení buržoazní politiky Evropy. Západní mocnosti se následně snažily vtisknout válce své cíle a svůj charakter. Válka byla poté podle názoru Josefa Novotného vedena pro sobecké cíle monopolní buržoazie.²⁶³ Na Západě byla spuštěna „*protisovětská a protikomunistická hysterie*“,²⁶⁴ která následně způsobila rozpor mezi Východem a Západem. Novotný poukazuje na to, že odboj nemohl zůstat imunní vůči vnějším vlivům. „*Oč větší ticho panovalo u zbraní na západní frontě, o to s větším halasem byla na Západě spouštěna protisovětská a protikomunistická hysterie. Vzniklý rozpor mezi Západem a Východem se do značné míry reprodukoval i na vedení českého odboje. Chladnou kontakty mezi buržoazním a komunistickým odbojem,*

---

²⁶⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 122, František JANÁČEK – Alena HÁJKOVÁ – Josef NOVOTNÝ, *Pakt, válka a KSČ*, Historie a vojenství 1969, č. 3, s. 430.

²⁶¹ Tamtéž, s. 432.

²⁶² Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 148.

²⁶³ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 43, *Válka, český odboj a komunisté*, strojepis, sepsaný 7. května 1965, s. 1.

²⁶⁴ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 37, *15. březen a počátky odboje*, výstřižek článku Josefa Novotného z Rudého práva, 15. března 1965.

*prohlubuje se politická diferenciaci...*²⁶⁵ Nutno ale uvést, že „hysterie“, o které Novotný mluví, nebyla pouze, jak už bylo uvedeno výše, záležitostí Západu, ale i Sovětský svaz se k otázce západoevropské politiky a působení stavěl přinejmenším odměřeně a odmítavě. Tento spor se následně projevil rozličnými cestami domácího odboje. Sovětský svaz se držel směrnic Kominterny, která poukazovala také na to, že *„válka je oboustranně imperialistická a že nebude vleklého charakteru.“*²⁶⁶ Kominternu si jako cíl stanovila socialistickou revoluci, když ve svých směrnicích uváděla, že *„naše svoboda bude buď socialistická, nebo žádná“.*²⁶⁷ Josef Novotný ovšem tvrdil, že takového stanovisko, bylo základní újmou linie Kominterny. Poukazoval na to, *„že národní svoboda neznamena automatiku svobodu sociální.“*²⁶⁸ Sociální svobodu je nutné si následně také vydobýt. V tomto případě byla za nejvýznamnější prostředek získání sociální svobody socialistická revoluce, již chtěli komunisté dosáhnout. Novotný ovšem ukazuje, že směrnice Kominterny byly v rozporu s realitou v okupovaných českých zemích, a tudíž byly nerealizovatelné. Novotný také prosazoval zásadu, že k porážce Německa musí dospět české a moravské obyvatelstvo samo. Nelze se spoléhat na zahraniční pomoc či směrnice, které se neslučovaly s protektorátním prostředím. Tento názor údajně sdíleli i členové ilegální Komunistické strany Československa, která své postoje vyjádřila prostřednictvím článku *Jak musíme vést svůj boj za svobodu*, uveřejněném v ilegálním Rudém právu již v září 1939. *„...klíč k takovému vedení boje má samotný český lid zde u nás, doma. Bude-li sám bojovat proti okupantům, nebude-li očekávat, že mu svoboda bude přinesena zvenčí jako dárek k Vánocům pro hodné děti, projeví-li plně svou vůli a aktivitu – a hlavně, stane-li se páteří a vůdcem jeho boje nejpokročilejší část našeho národa, česká dělnická třída – bude to nejlepší záruka, že nová svoboda bude opravdu naše, že nebude v zástavě u obchodníků se svobodami názorů, že nebude na hodinovou výpověď, neboť co si sami vybojujeme, to nám už nebude moci nikdo vzít.“*²⁶⁹

O nedostatečnosti směrnic Kominterny se Novotný spolu s F. Janáčkem a A. Hájkovou zmiňují i v díle *Pakt, válka a KSČ*, kde celou situaci hodnotí takto: *„„Podle našeho názoru ty soudy i pokyny, k nimž čeští i slovenští komunisté dospěli „na svou pěst“, více odpovídali situaci a náladám lidu, než „moskevská“ unifikační směrnice.“*

---

²⁶⁵ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 43, *Válka, český odboj a komunisté*, strojepis, sepsaný 7. května 1965, s. 3.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 2.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 4.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 4.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 5.

*Direktivy KI postavení komunistů v národním prostředí, jak se záhy ukázalo, neusnadnily, ale naopak velmi zkomplikovaly.*²⁷⁰ Kominternu posílala na území protektorátu směrnice, které vznikaly v Moskvě, a o problémech, se kterými se potýkalo obyvatelstvo na území protektorátu, měla pouze zprostředkované informace. Nemohla tedy ze svého stanoviska vytvořit směrnice, jež by byly plně s potřebami českomoravského obyvatelstva. Nicméně je také nutné podotknout, že směrnice byly tvořeny již s cílem propagovat komunistický režim, aby v případě porážky Hitlera byla zajištěna KSČ přední pozice v politickém systému. Hlavní cíl odbojových hnutí, tedy přímo porážka nacistického Německa šla trochu stranou. Už z tohoto důvodu byly směrnice od Kominterny pro nejen českomoravské obyvatelstvo, ale také samotnou ilegální KSČ na území protektorátu, nerealizovatelné.

Jedno je ale jisté. V domácím odboji opravdu postupně dochází k posunu doleva. Historici autorského kolektivu si vysvětlovali tento posun jako výsledek neschopnosti nekomunistického odboje zasáhnout proti nacistickému Německu, čímž dávali větší prostor odboji komunistickému, který následně získal na svou stranu většinu obyvatelstva na území Protektorátu Čechy a Morava. Ilegální komunistická strana získává hegemonii. I když zmínění historici vidí zvýšení vlivu KSČ právě v jejich postojích a krocích proti Německu, nelze vynechat ani vliv, který si Sovětský svaz vysloužil svým postupem při osvobozování republiky. Tomu se ovšem autorský kolektiv chtěl ve své koncepci co nejvíce vyhnout. Chtěl, aby lidé získali představu o tom, že nástup komunistické moci byl z jejich vlastních stanovisek a formoval se právě již za druhé světové války. Na základě toho, by potom mohl být rok 1948 vysvětlován jako výsledek svobodné volby československého obyvatelstva a ne jako vnucení cizí moci.

---

²⁷⁰ ANM, fond Josef Novotný, kart. 3, inv. č. 122, František JANÁČEK – Alena HÁJKOVÁ – Josef NOVOTNÝ, *Pakt, válka a KSČ*, Historie a vojenství 1969, č. 3, s. 457.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se pokusila nastínit životní osudy jednoho z velmi významných historiků 2. poloviny 20. století. Historika ve své době velmi činného, ovšem po vyloučení z Komunistické strany Československa rychle zapomenutého. Josef Novotný nebyl „naučeným“ či „vynuceným“ členem KSČ. Do strany vstupoval ve velmi složité době a ze svého silného vnitřního přesvědčení. Od konce 30. let 20. století na něho působily vlivy, které jeho kroky vlastně předurčily. Nemožnost normálního dospívání, sílící agrese Německa a nejen u Novotného, ale i u mnoha dalších lidí, vznikající představa, že za danou situaci, jež se vyhrtila při Mnichovu v roce 1938, stála neschopnost předmnichovské politiky. Josef Novotný byl v této době vlastně ještě dítětem. V začátcích války studoval na gymnáziu, měl si užívat života a radostí mladého věku. Místo toho byl nuceně nasazen, aby svou prací pomáhal evropskému agresorovi, který ho o tato léta připravil.

Druhá světová válka, které se po celou dobu své historicko-badatelské činnosti věnoval, nebyla tedy pouze bodem zájmu, ale také kusem jeho osobnosti. Josef Novotný nebyl pouze historikem. Byl sám součástí dějin, kterým se věnoval. Byl svědkem Mnichovské dohody a jejích dopadů na obyvatelstvo. Sám žil v severovýchodních Čechách, kde byla koncentrace německého obyvatelstva hustší než blíže do vnitrozemí. Zažil vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, které se dotklo veškerého obyvatelstva, od nejmladších po nejstarší generaci. Patřil také k tzv. ročníku 1924, jenž byl během druhé světové války totálně nasazen poté, co byl prezidentem Háchou tento zmíněný ročník „věnován“ či „obětován“ Hitlerovi na práci v Říši. Na druhou stranu byl ovšem také svědkem různých projevů nesouhlasu s německými okupanty, projevujícími se demonstracemi či třeba sabotážní činností. Toto vzepětí československého národa na Novotného velmi silně zapůsobilo. Sám se zapojil do partyzánské organizace Nikolaj. Již v této době se začal přiklánět postupně ke straně komunismu. Způsobeno to nebylo pouze jeho vztahy se zmíněnou partyzánskou skupinou, ale také tím, že komunistický odboj měl již na konci druhé světové války obrovskou převahu nad nekomunistickým a získal také vedoucí úlohu při osvobozování republiky. Všechny tyto dějinné okolnosti přispěly ke vstupu Josefa Novotného do KSČ a předurčily budoucí vývoj událostí.

V diplomové práci, jejímž cílem bylo prostřednictvím Josefa Novotného poukázat na formující a měnící se poválečnou ideologii KSČ, jsem vymezila pět kapitol, v nichž byl přiblížen nejen život Josefa Novotného, ale také jeho historicko-

badatelská činnost. Při následném studování archivních materiálů z fondu Josefa Novotného, uložených v Archivu Národního muzea v Praze, jsem zjistila, že Novotného myšlenky se v jednotlivých dílech opakují. Nemám na mysli pouze hlavní obsah myšlenky, ale opakují se dokonce věty a někdy také celé odstavce. Josef Novotný tedy svá další díla tvořil pomocí děl již dříve napsaných. Proto je velmi obtížné poukázat na vývojové tendence ve formování jeho myšlenek.

V dílech Josefa Novotného se velmi silně odráží jeho vlastní prožitky a osobní vztah, který k dané dějinné situaci měl, podpořený ještě navíc komunistickou ideologií, jež ovládala každodenní životy komunisticky, ale i nekomunisticky, smýšlejícího obyvatelstva. Novotný svými studii, články či projevy podporoval propagaci režimu. Cílem této diplomové práce ovšem nebylo vyzdvihovat či naopak zatracovat Novotného názory. Jejich výklad v souvislosti s novodobou literaturou měl poukázat na shody či rozpory reality a komunistické ideologie, které byl Novotný sice stoupencem, ale podpora, jež se jí ze strany Novotného dostávala, vycházela z jeho skutečného vnitřního přesvědčení. Novotný byl „pravým“ členem KSČ. Postoje, které zastával, byly zformovány jeho vlastními prožitky během války. Nešlo o naučenou či hranou příslušnost k režimu. Josef Novotný komunismem žil. Byla to součást jeho osobnosti. Proto i přesto, že jsem v práci uvedla Novotného příspěvky v souvislostech s moderní literaturou, a v několika případech poukázala na rozpor se skutečností, nebylo cílem kritizovat Novotného názory jako špatné, ale prostřednictvím nich vykonstruovat představu o trhlinách přímo v komunistické ideologii.

Po vyloučení Josefa Novotného z Komunistické strany Československa se o jeho osobě přestávají práce jiných historiků zmiňovat. Po jedné z nejdůležitějších funkcí, tedy vědeckého tajemníka autorského kolektivu Trilogie dějin československého odboje, mu bylo zamezeno v dalším historickém bádání. Josef Novotný pomalu upadal v zapomnění. Proto by mělo být jeho jméno opět oživeno. Jak Novotný sám prohlásil: *„Minulost nelze sprovodit ze světa, tím, že jí litujeme, že ji popřeme, že na ni zapomeneme, že se uspíme makovým odvarem.“*²⁷¹ Zničení dokumentů, ať se týkají činů nebo osob, neznamená změnu historie. Historii píše přítomnost, budoucí se k ní už pouze ohlížejí. Není proto možné cokoli z dějin vyloučit jen proto, že se to takzvaně „nehodí“. Josef Novotný byl členem komunistické strany, podílel se na formování nového výkladu dějin, poukazoval na „špatnou“ politiku předmnichovské republiky,

---

²⁷¹ ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, články Josefa Novotného, inv. č. 58, *Válka*, s. 5., strojepis.

stavěl se proti německé okupaci, podporoval Sovětský svaz a komunistickou ideologii. Byl tedy součástí tohoto dění. Z toho důvodu je nutné se také k jeho osobě obracet. Proto je nutné oživit jeho odkaz.

Tato diplomová práce se ovšem nemůže zabývat celou škálou jevů, které by definitivně dokreslily život a dílo Josefa Novotného. K tomu by bylo zapotřebí zkoumání dalších a dalších pramenů z jiných archivů a literatury, dále zjištění mínění o Novotném od různých osob, které s ním byli v dané době ve styku, další rozbor jeho děl apod. Vzhledem k rozsáhlosti tohoto bádání je ovšem nemožné, vložit vše do této diplomové práce. Proto doufám, že se má práce stane jakýmsi základem či „odrazovým můstkem“ pro další badatele, kteří se rozhodnou osobu Josefa Novotného dále rozpracovat a ukázat ho v pravém světle.

Podstatu osobnosti a význam Josefa Novotného vystihl při velmi smutné příležitosti jeho spolupracovník František Janáček, který na Novotného pohřbu pronesl projev, v němž na něj poukázal očima přítele. František Janáček pronesl o Novotném: *„Josef Novotný patří k té generaci české inteligence, která ve svém raném mládí byla hluboce zasažena válkou a jejími politickými a myšlenkovými důsledky. Z chudého domu v podkrkonošském Loukově se přiřadil k lidem, kteří znovu pojali rozhodnutí ve jménu dávného snu změnit svět. (...) Čím dál pevněji se upínal k minulosti vlastního hnutí a konkrétně k dějinám antifašismu. Jako vědecký pracovník zakotvil posléze v kolektivu, jenž si předsevzal zpracovat dějiny války a odboje. Stal se mimo jiné výborným a hlavně trpělivým organizátorem rozlehlého vědeckého týmu, celé instituce, mužem, který dokázal – nejednou vtípem – urovnat nejnapjatější situace. Byl doslova „spiritus agens et novena“ velkého díla, velkého navzdory tomu, že nebylo dovršeno. Studium času války a odboje v šedesátých letech zůstane již spjato s podílem Josefa Novotného, předního dějepisce tohoto oboru. (...) Šel po cestě, pro níž ho předurčila atmosféra vlastního mládí a později odpovědnost vůči občanskému a intelektuálnímu poslání, s nímž se ztotožnil.“*²⁷²

Podpora komunistické ideologie vycházela z dvou okruhů. Jedním z nich byla podpora nepřímá, kterou projevoval pomocí předmnichovské politiky První republiky, na níž poukazoval ve vztahu k Mnichovu, Druhé republice, válce a odboji jako na neschopnou či neochotnou zvrátit nastalou katastrofu. V tomto případě se v dílech

---

²⁷² ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 9, smuteční projev Františka Janáčka na pohřbu Josefa Novotného v roce 1986.

Josefa Novotného velmi často objevují narážky na „buržoazní politiku“ západních mocností, jež nechaly Československo napospas osudu, nebo spíše Třetí říši. Jeho hodnocení je založeno na základních tezích komunistického režimu, na odsuzování Francie a Velké Británie v případě roku 1938 a následně odmítání jejich kladného vlivu ve vztahu k protifašistickému odboji. V 60. letech bylo nutné upevnit komunistický režim v Československu. Po smrti Stalina se k obyvatelům začaly dostávat informace o jeho skutečné politice, jíž prosazoval hlavně přímo v Sovětském svazu, ale její umírněnější podoba byla používána také v československých zemích. Toto prohlédnutí mělo zásadní vliv na povědomí obyvatelstva, které se v dosti velké míře začalo proti sovětské politice stavět. Z toho důvodu bylo nutné posílit tento totalitarizující režim. Jako nástroj posílení byl vytvořen nový výklad dějin, který se sice ne vždy slučoval s pravdivou faktografií, ale přinesl komunistické straně alespoň nějaké ovoce.

Druhou formou propagace byla propagace přímá, kdy Josef Novotný otevřeně poukazoval na zásluhy KSČ a Sovětského svazu při „záchraně“ československého obyvatelstva v období druhé světové války, i když někdy opět docházelo k odklonu od dějinné reality. Činy komunistů byly v tomto případě někdy ve větší míře zveličovány, aby pomohly obhájit vedoucí pozici KSČ a SSSR v osvobozovacím procesu protektorátního území. Důvodem těchto kroků byla také obhajoba následného hegemonního postavení komunistické strany po roce 1948.

Nutno ovšem podotknout, že propagace komunismu pomocí děl Josefa Novotného nevycházela z nutnosti či dokonce nějaké pohrůžky. Josef Novotný byl členem KSČ tzv. tělem i duší. Jeho vnitřní přesvědčení nebylo vyčteno z literatury, nebylo nastudováno, nebylo hrané. Novotný byl komunistou nejen v době, kdy ve straně působil, ale zůstal jím i poté, co už ho strana „nepotřebovala“. Byl jedním z mála komunisticky orientovaných historiků, který se nebál projevit svůj názor, i když se nemusel přímo ztotožňovat s vládnoucí ideologií. Možná právě i toto způsobilo ukončení jeho historicko-badatelského působení a následné zapomnění. K částečnému oživení jeho osobnosti slouží tato práce.

PRAMENY

Archivní prameny

- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 1, bibliografický materiál.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 1, korespondence.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 1, články Josefa Novotného v tisku.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 2, zahraniční projevy.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 3, dílo.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 4, lektorské posudky, poznámky a výpisky z konferencí a zasedání, vlastní výpisky z klasiků marxismu-leninismu, z dobového tisku a československých dějin.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 5, poznámky k Trilogii.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 6, Trilogie, písemnosti z organizační činnosti výboru pro dějiny národně osvobozenického hnutí čs. lidu, přípravný materiál, vzpomínky pamětníků.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 7, veřejná činnost, výpisky z literatury.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 8, cizí práce.
- Archiv národního muzea, fond Josef Novotný, kart. 9-12, fotokopie dokumentů, opisy nebo výpisky z nich.
- Státní okresní archiv Jičín, fond Gymnázium a Střední pedagogická škola Nová Paka, Reálné gymnázium 1934-1953, katalogy studentů, hlavní protokoly o zkouškách z dospělosti.

Prameny vydané

dílo Josefa Novotného

JANÁČEK František – HÁJKOVÁ Alena – NOVOTNÝ Josef, *Pakt, válka a KSČ*, Historie a vojenství 1969, č. 3, s. 425-457.

KURAL Václav - NOVOTNÝ Josef, *Cíle nacistické okupační politiky*, Nová mysl 1964, č. 3, s. 337-345.

NOVOTNÝ Josef, *Činnost KSČ v letech 1938-1941*, Odboj a revoluce 1966, č. 4, s. 65-114.

NOVOTNÝ Josef, *Diskusní příspěvek Josefa Novotného*, Odboj a revoluce 1967, č. 2, s. 115-120.

- NOVOTNÝ Josef, *Komunisté a 15. březen*, Nová mysl 1968, č. 3, s. 381-384.
- NOVOTNÝ Josef, *Mnichovské proměny*, Nová mysl 1963, č. 9, s. 1106-1113.
- NOVOTNÝ Josef, *Nacistická okupace Československa*, Nová mysl 1969, č. 3, s. 338-346.
- NOVOTNÝ Josef, *O Mnichovu bez pověr a iluzí*, in: Kolektiv autorů, 30 let od Mnichova 1938-1968. Kořeny, příčiny a důsledky, Praha 1968, s. 43-47.
- NOVOTNÝ Josef, *Okupace a úkoly historiografie*, Nová mysl 1964, č. 4, s. 499-502.
- NOVOTNÝ Josef, *Směr na výstavbu socialistické armády*, Lidová armáda 1959, č. 10, s. 627-630.
- NOVOTNÝ Josef, *Vojenská politika KSČ v období boje pracujícího lidu na obranu demokracie a republiky proti fašismu (1934-1938)*, in: Teze k dějinám vojenské politiky KSČ, Praha 1958, s. 29-47.

LITERATURA

BRANDES Detlef, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Praha 2000.

ČAPKA František, *Dokumenty a materiály k národním dějinám*, Brno 2003.

ČELOVSKÝ Boris, *So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 1997.

ČVANČARA Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc 1941-1943*, Praha 1997.

GEBHART Jan - KUKLÍK Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

GEBHART Jan - KUKLÍK Jan, *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha; Litomyšl 2004.

GEBHART Jan - KUKLÍK Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české*, svazek XV. a, 1938-1945, Praha 2006.

GEBHART Jan - KUKLÍK Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české*, svazek XV. b, 1938-1945, Praha, Litomyšl 2007.

GREGOROVÍČ Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu: fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha 1995.

GROBELNÝ Andělín, *Národnostní politika nacistů a český průmysl 1938-1945: se zvláštním zřetelem k Moravě a Slezsku*, Ostrava 1989.

HANZAL Josef, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999.

HEJL Vilém, *Rozvrat: Mnichov a náš osud*, Praha 1990.

JIROUŠEK Bohumil a kolektiv, *Proměny diskursu české marxistické historiografie*, České Budějovice 2008.

KAPLAN Karel, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968: studie a dokumenty*, Praha 1993.

KÁRNÝ Miroslav, *Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.

KAUFMANNOVÁ Heda, *Léta 1938-1945: válečné vzpomínky*, Praha 1999.

Kdo byl kdo v našich dějinách, Praha 2000.

KLIMEK Antonín - KUBŮ Eduard, *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, Praha 1995.

KNAPÍK Jiří, *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, Praha 2004.

KNAPÍK Jiří, *V zajetí moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006.

- Kolektiv autorů, *Totální nasazení. Historie, která měla být zapomenuta. Vzpomínky těch, co to prožili 60. let poté*, Brno 2006.
- KOPEČEK Michal, *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě*, Praha 2009.
- KURAL Václav, *Vlastenci proti okupaci: ústřední vedení odboje domácího, 1940-1943*, Praha 1997.
- LOBKOWICZ František, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1995.
- LUŽA Radomír, *V Hitlerově objetí: kapitoly z českého odboje*, Praha 2006.
- MASTNÝ Vojtěch, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003.
- Národ se ubránil: 1939-1945: sborník prací historiků a pamětníků*, Praha 1995.
- NEČÁSEK František – PACHTA Jan – RAISOVÁ Eva, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Praha 1953.
- NODL Martin, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Brno 2007.
- NOVOTNÝ Karel - KUFNEROVÁ Zlata, *Člověk Edvard Beneš: Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006.
- OLIVOVÁ Věra, *Československá republika v letech 1918-1938*, Praha 1994.
- OLIVOVÁ Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- OLIVOVÁ Věra, *Manipulace s dějinami první republiky*, Praha 1999.
- PASÁK Tomáš, *Pod ochranou říše*, Praha 1998.
- PEJČOCH Ivo – PLACHÝ Jiří a kolektiv, *Okupace, kolaborace a retribuce*, Praha 2010.
- REIMAN Michal, *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*, Praha 2000.
- RUPNIK Jacques, *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.
- SOBOTKA Emil, *Co to byl protektorát*, Praha 1946.
- SPOERER Mark, *Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939-1945*, Praha 2005.
- STRAKA Karel, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Praha 2007.
- ŠAMBERGER Zdeněk, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů: komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze, protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu, 1938-1945*, Praha 2000.

ŠOLC Jiří, *Bylo málo mužů: českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, Praha 1991.

ŠOLC Jiří, *Nikdo nás nezastaví*, Praha 1992.

ŠOLC Jiří, *Osudná rozhodnutí: Kapitoly z historie československého odboje v letech 1939-1945*, Praha 2006.

ŠOLC, Jiří, *Ve službách prezidenta: generál František Moravec ve světle archivních dokumentů*, Praha 1994.

ŠRÁMEK Pavel, *Obranyschopnost Československa v roce 1938 (poznámky k názorům o nepřipravenosti na válku)*, Český časopis historický 103, 2005, č. 1, s. 128-139.

ŠRÁMEK Pavel, *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932-1939*, Praha 2008.

UHLÍŘ Jan Boris, *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Praha 2002.

VRABEC Václav, *Zmařené naděje: antifašistický nekomunistický odboj*, Praha 1992.

ZÁMEČNÍK Stanislav, *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*, Praha 2006.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Článek *Historie textilní výroby v Nové Pace*, 2010, (online 21. 2. 2011); dostupné na: <http://www.actual-spinning.cz/page.php?p=historie>.

Kolektiv autorů, *Jak sokolové dopadli zloděje*, in: Příběhy bezpráví, (online 29. 8. 2011); dostupné na: http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_85.pdf.

Web města Martinice v Podkrkonoší, článek *Historie Martinic a okolí*, (online 24. 2. 2011); dostupné na: <http://www.martinicevkrk.cz/index.php?nid=1327&lid=CZ&oid=148848>.

Web města Harrachov, článek *Historie Krkonoš*, podkapitola První republika a druhá světová válka, (online 24. 2. 2011); dostupné na: <http://www.harrachov.cz/historie-krkonose.asp>.

Informace o medaili Za zásluhy v boji proti fašismu, (online 14. 9. 2011); dostupné na: http://www.vyznamenani.net/?page_id=36.

Informace o pamětní medaili Za zásluhy o obranu vlasti, (online 14. 9. 2011); dostupné na: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/17876>.

Článek *Dvě Hitlerovy lži o Československu*, 7. 10. 2011, (online 8. 8. 2011); dostupné na: <http://www.miladahorakova.cz/news/dve-hitlerovy-lzi-o-ceskoslovensku/>.

Doc. PhDr. Evy Broklová, DrSc, *Národní menšiny v Československu*, (online 8. 8. 2011); dostupné na: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/doc-phd-eva-broklowa-drsc-narodni-mensiny-v-ceskoslovensku.html>.

Milan Šembera, *Předmnichovská armáda a památný rok 1938*, (online 3. 9. 2011); dostupné na: http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1998_3/predmn.htm.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1: Osobní průkaz Josefa Novotného vystavený 10. prosince 1942 v Semilech.

Příloha č. 2: Domovský list vystavený 9. března 1936, kterým se Josef Novotný stal majitelem rodného domu v Loukově.

Příloha č. 3: Osvědčení pro 1. pololetí školního roku 1943/1944 na reálném gymnáziu v Nové Pace.

Příloha č. 4: Označení příslušníka partyzánské skupiny Nikolaj.

Příloha č. 5: Legitimace řádného posluchače Univerzity Karlovy v Praze.

Příloha č. 6: Medaile Za zásluhy o obranu vlasti, kterou Josef Novotný obdržel v roce 1967.

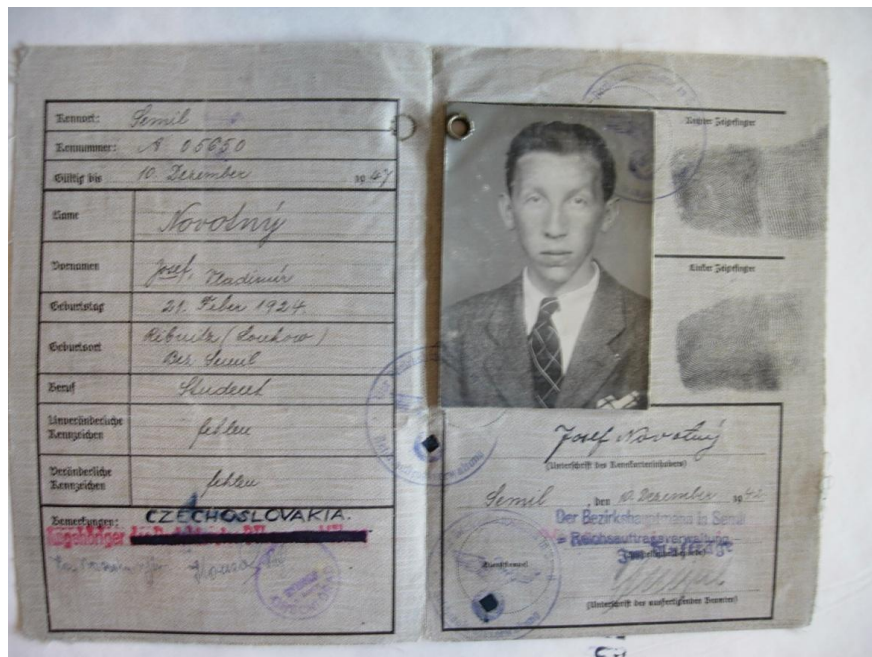
Příloha č. 7: Fotografie Josefa Novotného, přiložená k jeho životopisu.

Příloha č. 8: Pozvánka na celokrajnou konferenci o činnosti III. ilegálního ÚV KSČ dne 24. května 1967.

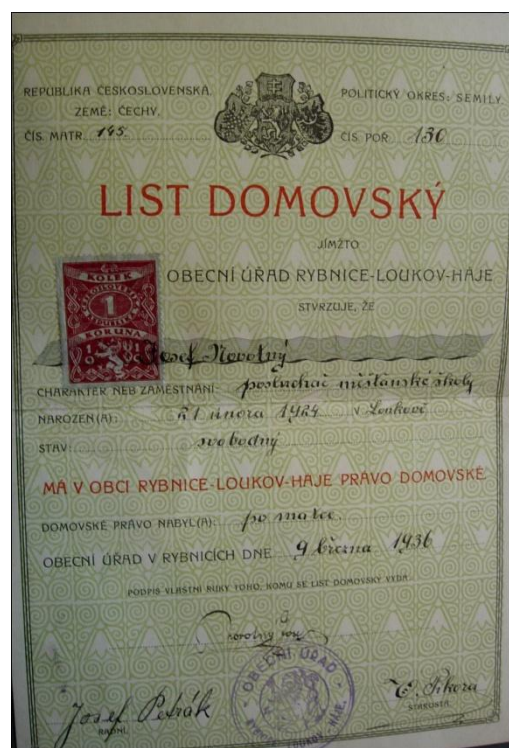
Příloha č. 9: Usnesení představenstva o zrušení Výboru pro dějiny národně osvobozenického hnutí Československého lidu.

Příloha č. 10: Smuteční projev Františka Janáčka na pohřbu Josefa Novotného v roce 1986.

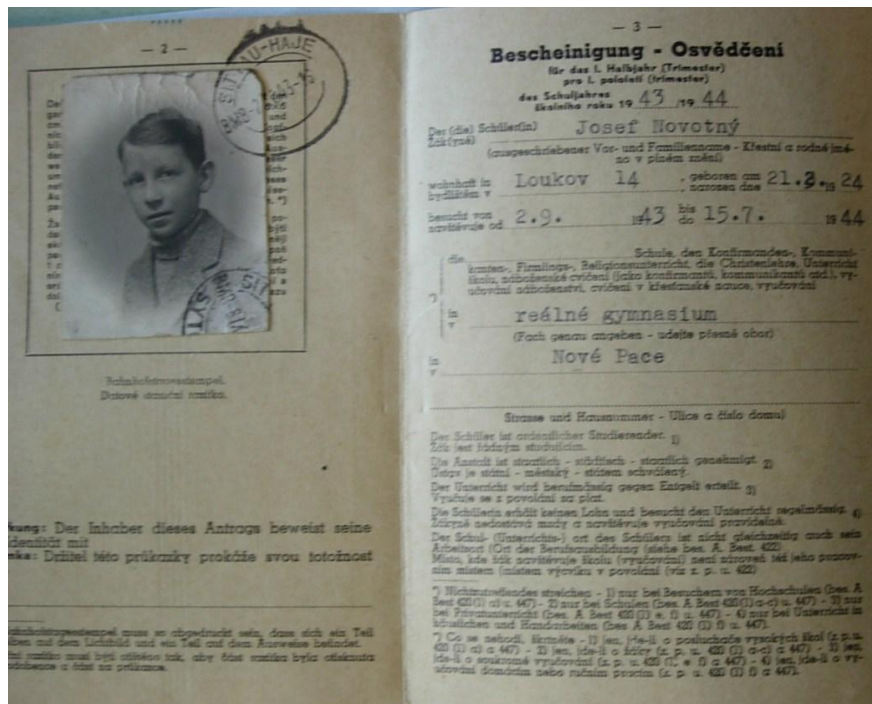
Příloha č. 1: Osobní průkaz Josefa Novotného vystavený 10. prosince 1942 v Semilech. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 1.

Příloha č. 2: Domovský list vystavený 9. března 1936. Tímto listem se Josef Novotný stal majitelem rodného domu v Loukově. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 1.

Příloha č. 3: Osvědčení pro 1. pololetí školního roku 1943/1944 na reálném gymnáziu v Nové Pace. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 1.

Příloha č. 4: Označení příslušníka partyzánské skupiny Nikolaj. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 2.

Příloha č. 5: Legitimace řádného posluchače Univerzity Karlovy v Praze. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 4.

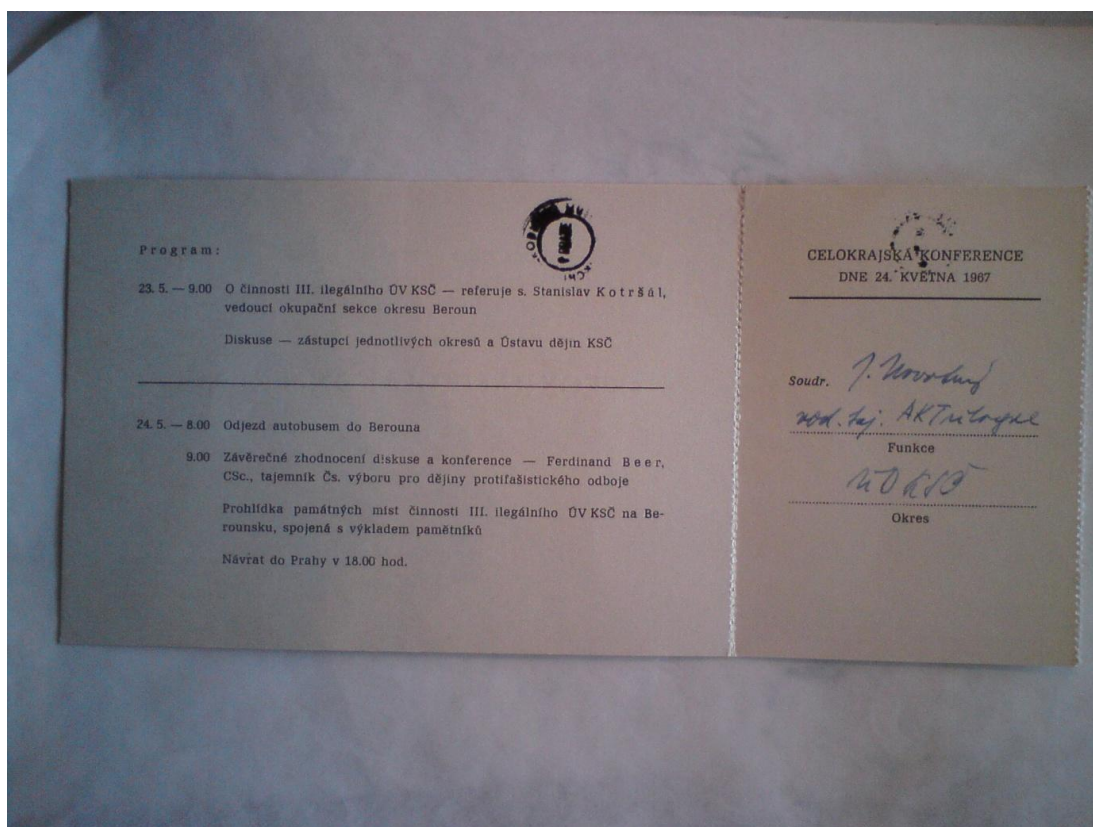
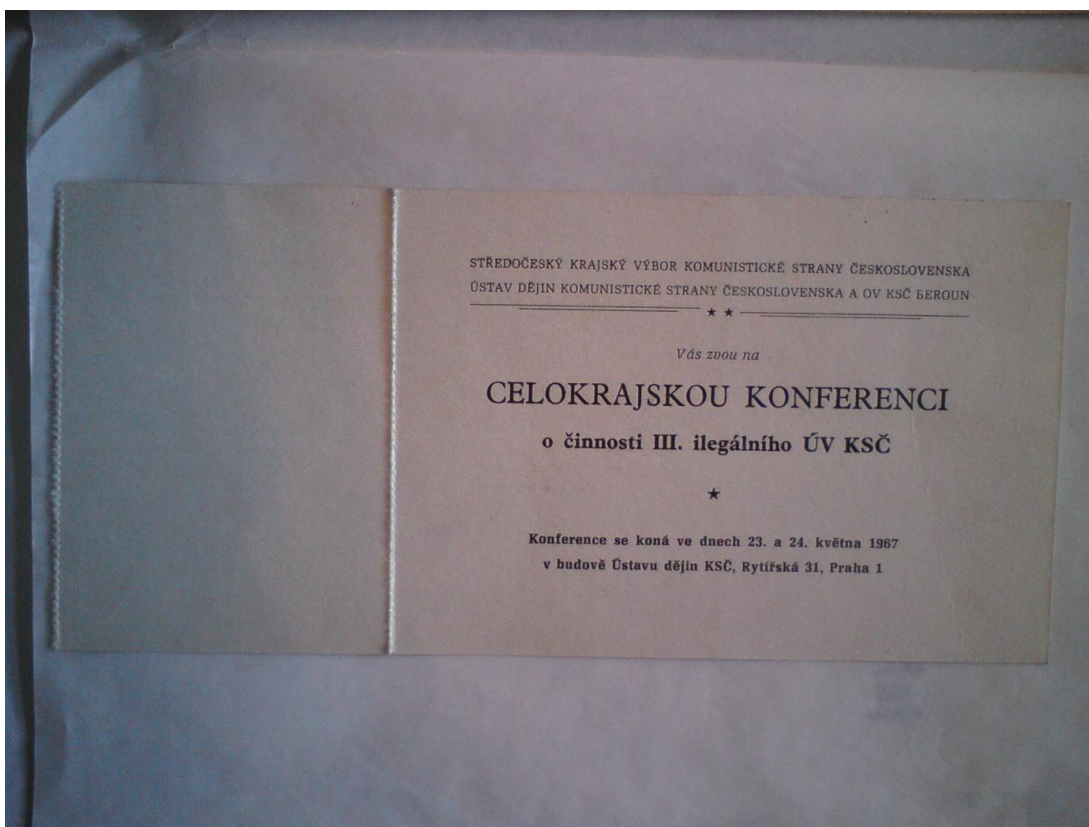
Příloha č. 6: Medaile Za zásluhy o obranu vlasti, kterou Josef Novotný obdržel v roce 1967. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 9.

Příloha č. 7: Fotografie Josefa Novotného, přiložená k jeho životopisu. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 8.

Příloha č. 8: Pozvánka na celokrajnou konferenci o činnosti III. ilegálního ÚV KSČ dne 24. května 1967. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 4, inv. č. 151.

Příloha č. 9: Usnesení předsednictva o zrušení Výboru pro dějiny národně osvobozenického hnutí Československého lidu. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 6, inv. č. 187.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa, Praha 1, Nábr.
Kryjevské brigády 12

Čj. P 8315

T a j n é

U s n e s e n í

186. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 2. října 1970

k bodu 17: Zrušení Výboru pro dějiny protifašistického odboje
/s. J. Fojtík/

U s n e s e n o:

Předsednictvo ÚV KSČ

- I. ruší usnesení sekretariátu ÚV KSČ ze dne 20.7.1960 k bodu 7, jímž byl schválen návrh na vytvoření Výboru pro dějiny národně osvobozenického hnutí Československého lidu, a usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 28.7.1964 k bodu 5, o základních ustanoveních statutu Čs. výboru pro dějiny protifašistického odboje;

II. u k l á d á

- 1) s. J. Kožešníkovi
  - a) řešit otázky spojené s výzkumem dějin druhé světové války v rámci ČSAV,
  - b) návrh na zjištění tohoto výzkumu předložit sekretariátu ÚV KSČ do konce roku 1970,
- 2) s. Fojtíkovi zabezpečit
  - a) aby otázky dějin KSČ, kterými se zabýval zrušený Výbor pro dějiny protifašistického odboje, byly nadále zpracovávány v Ústavu marxismu - leninismu,
  - b) aby byly převedeny archivní materiály týkající se dějin KSČ.

Provede: s. J. Fojtík
s. J. Kožešník

Průvodní dopis Čj. P 186/70 s. Ruml Vladimír, ředitel ÚML
Čj. ÚML:425 ze dne 6.10.1970, příl. 1.

Příloha č. 10: Smuteční projev Františka Janáčka na pohřbu Josefa Novotného v roce 1986. Zdroj ANM, fond Josef Novotný, kart. 1, inv. č. 9.

Vážení smuteční hosté,

povrchní lidé se klamou domněnkou, že každý z nás je zastupitelný. Mnozí z moudřejších mají za to, že nahraditelný není vlastně nikdo. Živoucí zůstává a zůstane i poselství dr. Josefa Novotného, ale mezera po něm v našich řadách bude citelně prázdná.

Josef Novotný patří k té generaci české inteligence, která ve svém raném mládí byla hluboce zasažena válkou a jejími politickými a myšlenkovými důsledky. Z chudého domu v podkrkonošském Loukově se se přiřadil k lidem, kteří znovu pojali rozhodnutí ve jménu dávného snu změnit svět. Na Karlově univerzitě se jeho zájem upnul ke společenským vědám, jmenovitě k historii. Šel cestou lidí, kteří vstupovali do služeb obnoveného a obnovovaného státu. Uměl sloužit, dokonce i v uniformě, ale na každé povolání, na každé poslání kladl vysoké morální nároky. Sám jim uměl dostát. Brzy se proto jako představitel nového pokolení vzdělanců, s důvěrně blízkých lidí, ocitl tam, kde bylo co napravovat.

Cím dál pevněji se upínal k minulosti vlastního hnutí a konkrétně k dějinám antifacišismu. Jako vědecký pracovník zakotvil posléze v kolektivu, jenž si předsevzal zpracovat dějiny války a odboje. Stal se mimo jiné výborným a hlavně trpělivým organizátorem rozlehlého vědeckého týmu, celé instituce, mužem, který dokázal - nejednou vtípem - urovnat nejnapjatější situace. Byl doslova spiritus agens et movens velkého díla, velkého navzdory tomu, že nebylo dovršeno. Studium času války a odboje v šedesátých letech zůstane již spajmano s podílem Josefa Novotného, předního dějepisce tohoto oboru.

Cenu všeho, co udělal a co napsal, lze vidět - obměňujeme slova Otokara Březiny - v kamožnostech, kam mohl dojít, ve směru, kterým šel. Spolu s vlastními vrstevníky své slovo řekl. Nikdy nezůstal neutrální. Řeč sice neukončil, ale nemnohým bylo dáno víc.

Zůstal vědycky sám sebou v základních postojích k životu a k světu, zůstal za všech situací kontinuální osobností: člověkem stranicím spravedlnosti a odporujícím všemu brzdícímu a zlému. Uměl se rozhodovat rychle a bez váhání. Šel po cestě, pro niž ho předurčila atmosféra vlastního mládí a později odpovědnost vůči občanskému a intelektuálnímu poslání, aniž se stotožnil.

Když musel opustit svoje povolání, nelekł se žádného zaměstnání

a žádné práce. Se schopností sobě vlastní dovedl přijmout náhradní úkoly. Byl pečlivým čerpačem a měřičem vody, dokázal věnovat svůj um a svoji péči právníké funkci v podniku. Přitom neopouštěl svoje vlastní pole, pokračoval ve výskumu a výkladu dějin protinacistického odboje.

Jestliže "dobrá" nebo "špatná" pověst závisí na posledním úseku života, jak před staletími prohlásil velký francouzský státník Richelieu, pak si Jožka Novotný v posledních šestnácti letech svůj portrét nepokazil.

Byl pokorným vyznavačem všech krás světa, věda přitom o křehkosti všech lidských věcí. Uměl brát život, jak šel, a současně se vzepřít křivdám, jimž čelit bylo v jeho dosahu i mravní povinnosti. Byl mužem odvábných a energických, přitom krajně obětavých stanovisek, nebál se rizika, šlo-li o dobrou věc. S nadhledem a humorem, o němž se moudří domnívají, že představuje jeden z nejvyšších stupňů lidské zralosti, se uměl dívat i na sebe. Zdaleka ne každý to umí. I za to ho měli přátelé a známí rádi. Jeho optimismus uklidňoval. Do poslední chvíle.

Ke zdrojům jeho vytrvalosti patřilo trpělivé rodinné zázemí s milovaným synem a vyžkanými vnuky. Bohužel ani tyhle požehnané síly štítí nedokázaly zaplašit smrt, která přišla tak náhle, jako blesk z čistého nebe.

Jak zjistil básník: Není pravda, že každý je nahraditelný.
Nikdy není
zcela prázdné místo
kde někdy někdo
chodil nebo stál

/O. Mikulášek/

Víme to a právě proto u prázdného místa cítíme - a ctíme. Dlouho budeme vědět a vnímat, že Jožka Novotný není mezi námi. Že chybí.

Jedině čas vše hojí, vše mění. I časy.

Vážení smuteční hosté a přátelé, jménem rodiny a blízkých vám děkuji za poslední poctu Josefu Novotnému, oddanému historiku protifašistické rezistence, dobrému kamarádovi a člověku.

F. F. F.